

ANISZI KÁLMÁN

LÉGSZOMJ

SZÉKELY HÁZ

A szerző eddig megjelent kötetei:

A filozófia műhelyében (Kriterion Könyvkiadó, 1978.)

Forgószélben (Intermix Kiadó, 1994.)

Tanúságtevők (Nis Kiadó, 1995.)

Mintha már virradna (Közdok Kiadó, 2000.)

Magyar sorskérdések Erdélyben (Kairosz Kiadó, 2001.)

Maradj önmagad (Közdok Kiadó, 2001.)

Gyertyagyújtók (Közdok Kiadó, 2001.)

Oldott kéve (Közdok Kiadó, 2003.)

Mélységiszony (Közdok Kiadó, 2006.)

Zimankó (Közdok Kiadó, 2008.)

A visszatérő Nyirő (Közdok Kiadó, 2009.)

Látvány és ihlet (Közdok Kiadó, 2010.)

(Több kötet társszerzője)

ANISZI KÁLMÁN
LÉGSZOMJ

ANISZI KÁLMÁN

LÉGSZOMJ

ELBESZÉLÉSEK

A borítón
Árkossy István: Csendes utazás (részlet)

© Aniszi Kálmán

Kiadja a Székely Ház Közhasznú Alapítvány
Felelős kiadó: Nagy Zoltán kuratóriumi elnök

Lillának – apu

ÉLETKÉPEK A MÚLTBÓL

Igazi nagy telek jártak akkoriban arrafelé. A ke-
lő nap sugaraitól lángra lobbant jégvirágos abla-
kok színes látványa sokszor annyira lenyűgözte
Bencét, hogy képes volt órák hosszat kuporogni a
titokzatos hieroglifák előtt, egyik ámulatból a má-
sikba esve. Elvarázsolt világok titkait fürkészte a
néhány tenyérynyi jégbirodalomban. Ha egy-egy
„provinciának“ elszállt a varázsa, búcsúcsókot le-
helt rá, pillanat alatt eltüntetve az időleges térkép-
ről az érdektelenné vált csöppnyi univerzumot. De
ilyesmire csak ritkán került sor. Gyermeki képze-
letének színes szárnyain repdesve, hol zordon
hegygerincek peremére hágott, hol szelíd lankákra
ereszkedett alá, hol meg a falu alatt kanyargó men-
taillatú patakparton csatangolt, ahol nyaranta lé-
legzetvisszafojtva figyelte a csillogó hasú halak
villódzását a kristályvizű mederben, miközben a
kerek köveken tovasikló apró hullámok, kecses
táncot lejtve, marasztalóan cseverészktek.

A cseperedő fiú néha arra ébredt, hogy éjszaka
derékig érő hó hullt az udvarra, puha fehér bundá-
ba burkolva a kertet és az idő terhe alatt görnyedő
apró házakat. Még az öreg templom tornya is va-
kító fehér süveget kapott.

A párálló istállóból addig ki sem hajthatták a
tejszagú borjakat, amíg el nem takarították a havat
a kúthoz vezető gyalogútról. Bence szerette kipró-
bálni erejét. Apja mellé állt, és lendületesen seper-
ni kezdett, hogy mielőbb szabaddá tegyék az udvar
két oldalán tornyosuló hóbuckák között kígyózó

keskeny ösvényt. Szinte beleizzadt az igyekezetbe. Tetszett neki, ha a nagyok komolyan veszik.

Hanem a legnagyobb varázsa mégiscsak a kistrétnek volt. A kistrét volt ugyanis a korcsolyapálya.

Ha a szokásosnál esősebb volt az ősz és enyhébb a télelő, a lapályos rét hamarabb víz alá került. Ellenben ha egyik-másik esztendőben szárazabb lombhullás köszöntött be, ugyancsak próbára tette a gyermeksereg türelmét, de előbb-utóbb biztosan megérkezett a várva várt esemény, a fagy. Az alig hatodfélszáz lépés kerületű lapályon annyi víz azért mindig összegyűlt, hogy a befagyott tavacska télen át örömet szerezzen a viháncoló gyermekseregnek. A vakmerőbbek alatt időnként be-beszakadt a jég, ami pillanatra kisebb riadalmat keltett a csapatban, de az efféle balesetek miatt sohase hagyott alább körükben a lelkesedés. Aki pórul járt, hagyott csapot-papot, rohanva vitte az irháját a meleg biztonságba, de bizony mire hazaért, többnyire zörgőre fagyott rajta a nadrág, gatya.

A varázslatos jégvilág egyik szélét görcsbe rándult öreg fűzfák, égbe fúródó jegenyék, sima bőrű kőrisek, torzonborz akácok és természetes tölgyek szegélyezték. Egész kis erdő. Télen kihalt, néma, tavasszal hangos madárparadicsom.

Átellenben kiseded gyümölcsöskert állt. Bencét szép emlékek fűzték hozzá. Olyan zamatos szilvát, almát, szőlőt, ribizkét azóta se evett, mint annak idején a szomszéd Margit néni "szőlőskertjében". Volt úgy, hogy még késő ősszel is tallóztak a kertben. Az agyonaszalódott szőlőfürtöket, töppedt szilvaszemeket a madarak dézsmálgatták ugyan, de senki illetéktelen nem tette be a lábát a gyümölcsösbe. Pedig bármikor elhordhatták volna a bőséges istenáldást, hisz a kistrétet elég forgalmas ösvény szelte át, amin ki a mezőre, este pedig haza

sűrűn jártak az emberek. Mégse tett ilyet senki. Amire a családoknak szükségük volt, azt a gazdák becsületes munkával, szorgos igyekezettel maguk teremtték elő maguknak. Másokat meglopni a legszegyenteljesebb dolognak számított.

Háború után, télvíz idején faluhelyen a gyermekek legfőbb szórakozása a csúszkálás volt meg a korcsolyázás. A téli lábbelit, ha nehezen is, kinek-kinek csak kirendelte a sors. Annál nagyobb gond volt viszont korcsolyára szert tenni. A vaskorcsolya legtöbbjük számára ismeretlen volt – nagyon-nagyon ritka és méregdrága portéka. Mégse fogott ki senkin a szükség. Nem volt vaskorcsolya? Sebaj! Csináltak maguknak fából. Bence tüzelőnek szánt hasábfából szabta le, faragta ki a magáét. Addig vájta, karcsúsította az ormótlan fahasábokat, mígnem papucs formájuk lett, drótkerítésből kiráncigált vastagabb drótból pedig "vasat" kanyarított a talpak alá. Arasznyi spárgával rögzítette őket a bakancshoz. Olyanformán, mint szegényebb helyeken a bocskort szokták volt, vagy ahogy újabban a sarut szíjazzák a lábra. Az már egyenesen kitüntetésszámba ment, ha valamelyik gyerkőc – papó cinkos rábólintásával – drót helyett a fészemben lógó kopott öreg kasza fokából préselhetett a fatalpba mívesebb vasat.

Bence alig volt hat éves, amikor váratlan szerencse érte: ajándékba kapott egy igazi vaskorcsolyát. Helyesebben kapott volna, ha elfogadja. Bár rettenetesen vágyott rá, sohase ment érte. Pedig Barna a legjobb barátja volt, sülve-főve együtt voltak.

A második nagy háború után a diftériának még nem volt hatékony ellenszere. Ha a kisbeteg szervezete legyűrte a kórt, életben maradt, ha nem, las-

san megfulladt. Azok a gyermekek, akiket azon a télen ért el ez a végzet, mind egy fészekaljba tartoztak.

Elsőnek Barna távozott a kis kompániából. Nagyon szerethette Bencét, mert még az utolsó gondolata is kis barátja volt. Ezért a szülők úgy gondolták, hogy az árván maradt vaskorcsolya Barna kis barátjánál lesz a legjobb helyen.

Barna szülei többször is üzentek neki, de a fiú csak nem ment érte. Anyja tiltotta-e meg, hogy a gyászoló családhoz látogasson, vagy a gyermekes házak küszöbéig lopakodó haláltól való iszonyat riasztotta vissza Bencét, örök talány marad.

A ravatalon fekvő halott előtt álló rokoncsalád apja a szertartás végén odaszólt a gyermekeinek:

– Búcsúzzatok el az unokatestvéretektől! Ő most nagyon hosszú útra indul és nem biztos, hogy még találkozni fogtok vele. Csókoljátok meg Barnát!

A kis testvérek – borzadva az eltávozott fiú hulla-hidegétől, ám még inkább rettegve az atyai szigor következményeitől – rendre búcsúcsókot nyomtak a kis halott ajkára, arcára. Három hét alatt – egyikük kivételével – mind a négy testvér követte a korábban távozottat az örök égi mezőkre.

Háború után mérhetetlen volt az ínség. Krump-li, kenyér, ha szűkösen is, csak akadt, de finomabb édességet Bence nagyobbacska koráig nem kóstolt. Cukor helyett melaszt ettek, nyúlós barna masszát. Erősen émelyítő volt, eleinte egyenesen undorító. Nagyanyó (náná) főzte kevéske cukor-, javarészt marharépból. Hogy kedvet csináljon hozzá, elnevezte méznek. Zsírpapírral lekötött szilkékben tárolta a szekrény tetején. Bence és testvérbátyja időről-időre sóvár pillantásokat ve-

tettek a furcsa nyalánkságra. Amikor a mezei munka a felnőtteket mind elszólította hazulról, a két testvér jól kinyalakodta magát, de vigyáztak ám, hogy árulkodó nyomokat ne hagyjanak maguk után. A hetekkel később felfedezett turpisságnak már sokkal enyhébb volt a következménye.

Egy kora tavaszi napon Bencééknél olyasmi történt, amit még álmodni se mertek volna a gyermekek. Ki ne tudná, hogy faluhelyen a kutyák, macskák udvarolni – iromba kerítéseket átugorva – leginkább a szomszédba vagy a közeli "lányos" házakhoz járnak. Nem úgy Kandúr!

Ritka jó egerésző! Amióta a háznál van, se a csűrben, se a padláson, sehol nincs egyetlen egér se. Nem is csoda, ha olyan kövér – dicsérte nagyanyó.

De Kandúr dicsősége nem tartott sokáig. Egy nap alkonyattájt hősünk megpatkolva került haza. Kipp-kopp, kipp-kopp kopogtak a macska léptei a döngölt padlójú szobában.

– Úristen!... – kiáltott fel náná. – Ki tette ezt veled!?... Ki volt az a gyalázatos!?... – kapkodta a levegőt. – Ilyet csinálni egy macskával!?... Hogy az Isten... sose adjon neki szerencsét! – forrt a méregtől.

A gyanú csakhamar a második szomszédra terelődött.

– Ilyen csúfságot csak Potrohos tehetett...

(Előre tolakodó hordó-hasáért nevezték el így a tiszteletlen gyermekek.)

Az öreg már évek óta egyedül élt. Nem társalgott az senkivel, erősen magának való ember volt. Naphosszat tett-vett, piszmogott az udvaron. Este felé meg, ha kiült a kapu mellé a lócára, mást se csinált, mint a földet piszkálgatta göcsörtös botjával.

val. Ha arra vetődött valaki és megsüvegelte, "Jó astét adjon az Isten!"-nel fogadta a köszönését, ezzel aztán minden el is volt intézve. Se ő mellé nem telepedett le senki a lócára meghányni-vetni a világ dolgait; se ő nem ült át a szomszédokhoz mély átéléssel emlékezni egyszervolt katonai fegyvertényekre.

Bence nem szerette az öreget, mert egyszer igen nagy szívfájdalmat okozott neki. Egyik nap, amikor a szomszédgyerekek épp a háza előtt hancúroztak az utcán, a vénember egy nagy marék szőlővel lépett ki a kapun. Magához hívta a fiúkat, és egy-egy fürt szőlőt nyomott a kezükbe. – Nesztek! – mondta. –... neked is!..., neked is!... – osztogatta a finom csemegét. – Neked nem adok! – mordult Bencére, és ingerülten intett felé, hogy táguljon. – Te annyit nyivákolsz, hogy megbolondul tőled az ember.

Valóban, ha früstök után édesanyja kiment a mezőre, nagyanyó felügyeletére bízva a két fiút, Bence odacövekelte magát a kapuhoz, és órák hosszat sírdogált anyja után. Hogy őt is vigye magával.

A titokra, hogy ki volt a macska hóhérja, végül is fény derült. Ugyanis a ravasz kedvenc nem a témérdek egértől hizott gurulóra, ahogy náná gondolta, Kandúr az öreg Potrohos legféltettebb csemegéjén fényezte csillogóra a szőrzetét. Észrevétlen osonva a szomszéd padlására, hősünk egy kleptomániás konokságával addig-addig dézsmálta a szarufákról alácsüngő szál kolbászokat, amíg a fátum utol nem érte.

–...Na, gyere csak ide, te isten átka!... – csípte tarkón az öreg Kandúrt. – Majd adok én neked kolbászt, te!..., te!... – fröcskölte dühét az oktalan állatra, miközben a forró szurokkal töltött fél dió-

héjakba kéjesen nyomkodta bele a macska tappancsait.

Kipp-kopp, kipp-kopp vonszolta haza magát Kandúr a végzetes estén.

Nyílt csatára, pengeváltásra emiatt a felek között nem került sor, de az elhidegülés tapintható volt.

Szegény Kandúr nem is húzta sokáig, néhány nap múlva csöndesen kimúlt. A "holtat" a gyermekek – amint ilyenkor illik – sűrű könnyhullatás mellett fölös "pompával" elhantolták.

Esztendő múlva az öreg is jobblétre szenderült.

Évek teltek el. Egyik téli napon, miért, miért nem nánának a szomszéd faluban volt dolga. Nyaka köré tekerte hatalmas hárászkendőjét, kézen fogta kis unokáját, és neki vágtak a nem éppen barátságos útnak. Az ösvényé szűkülő kocsit a temetőn keresztül vezetett. Amikor nagyanyó és kis unokája épp a vén Potrohos sírja mellett haladtak el, hosszan elnyúló, kísérteties mély hang ütötte meg fülüket: "hrrrrrrrrrrrrrr!... hrrrrrrrrrrrr!". Bence beleborzongott.

– Hallod, hogy veri az Isten!?!... – szolt némi elégtétellel náná, és tovább haladtak. Rég kinn voltak már a temetőből, a másik falu alatt jártak, de nagyanyónak még mindig háborgott a lelke: – Látod, kis fiam, milyen igazságos az Isten?!... Még a földbe se hágy neki nyugtot!... Rongy ember volt, az biztos!... Képes volt elpusztítani azt a szegény macskát!... Azír a kis kolbászír!...

Bence sokkal később, tova süvölvény korában jött rá, hogy azt a kísérteties hangot, amibe gyermekfejjel beleborzongott, nem valami rossz szellem, hanem a vén Potrohos fejfájára szögezett – a múltó idótól és az időjárás viszontagságaitól meglazult – "pléhsisak" rázódása okozta a csapkodó hófürgetegben.

FEHÉR PESTIS a bölcsőhely lassú haldoklása

Az 19...- es tanév az utolsókat rúgta. Hosszú volt-e vagy sem, nem foglalkoztatott. Csak annak örültem igazán, hogy az elkövetkező szűk három hónapban azt csinálhatok, amit akarok. Parancsolgatások, utasítgatások, undok kényszerúségek – sutba veletek! Tárt karokkal vár a tölgyfás hűvöse, a csobogó csermely, a homályló csalit, a tarkán pompázó rét, a titkait őrző hűvös vizű patak. Itt a szabadító, megváltó vakáció!

Mint a rohangászó kiscsikó, a szaporodó béklyókkal még hadilábon álltam. Bár igaz, ha ködösen is, azért már éreztem, amióta iskolába járok, nagyot változott körülöttem a világ. Egyre gyakrabban hallottam nekem szegezni a *kell*-t, a muszájt, mind ritkábban érvényesíthettem saját *akaratomat*.

Játszani se úgy játszottam, mint addig, amikor Petivel, a szomszéd fiúval haszontalankodtunk naphosszat.

Új környezetemben jóval több volt a korban hozzám illő fiú és leány, szünetekben csapatokba verődve zsvajogtunk, vetélkedtünk. A kisközösségek tagjaként viszont már számolnom kellett a többiek óhajával, akaratával is.

Társaságban nem dobhatjuk csak úgy lovak közé a gyeplőt, tudnunk kell, mikor mit tegyünk. Mikor húzzunk a gyeplőn, mikor lazítsunk a kölcsönös viszonyok kötelékén.

Az innen oda, onnan meg vissza, tőlem a másikhoz, amattól pedig felém tartó ingajárat meg min-

denkor az érdekek mentén zajlik, középpontja pedig az Én. Körülötte forog, őérte történik minden. Mert bizony nincs az másképp, mint ahogy az öreg bölcs mondta volt: „Minden emberi cselekvés végső mozgatója az érdek”. Ezért hát elég ritkán esik meg, hogy valaki az önfeladásig menően alkalmazkodik a másikhöz. Ám aki mégis megteszi, az vagy figyelmetlenségéből cselekszi, vagy ostobaságból téved abba az utcába, esetleg saját érdekeit szándékosan félretéve kíván akként cselekedni.

Változó körülmények között, a legkülönbözőbb kihívásokkal szembesülve alakul, fejlődik a jellem, formálódik a személyiség. S ha menet közben netán méltánytalanságok, sérelmek érnek bennünket, azokat többnyire a sajátunkká vált értékek hozadékai semlegesítik. A személyiségek szobrászmesterei általában a közösségek. Amire sokan csak tova deresedő korban ébrednek rá.

Emlékszem, kisdíák koromban majd minden fontosabb feladatot együtt végeztünk. Felnőttként sincs ez másképp: többnyire ilyen-olyan csoportok, egyesületek, intézmények, társaságok, kollektívák keretei között küszködünk, vergődünk, csalunk, ujjongunk – éljük az életet. Igaz, hogy nem mindegyikbe önként lépünk be, nem szabad elhatározásból cselekszünk ott, úgy és akkor... De nem vagyunk Robinzonok, nem szakíthatjuk ki magunkat a kapcsolatok, összefüggések hínár-szövedékéből.

Iskolánk sajátos helyzete hozta-e, vagy akkoriban az volt az általános gyakorlat, mindegy, de tény, hogy mi a feladatok zömét nemcsak együtt, hanem hangosan, úgymond kórusban végeztük.

Hogy az ilyen együttműködésnek volt-e valamilyen tudományos alapja, fogalmam sincs, de ez a kutyát se érdekelte akkor. Abban viszont biztos vagyok, hogy hasznos s bölcs dolog volt egymásba fogódzni felfele lépkedvén a tudás grádicsain. Együtt sokkal magabízóbbak voltunk, mint amikor egyedül kellett szerepelnünk. Mint például a nyilvános vizsgákon. Abban az időben ugyanis az év végi vizsgák faluhelyen ünnepszámba mentek és nyilvánosak voltak, ahol a szülők mellett a rokonság is jelen volt, nem is beszélve a sok kíváncsiszkodóról, a falu füléről. Éghetett, aki leszerepelt.

Ezért is sajnálom a mai gyerekeket, akik a gyönyörű élő beszéd helyett teszteket töltögetnek ki, nehogy a részrehajlás áldozataivá váljanak. Hááát!...

A szorzótáblát, hajaj, egymást túlharsogva tanultuk. Most is fülemben cseng a kis csapat éneklő deklamálása, az emelkedő és ereszkedő hangsorok váltakozó hullámzása, a közös szövegmondás ritmusa, biztonsága, öröme: „egyszer egy eeegy, kétszer egy kettő...”

Nem volt ott semmi hókuszpókusz, jaj-dekorszerű-csodacsináló-kütyük. Csak a gyermeki hang – megannyi orgonasíp – bájos zengése lelkesített, búvölt bennünket.

Hangosan olvasva, a diák azt is hallotta, hogy ő maga miként formálja a szavakat, helyes-e a kiejtése... S ha netán hibát ejtett, figyelve a többi-eket, könnyen kijavíthatta a hibáit. Nem siránkozott, panaszkodott akkor se oktató, se szülő, hogy a gyermek diszlexiás, hebeg-habog, nem érti, amit olvas... Lehet, hogy okuk se igen volt rá.

Pedig egyetlen tanítómester okította, pallérozta a nyolc osztálynyi gyereksereget. Egyetlen nagy

teremben, a falu összes iskolaköteles gyermekét. Ma is csodálkozom, hogy tudott az a vékonydögájú ember megbirkózni annynyi nebulóval. Igaz, hogy akkoriban az iskolában rend volt ám és fegyelem. Senkinek se fordult meg a fejében olyasmi, hogy molesztálja, megdobja vagy megüsse az oktatóját. Még ha lesújtott is néha az a fránya nád-pálca. Féltük és tiszteltük az oktatónkat.

Több tanerőt nem is tudott volna foglalkoztatni a falu, akkora volt a nincstelenség háború után. Ő is beérte kevéssel. Csekélyke fizetés meg egy kis szolgálati lakás, ennyi volt a javadalmazása az állam részéről. Ámde nehéz időkből rendszerint megnő az emberekben a segítőkészség. Ki-ki abból nyújtott neki valamicskét, amije épp volt. Ki egy szilke tejjel, ki fél zsák krumplival, vájdling liszttel lepte meg olykor a tanító bácsit, mások néhány tojást, darab szalonnát, ünnepekkor egy-egy jércét, kiskakast adtak neki.

Faluközösségünk szemében a tanítómester volt a megtestesült önzetlenség, a követendő példakép, aki tudásával szolgálta a település népét és a hazát.

Igen, a hazát! Mert az idő tájt a haza szent fogalom volt. Senki se gúnyolódott vele, se nem röhögtek rajta, mint teszik manapság azok, akiknek szemében az ország (amit színleg hazájuknak neveznek) nem több egyszerű lakhelynél, amely épp úgy cserélhető, mint jobb helyeken az alsónépmű. És a nemzet? Bizony annak is megcsappant, ijesztően alacsony lett az árfolyama. A világpolgár szemében a nemzet idejétmúlt történelmi képződmény, ballaszt, amitől mielőbb meg kell szabadulni.

Hogy fajulhattak idáig a dolgok!?! Spontán folyamat gyászos következménye-e, amit döbbsen

tapasztalunk, vagy rejtőzködő erők tudatos, módszeres rombolása? Hogyha ez utóbbi, mi célból a züllesztés, a szüntelen bomlasztás? Vajon oktatni fogják-e az iskolákban, ha történelmi távlatot kap – úgy, mint a históriában észlelt egyéb devianciákkal teszik –, hogy kik is voltak a ma hét lakat alatt őrzött nemzetgyalázók? Világhódítók tűntek el, birodalmak merültek alá az időben, mitől lenne hát örök a mai színváltó kaméleonok ideje?...

A világnak – ha maga nem is váltható meg – időnként meg kell tisztulnia ahhoz, hogy fennmaradhasson. Mert akárhogy tagadják is: léteznek alapigazságok, egyszerűek, mint az egyszerűség, amelyek mentén egyénnek, nemzetnek, emberiségnek létezni, haladni kell, illetve kellene.

„... Drága néhai Szopos Géza tanító bácsi, Te benned még élt a hivatástudat szentsége, a közösségért, a hazáért való lázas tenni akarás. Fiatalemberként magad is megjártad a világháború poklát, mégse siránkoztál, nem is dicsekedtél vele, hogy az ellenség pergőtüzében itt és itt megsebesültél.

Gyerekfejjel nem tudtam mire vélni, kicsit nevetésesnek is tűnt nekem, ahogy felső testtel olyan furán, oldalogva jártál. Bal karod meg élettelenül lógott törzsed mellett.

Tudatlan gyermek voltam – bocsáss meg érte!...”

Bár Sz. G. korabeli honvéd bizonyára megtehetete volna, hogy – súlyos rokkantként – munkaképtelennek nyilváníttassa magát, ehelyett családot alapított és népe szolgálatába állt. Tanított. Nyolc osztályt okított, nevelt becsületre egymaga!

A szegénységből fakadó ama helyzetnek, hogy a gyermekek tagolatlan iskolába jártak, azért megvolt az az előnye, hogy – odafigyelve a nagyobbakra –, azok „bölcssége” ugyancsak nyitogatta a kisebbek elméjét, és akiben volt egy kis szpiritusz, két osztály ismeretanyagából is levizsgázhatott egyetlen iskolai év alatt.

Tudom, hogyne tudnám!, hogy annak idején a feladatok egyszerűbbek voltak, és ismeretlen volt a mai hajszoltság. De téved, aki azt hiszi, hogy a terhelés büntetlenül ad infinitum fokozható. Számomra a lassan járnj, tovább érsz bölcssége, a megfelelő tempó törvénye/igazsága a követendő példa.

Frissen érettségizett fiatalembernek kellett elszavalnia Petőfi Sándor *A Tisza* című tájleíró költeményét. Két versszak után elakadt. Kisegíttem: végig mondtam a verset.

- Te honnan tudod? – kérdezte meglepődve.
- Tanultam.
- Mikor?
- Majd hatvan évvel ezelőtt.
- És nem felejtetted el?...

Később elég sokat töprengtem, választ keresve a kérdésre. Mi a magyarázta annak, hogy gyermekkoromban a hajlott hátú vénnek egyik-másika hibátlanul deklamálta az *Anyám tyúkját*, ez a fiatalember pedig úgy elfelejtette azt, amit csak az imént tanítottak neki, mintha sose tanulta volna? Sokáig morfondíroztam, mígnem arra a felismerésre jutottam, hogy csak az az ismeret marad meg bennünk hiánytalanul akár életünk végéig is, és válik a személyiség részévé, amit az élmény erejével fogadunk be. Amit nemcsak az észnek postáztak, hanem az érzelmekhez is szól(t), gazdagítva, nemesbítve az embert. Hát csoda, hogy ifjú bará-

tom, akit ebben az értelmetlen örök rohanásban naponta újabb és újabb ismeretek felé rugdosnak, kis idő múlva úgy elfelejtette a híres opust, mintha sohase hallotta volna?...

Bizony merőben más világ volt az, mint ez a mostani. Mi nem kaptunk készen mindent, mint a „jóléti társadalom” agyonkényeztetett csemetéi. Nekünk még a játékaikat is magunknak kellett kitalálnunk és elkészítenünk. Labdát rongyból, darab vászonba varrva csináltunk. Nehéz volt, ugrani se ugrott, ütése pedig istentelenül fájt. De azért szerettük, mert a mi „gyermekünk” volt. Később rájöttünk, hogy labdát állatszorból is készíthetünk. Addig-addig forgattuk markunkban, nyomkodtuk, tömörítettük (nemezeltük) a tehenekről vakaróval kifésült maréknyi szórt, a lelkes igyekezettel szerzett finom „nyersanyagot”, amíg kerekded labda lett belőle. Ez már könnyű volt, szinte habkönnyű, és ugrott is. A gumilabda a későbbi évek gyermekeinek élményvilágát gazdagította.

Tavaszdovván, ha éjszaka megáradt a patak és a holtága elvágta az iskolába vezető utat, nem vacakoltunk, elővettük a mosóteknőt, azon evezünk át a túlsó partra, nagyokat rikkantva. A nagyobbak gólyalábakon gázoltak át a zavaros vízen. Élveztük a hirtelen jött kihívást, és senkinek se jutott eszébe, hogy „árvíz” ürügyén aznap kimaradjon az iskolából.

Persze mi se voltunk jobbak a Deákné vásznánál. Özszebeszélve, óra közben rendre kikérezkedtünk kisdolgunkra, de eszünk ágában sem volt arra menni, ahova a király is gyalog jár, hanem síri csöndben a folyosó végére osontunk, és szünetig ott piculáztunk. Hiába, a tiltott gyümölcs mindig edesebb.

Akkoriban az istenhitre és a jó erkölcsre való nevelést nagyon szigorúan vették az iskolában. A kátét úgy kellett fújni, mint a vízfolyás. Szegény Imrének ez sehogy se ment:

– Miért nem tanultad meg a leckét, fiam?

– Én tanultam...

– Ha tanultad, miért nem tudod?

– ?...

– Gyere ide!

A tiszteletes a vaskályha melletti ölnyi fahasáb-ból kettőt Imre kezébe nyomott:

– Na, nyomd ki ötvenszer!

Imre tizenöt után leállt.

– Mi a baj, fiam?

– Nehéz a fa.

– Nehéz?

– Igen.

– Na, ha nehéz, tedd vissza, és gyere ide!

Imre minkét kezébe egy-egy gyufaszál került.

– Na, ez biztosan nem lesz nehéz. Ezt nyomd ki százszor!

Imre arcán a megkönnyebbedés jele ragyogott. Nyomta is, szegény, de harminc fele közeledve megint abbahagyta.

– Mi történt, fiam?

– Nem bírom tovább.

– Pedig ez nem nehéz.

– Fáj a kezem.

– Fáj a karod? – ismételte a vallástanár. – De a lábad nem fáj, ugye?

– Az nem.

Az oktató maréknyi morzsolt tengerit szórt a terem egyik sarkába.

– Térdepelj le! – szólt a parancs.

... Alig tíz perc múlva kicsengettek, és ki-ki ott folytatta a játékot, ahol előző szünetben abbama-

radt. A lányok ugróköteleztek, a fiúknál inkább aprópénzre ment a vetélkedés. Az épület hátsó falánál gurítottunk. Őrt a kisebbek közül állítottunk, akik, kutyahűséggel, éberen őrködtek, nehogy a tanító úr lecsapjon ránk.

Mivel az utolsó szünet szokatlanul hosszúra nyúlt – a tanító nyilván belefeledkezhetett valamilyen munkájába –, a nagyobbak közül valaki azzal az ötlettel rukkolt elő: kérezzük el fürödni a patakhoz.

A patak kőhajításnyira folyt a falu alatt. Vize a legmélyebb gübbenőkben is derékig ha ért, ami életveszélyt még azokra se jelentett, akik egyáltalán nem tudtak úszni.

– Rendben van, elmehettek – mondta a tanító úr. – De egy óra múlva mind itt legyetek! Megértették!?

– Igeeeen! – harsogtuk lelkesen fogadkozva.

Egy perc múlva a szekérút bodor porfelhője jelezte a mezítlábas gyermeksereg zsvajgó elviharzását.

– János, fiam – szólított magához a tanító bácsi –, te itt maradsz. Menj szépen haza, és mondd meg apádnak, küldje el veled az ez évre esedékes illetéket.

Lógó orral baktattam hazafele. Hoztam is aztán íziben a hátralékot, hátha én is a többiek után mehetek.

Telt-múlt az idő, bő két óra is eltelt azóta, hogy a pajtások elmentek.

– János, fiam, nézz csak ki az utcára, nem látod jönni őket? – nyugtalanzkodott a tanító.

De bizony az úton egy lélek se járt. Rövid idő alatt még kétszer kiküldött a tanító úr, akin látni valóan nőtt az idegesség.

– Gyere, menjünk, keressük meg őket!

Hamar a patakhoz értünk, ahol csak a sellő locsogása és a szöcskék ciripelése verte föl a zavartalan csendet.

– Fuss csak fel a „Péter kútjáig”, hátha ott vannak.

A tanító az ellenkező irányba sietett el furcsa járásával.

Visszafele már jókora vesszőt lóbált a kezében.

Gyere menjünk! – mondta idegességtől rekedtes hangon –, hátha a Köröshöz mentek.

A közeli folyó felé vettük utunkat.

Félúton egy szénásszekér jött velünk szembe.

– ...Nem látott arra egy csapat gyermeket? – kérdezte a szekerest a tanító.

– ...Ott fürödnek mind a Körözsön – mondta a férfi, köszönésképp kalapjához emelve két ujját. Hátranézve pedig a rakomány magasából, a szekeres ember megpillantotta őket.

– Ahajt jönnek, né! – mutatott hátra az ostornyéllel – Mingyár itt lesznek.

Kisvártatva az úton fel is tűnt a sietve közeledő csapat. Megpillantva a tanítót, a gyereksereg ketős sorba rendeződött, hogy a fegyelmezettség látzatát keltsék.

A tanító remegett.

Az imént még leveleit ringató jókora vessző hirtelen mozgásba lendült. A félelmében/idegességében remegő ember olyan szaporán kezdett ide-oda csapkodni vele, mint az a dirigens, aki épp *allegro molto vivacet* vezényel a zenekarnak. Akik elugrottak a suhintások elől, pillanatnyilag megúszták. Ám csak ezután következett a haddel-hadd.

Az osztályteremben dermedt csend és feszült figyelem fogadta a feldúlt oktatót. A változatosság kedvéért a fiúk most öt fenekest, a lányok ugyan-

annyi tenyerest vagy körmöst kaptak, attól függően, ki hogy tartotta vesszősuhintás alá a kezét.

Az 19...-os tanév utolsó napja az „ítélet” napjaként íródott be a K...-i tanulók emlékezetébe.

Magam a „túloldali” ember helyzetéből figyeltem a különös processzust. Borzongva néztem a kollektív fenyítést. Később rettenetesen szégyelltem magam. Szégyelltem, hogy mindenki kikapott, csak én nem.

De ugyan bizony miért fenyítettek volna meg engem is – kérdezem bő félszáz esztendő múltán –, ha semmilyen vétséget nem követtem el? Azért röstelkedhettem annyira akkor, mert – közéjük tartozván – úgy véltem, ha egy vagyok velük, most nekem is bűnhődniöm kéne.

Egy, az idők távolából átködlő diákcsíny apropója mostanság olyan súlyos kérdéseket hoz felszínre bennem, mint hogy:

Meddig szabad az embernek elmenni az önvádaskodásban?

És meddig mások megvádolásában?

Mi mindenért lehetünk felelősek erkölcsileg?

Meddig terjedhet a felelősségre vonás végső határa?

Rásüthetik-e a „bűnös” stigmáját egy közösségre akkor is, ha tagjai nem voltak cselekvő részesei a szóban forgó büntetnek?

Kollektív bűnösnek minősíthető-e egy nép vagy nemzet csak azért, mert korábbi vezetői *kényszerhelyzetben*, egy, a sajátjuknál sokkal erősebb politikai és katonai hatalom parancsszavának ellenállva megtettek ugyan minden tőlük telhetőt, de nem tudtak megcselekedni mindent, hogy a Rosszat teljességgel elhárítsák? Másképp fogalmazva, ma-

gyarán szólva: Számon kérhető-e egy közösségen: miért nem tette meg azt is, amit adott helyzetben képtelen volt megtenni, mert az messze meghaladta volna erejét és lehetőségeit?

Bűn-e ha valaki a kisebbik rosszat választja olyan helyzetben, amikor csak két vagy több rossz között választhat, választani pedig muszáj?

A kényszerhelyzetben történt ilyenén választás (esemény) sajnálatos ugyan, de bűnként nem róható fel.

A kollektív bűnösség eszméje pedig merő képtelenség.

Nem amorf tömegben, hanem strukturált közösségben élünk, ezért a döntés felelőssége mindig személyes. Az egyén csak azokért a tetteiért felelős, vonható felelősségre jogilag is, mely esetekben – senkitől nem korlátozva/kényszerítve – szabadon dönthetett a különböző alternatívák között, és maga a rosszabbik, az embertelenebb változat mellett döntött.

A felelősség mértéke egyenes arányban áll a következmények súlyával.

Minél több ember boldogulását, szabadságát, egzisztenciáját, életét érinti valamely döntés következménye, annál súlyosabban esik latba annak megítélése. Egy politikus felelőssége nyilván összehasonlíthatatlanul nagyobb, mint egy bolti eladóé vagy libapásztoré, hisz döntéseivel milliók életébe, boldogulásának esélyeibe, sorsuk alakulásába szól bele.

Hogy mit jelent felelősnek lenni? Ki tudna erre minden helyzetre és mindenkire érvényes választ adni. De nem hiszem, hogy túl nagyot tévednénk, ha azt mondjuk, felelősnek lenni azt jelenti, hogy nem maradhatunk közönyösek, apatikusak semmivel szemben, mindenre odafigyelünk, mindent mér-

legre helyezünk, és elkötelezzük magunkat azon nemes ügyek mellett, amelyek az egyének és a közösségek előmenetelét, emberibb jövőjét szolgálják.

Akár közvetve is.

...De boldog lennék, ha egykori iskolámban a tanító bácsik mostanában is megleckéztethetnék csínytevő tanítványaikat. Ám ez lehetetlen. Lehetetlen, mert szülőfalumnak, ennek az ősi (Árpád-kori) településnek jó ideje nincs már se működő iskolája, se tanítómestere. Nincs iskolája, mert nincsenek, akik iskolába járjanak. A fehér pestis (az egykézés, a gyermekvállalás megtagadása) a pusztulás lejtőjére lökte a falut.

Van-e szívszorítóbb, mint a bölcsőhely lassú haldoklását látni?

KÉSŐ BÁNAT

Emlékek és gondolatok kavarnak bennem egy aszszonyról, aki tüneményesen szép volt, családjáról, mely szomorú véget ért, és a világ dolga-iról, amelyek – mivel köztük botorkálunk – végzetünk-ké válhatnak, s mire észbe kapunk, hogy hol tévedtünk, mit rontottunk el, már késő: az idő könnyörtelenül túllép rajtunk:

Ferdén metszett mandulaszemek, enyhén kiülő arccsontok, alabástrom hattyúnyak, két melle két gránátalma – helyre teremtés ez a Kornélia, való-ságos keleti szépség. Nem is csoda, hogy úgy körülrajongták a férfiak, mint tavaszérkezéskor a nyíló virágokat keresik a bódult méhek. Szeren-csés volt-e vagy az ő érdeme, nem tudhatjuk, de bárhogy volt is, tény, hogy olyan férjet választott magának, aki nyugodt, vidám életet ígért és bizto-sított neki – sokáig.

Inkább gond nélkül, semmint beosztva éltek. Tehették, jövedelmükből bőven telt rá.

Mindketten a mai kor emberei voltak: fiatal éve-ik a nagystílű önfeledt szórakozás, a válogatott él-vezetek jegyében teltek. El se tudták volna képzel-ni, hogy lemondjanak valamiről, ami kellemes, mérhető, tapintható – anyagi. Egyszer élünk, no-sza használjuk ki, habzsoljuk az élvezeteket, val-lották elégedetten. Pedig be jó lett volna akkor túl-látni a kirakatok csillogásán.

Béla hivatali befolyásának köszönhetően hamarost a feleség is tisztos jövedelmet hozó állásba csöppent. Messzi földrészekre rándultak, felkapott helyekre jártak szabadságot, és csak a „hozzájuk illő” személyekkel, családokkal barátkoztak.

Legféltebb ékszereikre se vigyáztak jobban, mint arra, hogy a pozícióval járó státusszimbólumoknak mindenben megfeleljenek. Ami kötöttségekkel és sok veszéllyel járt, mert sok mindenhez és sok mindenkihez kellett igazodni. Viszont mindennél előbbre való volt számukra feljebbvalóik kívánságainak maradéktalan teljesítése. Aki pedig ezt ügyesen csinálta, az bölcsen azt is tudta, hogy mindeközben észrevétlennek kell maradni, simulékonynak lenni: nem kitűnni, nem önállósodni, nem kivagyiskodni! Aki erre fittyet hányt, az maga alatt vágta el az ágat!

Kornéliáék mindezt készséggel és ügyesen csinálták, mert tudták, hogy a hierarchiából kihullni, beláthatatlan következményekkel járna.

A jövő garanciája: a kikezdhetetlen megfelelés.

1

Szemük fénye, a kis Kata nem egészen egy éves. Alig volt három hónapos, amikor száraz dajkát fogadtak mellé. Úgy gondolták, jobb ha nem kockáztatják, hogy a fiatal édesanya különböző ürügyekkel, kétes igazolásokkal napokra vagy hetekre távol marad a munkahelyétől. Inkább fizetnek havi néhány tízezret, semhogy a trükközések kiváltsák a vezetőség rosszallását.

– Hadd el, drágám, nem rokkannunk bele. Így legalább részt vehetsz a nyáron esedékes tovább-

képzésen. Megemelt fizetésed majd busásan visszahozza azt, amit elvisz a dadus.

2

Furcsa világ, amelyben élünk adatott – természetellenes. S mivel természetellenes, életellenes.

Vannak helyzetek és időszakok kinek-kinek az életében, amelyek soha többé nem térnek vissza. Ha elmulasztjuk kihasználni, örökre le kell mondanunk róluk.

Soknak viszont az az ódiuma, hogy vagy egyáltalán nem tőlünk vagy nem csak tőlünk függ, hogy élhetünk-e a kínálkozó lehetőségekkel vagy sem. Ugyanis a döntés képessége, joga többnyire mások kezében van. Ők dönthetnek/döntenek rólunk, helyettünk. És ami igazán szomorú, hogy többnyire ellenünkre teszik.

Kornélia sokszor látta, tapasztalta, hogy az a fiatal nő, aki két vagy több gyermeket vállalt, hiénakéblű munkaadója szemében persona non grata lett. Kiesve pedig kenyéradója kegyéből, az az első adandó alkalommal megszabadult tőle. Ahelyett, hogy áldott állapotában oltalmazta volna, reászegezte immoralitásának nyílvezeit. Ami hosszabb távon nyilvánvaló öngól, mert utódok nélkül minden közösség életképtelen. Gyermek nélkül nincs jövő.

De próbálnád csak meg félve-tisztelt kenyéradód képébe vágni, hogy az életadás szent kötelesség – szégyentelenül szembe röhögne. Csináld, ha akarod, jegyeznéd meg cinikusan, de ne nálam. És lehetnél te mégoly bátor is, előbb-utóbb meghátárnál. Mert bérrabszolga vagy, aki – ha gazdád

úgy akarja – könnyen ellehetetlenít. Márpedig élni kell, megélni valahogy pedig csak valamiből lehet.

A jobb érzésű, felelős politikusok időnként az-
zal riogatnak, ha ilyen iramban csökken az ország
lakossága, előregszik és eltűnik a nemzet. De a fél-
tő szózatok általában – fájdalom! – süket fülekre
találnak.

Mert a világ úgymond fejlettebb részében – e
felé törekszünk mi is – a rontás szelleme és a sze-
reptévesztések napi gyakorlata kísért minduntalan.

Régen az igen igen, a nem nem – olyan egysze-
rű és egyértelmű volt minden! Újabban – hogy az
alábbi példát hozzuk okulásul – bizonyos érdek-
csoportok kollektív elmebaja kikezdte az identi-
tást. A nemit is. A destruktív politikai erők vegy-
konyhájában időről-időre elképesztő ideák
születnek, röppennek világgá. Ne készítsd fel a fi-
út a férfi szerepre, a kislányt se az anyaira! – indít-
ványozzák. Legyen a gyermek önképe „semle-
ges”. Majd eldönti később ő maga, hogy mi akar
lenni.

Hogyan!?!– kérdezzük hüledezve. A nemzet kö-
zössége ne mutasson mintát ivadékainak? Teremt-
sen káoszt az elmékben, és hagyja magukra a hol-
nap polgárait? Nem agyrem ez!?! De bizony az,
még hozzá a javából. Csak azt ne hidd, barátom,
hogy az ilyen képtelenségeket az ostobák gyüleke-
zete hirdeti. Á, dehogy! Bizony nem más ez, mint
Lucifer és hétpróbás táborának – a személyi sza-
badság és méltóság szirénhangjaival ékesített –
kakofóniás harsány ármánykodása.

No és minek nevezzük azt a higgadtságnak titu-
lált birka-türelmet, amivel a társadalom jóhiszemű
többsége tétlenül tűri, átoksúlyként szenved a vi-

tathatatlan rombolást? Balekságnak? Vagy inkább az agyonmanipulált tömeg szálnalmas tehetetlensége, afféle közösségi benualtság ez már!?!...

Mint a betereit csorda, úgy rohangászik a kilátástalanság labirintusában millió számra a sok ember, már-már kétségbeesve keresi, de hályogos szemével nem találja a kivezető utat...

3

Néhány emberöltővel előbb szárnyra kelt: legyen a nő egyenlő (egyenjogú, egyenrangú) a férfival. Szép és nemes gondolat. Az internacionalizmus konok hívei azonban legott lecsaptak rá, és kimondták a verdiktet: Ha a nő egyenlő a férfival, akkor „építse a jövőt” vállalva vele: menjen kohásznak, bányásznak, traktorosnak, hegesztőnek...

Nem inkább a lehetőségek világát kellett volna megnyitni előttük, biztosítani számukra az esélyegyenlőséget?

Adj a nőnek esélyt arra, hogy lényének lényegével, testi-lelki sajátosságaival összhangban bontakozzék ki, fejlessze-gazdagítsa személyiségét, szolgálja az övét, nemzetét és a világot. Ne küldd a leányt a bányamélybe, ne ültess traktorra, ne képezz belőle olvasztárt, mert saját ostobaságod bumerángxként fog fejen kólintani, hogy attól koldusz.

A fejekben kavargó ilyen előbbeni zavarodottságok ma már mintha múló félben volnának.

De újabb és újabb gondok ütnek fel a fejüket. A női egyenlőség gondolatát/szellemét kiszabadítva a palackból, azt visszaparancsolni többé nem lehet. Nem is szabad, persze. A baj csak az, hogy a lehetséges női életpályák legtöbbjéhez hiányoznak a mindenkori feltételek, amelyek megóvnák őket

attól, hogy legalapvetőbb hivatásuktól: az életadástól ne ódzkodjanak, ne „feledkezzenek” meg róla. Manapság mintha az ifjú hölgyek egyre növekvő hányada idegenkedne ettől a gyönyörű kötelességtől. Honnan ez a „rontás” rajtu(n)k? Ki vagy mi idegeníti el őket saját lényük lényegétől? Mintha a rosszul értelmezett társadalmi jólét ideájának konzekvenciái terelnék őket egy természetüktől, ősi ösztönüktől és egyéni óhajuktól idegen világba, a természetlenség szomorú holtvágányára?

Társam a teremtésben és bűnözésben, Te, kinek Isten úgy felvitte a dolgát, hogy (nagyon sok pénzt dugva a zsebedbe) hatalmat is adott a kezébe – kérve kérlek, légy belátással, és honoráld azt a csodát, amire egyedül a nők képesek. Viselkedj méltósággal velük szemben, érezd kötelességednek biztosítani az élet fenntartásának, új életek adásának rád háruló szociális feltételeit.

Vésd jól az agyadba – bármit mutat is a csaló látszat –, rohanó világunkban a kellő számú utód megszületésének, a nemzet fennmaradásának és prosperálásának nem biológiai természetű, hanem szociális és szemléletbeli akadályai vannak. És ma még nincs erő, amely az életellenes „NEM!”-ekért, térdre kényszeríthetné a bűnösöket. Nem láttam, nem is hallottam, hogy e genocídiumért (mert ez bizony az!) néhány antropomorf-hiéna mögött becsukódott volna a börtöncella ajtaja...

A rajtunk ülő átoknak – a gyermekáldás illetően elutasításának – a szociális-anyagin túl súlyos szemléletbeli akadályai is vannak.

Százados értékek veszítették el – részben vagy egészen – becsüket, miközben a fabatkát sem érő temérdek vicik-vacak szerfelett felértékelődött. A

dolgok hatalmukba kerítették az embereket, akik szolgaként hajlongnak az áhított anyagi javak csillogó aranyborja előtt.

4

Kornéliáék virágkorukban vannak. Mindenük megvan. A maguk módján boldogok is.

Korunk boldogság-képzetének középpontjában egyértelműen az Egyén áll. Az Én a világ közepe. Nem az egyes van a világért, hanem a világ van őérette. Nem neki kell testvért, hazát, nemzetet szolgálni, hanem a haza, a nemzet, embertársai „kötelesek” őt minden szükséges javakkal kiszolgálni. Még ha teljes tétlenségben (munkakerülésben) tölti is életét. Az Én a teleologikus célpont: minden az ő kényelmét kell, hogy szolgálja, mindenkinek őérte kell fáradozni.

Mikor kapott lábra az individuuum önistenítésének ez a természetellenes folyamata? Nemde nem úgy bő hatszáz évvel ezelőtt? Akkor, amikor kezdetét vette az Isten-központú világszemlélet trónfosztása...

Míg tőlünk távoli országokban, Ázsia messze tájain, a sok ezer éves távol-keleti civilizációkban, kultúrákban az egyén máiglan a közösség (kommunitás) részének képzele, érzi, tudja magát, addig Európában, bő hetedfélszáz évvel ezelőtt, az egyénné avanszált ember megkísérelte letaszítani Istent a trónjáról, hogy önnönmagát (az individuumot, az Ént) pofátlankodja a legmagasabb piedesztálra.

Tótágast áll a világ: Az ember emancipálódási törekvése önistenítéssé torzult. Ezért nincs már igazán sem istenfélelem, sem semmiféle hit, sem

az erkölcsi felemelkedést lehetővé tévő bűnbánat, annál nagyobb viszont az önimádat.

5

Kata szépen cseperedett az alatt az alig egy év alatt, mióta meglátta a napot.

Ám a szülőkből most nagy hirtelen egy világ omlott össze: Kornélia terhes lett. Nem várandós, állapotos, viselős vagy kismama, nem áldott állapotba került, nem anyai örömök elé néz, hanem terhes.

Bénító gond, óriási teher ez most neki. Másállapotát istencsapásnak érzi, mert fejében egyszerre szertefoszlottak képzelt karrierjének az esélyei.

Hogy is nem tudott jobban vigyázni!? – vádolta magát. Oda a jól jövedelmező állás, a megáldott mesés jövő!

Meghányva-vetve a dolgot, férjével úgy döntöttek, hogy megtervezett jövőjükbe nem fér bele a második gyermek. Az asszony szíve alatt megfogant élet különben se lenne több, mint egyszerű másolat: egy Kata kettő.

Orvoshoz kell fordulni, döntötték el a kínzó kérdést. És Kornélia felkereste a szakrendelőt:

– Doktor úr, óriási bajban vagyok, és nagyon nagy szükségem van a segítségére. A gyermekem még nincs egy éves, és megint terhes lettem. Nem akarok ilyen közeli korú gyerekeket.

– Rendben, mit óhajt tőlem?

– Azt szeretném, hogy szakítsa meg a terhességemet.

Az orvos gondolkodóba esett, majd így szólt:

– Azt hiszem, van egy jobb megoldás, ami az Ön számára is kevésbé veszélyes.

A nő elmosolyodott, gondolván, hogy a doktor megértette, mit óhajt. Az orvos folytatta:

– Nézze, hogy ne kelljen egyszerre két kisbabára vigyáznia, öljük meg azt, amelyik az ölében van most. Így tudna egy kicsit pihenni, mielőtt a másik megszületik. Ha meg akarjuk ölni az egyiket, mindegy melyik az. Az Ön testére semmi veszélyt nem jelentene, ha az ölében lévő babát választaná.

A hölgy elszörnyedt:

– Na, de doktor úr! Milyen szörnyű! Megölni egy gyermeket, az bűn!

– Szerintem is – mondta az orvos –, de nekem úgy tűnt, ez Önnek nem probléma, és azt gondoltam, akkor ez a legjobb megoldás. Az orvos elmosolyodott, érezte, érthető volt a gondolatmenete. Sikerült meggyőznie a mamát arról, hogy nincs különbség a között, hogy egy már megszületett gyermeket ölnek meg, vagy azt, aki még az anyaméhben van. A bűn ugyanaz!

– Mégis hogy gondolja, hova szüljek még egy gyermeket, ha azt sem tudom, mi lesz itt két, három év múlva!? Sőt, még abban sem lehetek bizonyos, mit hoz a jövő esztendő!? Nem állunk úgy anyagilag, hogy a második gyermeket vállalni tudnám.

Az orvos meglepődött a fiatalasszony reakcióján. Ő valamiféle bűnbánó, moralizáló válaszfélét várt, semmiképp se olyat, ami tüntetően a szociálisra, az anyagiakra utal. Pedig ha reálishan ítélte volna meg a dolgot, gondolhatta volna, hogy a feje búbjáig elanyagiasodott világban a spirituális-morális értékek nem csak elveszítették valóságos súlyukat a közösségek életében, hanem – mintegy kilúgozva az emberek fejéből – azok már csak a

kivételesen gazdag, egészséges lelki világú polgárok életről alkotott felfogásában élnek és hatnak...

Most már ott tartunk, hogy az sem igazán érzi tetteinek súlyát, aki nagyon komoly bűnt követett el. Miért csodálkoznánk rajta, hisz kis hazánkban (ebben a nekünk mégis oly kedves Szodomában) az egyik ember ott és úgy tesz keresztbe a másiknak, ha szerét teheti, ahol és ahogy csak tud. Mostanság inkább arra kapjuk fel a fejünket, ha azt vesszük észre, hogy valakiben a tisztesség és a becsület ethosza munkál.

Ugyan miért érezne bűntudatot Kornélia azért, hogy a szíve alatt megfogant életnek véget akar vetni, ha joga van hozzá? Mert hogy joga van, azt senki sem vitathatja. Személyi szabadsága és emberi méltósága törvényileg garantálja ezt a jogát. És nincs hatalom, amely ettől őt csak úgy megfoszthatná. Ráadásul bizonyos érdekcsoportok – aljas szándékkal – törvényes rangra akarják emeltetni az egyneműek undormánykodását, a fajtalankodást, a bujálkodást... – az ország és a nemzet nagy szűgyenére.

Kornéliában rövid ideig még birkózott az élet prolongálásának eredendő anyai ösztöne és a rövidlátó érdekérvényesítő akarat, de pillanatig se volt kétséges, hogy ebből a dicstelen csörtéből a hedonizmus erői kerülnek ki győztesen. Mert ilyen ez a világ. És ha a világ ilyen, neki is ilyennek kell lenni.

6

Megszakadván pedig az új élet az ifjú asszony szíve alatt, megoldódott a család nyomasztó gond-

ja. A házaspár tovább élte megszokott, kellemes, nagystílú és költséges életét.

Míg Kata nőtt, növekedett, a szülők tovább követték a gyermek gondtalan jövőjének útját. Sok évvel később a család egyetlen sarja – hála a papa befolyásának – menő pályát választott: egy nagy cég jogi képviselője lett, irigylésre méltó karrier elé nézett.

Történt azonban, hogy Kata váratlanul megbetegedett. Titokzatos örökletes betegség sorvasztotta, döntötte ágyba. A szülők szomorúan találgatták, melyikük felmenője a felelős a rejtett genetikai hibáért.

Még az idegenek szíve is elszorult, látva, hogy a nemrég még oly bájos teremtés fizikai és szellemi képességei napról-napra hanyatlanak. Orvostól, orvoshoz rohantak, kórházból-kórházba vitték. Honi és külföldi professzoroknál keresték a reményt, hogy Kata talpra álljon, hogy megint minden úgy legyen, mint régen volt. De minden erőfeszítés hiábavalónak bizonyult. Csak annyit sikerült elérniük, hogy a betegség tragikus végkifejletét valamelyest késleltették.

Kornéliáék úgy vélték, olyan módon gondoskodhatnak legbölcsebben beteg gyermekükről, úgy „alapozhatják meg” legbiztosabban a jövőjét, ha megfelelő pénzüsszeget gyűjtenek, tartalékolnak neki. Csakhogy az egykori bővizű pénz-folyam az évtizedek alatt alig csordogáló csermellyé apadt...

Kata végül otthoni gondozásra szorult. Kornélia végleg otthon maradt, hisz gyöngédebben, lelkiismeretesebben senki se ápolhatta volna a súlyos beteget, mint édesanyja.

A szülőkben időről-időre felmerült a kínzó kérdés: mi lesz a gyermekkel, ha ők már nem lesz-

nek? Ki fogja ápolni, ki fog gondoskodni róla? Ilyenkor ismét és újfent elhangzott Ákos neve. Ha meghagyták volna!... (A meg nem született gyermek épp a jövő hónapban lenne negyven éves.) Testvére oltalma alatt Kata teljes biztonságban élhetett volna.

Béla évek óta két-három műszakot vállalt, hogy előteremtse a családnak a legszükségesebbeket. De a feszített tempó és az állandó stressz könyörtelenül idő előtt elvitte.

Szűk esztendővel később Kata is utána ment.

Kornélia, nyitott börtönében, alig elviselhető magányában sínylődött. Többnyire emlékeiben élt. Monologizált és gondolatban hosszú párbeszédet folytatott Ákossal, nem létező fiával.

Ha Ákos élne!... Ha Ákos itt lenne!... Ha a szeretet beszélt volna belőlem akkor!... Pedig amikor megtudtam, hogy a második gyermekünk útban van, és néhány lépést tett is azon az úton, amit eszmélésünk idején végtelennek érzünk (ki gondol akkor még az elkerülhetetlen elmúlásra?), annyira boldog voltam. A rettenetes gondolatot, hogy ő ne legyen, az Önzés fekete istensége plántálhatta belénk.

Megvert az Isten, mert megöltem a gyermekem... Bárhogy szépittem is, eltettem őt láb alól... Áldozd fel a másikat, ha azt akarod, hogy neked jobb legyen - súgta fülembe a fekete isten. Pedig neki is jutott volna egy kis hely ebben az irdatlan nagy világban...

...Ha legalább lenne valakim!...

Kornélia templomos lett. Állhatatosan kereste a Bizonyosságot, hogy elhessentse magától az újra és újra feltörő kétségbeesés poklát.

Ha még egyszer megtehetném!... - sóhajtotta időnként. Ám az Élet nem ismeri az ismétléseket.

Az idős asszonynak utolsó napjaiban víziói támadtak. Egyik nap úgy érezte, hogy valaki ott áll az ágya mellett, és bársonyos-puha kezével megérinti a kezét. Jóleső melegség áradt szét egész testében. Minden erejét megfeszítette, hogy megfogja a titokzatos Kezet. Hogy aztán soha többé ne engedje el. De bárhogy nyújtózkodott, erőlködött is, ahhoz már nem volt elég ereje, hogy elérje és megfogja a Megnyugvás lassan távolodó szellemkezét.

A valamikor tüneményes szépségű asszony úgy ment el észrevétlenül, hogy senkiben sem hagyott űrt maga után.

AZ ÉLET BAJNOKAI

Kétoldali tüdőgyulladással feküdt több mint egy hete. Ma sem könnyű betegség ez, de akkor legtöbbször halálos kimenetelű volt. A kis beteg állapota napról-napra súlyosbodott, s már csak az tartotta életben, hogy anyja fertályóránként cserélte rajta a priznicet, hogy el ne égjen a forró lázban.

A tüdőgyulladásban szenvedő beteg állapota kilencedik napra virradó éjszaka megfordul: vagy elmegy vagy megmarad – így tartotta akkoriban a néphit.

Péter sorsa reménytelennek tűnt. Ezért nyolcadik nap este fekete hárászkendőbe burkolózott asszonyok (szomszédok, rokonok) jelentek meg a beteg házánál. Úgy gubbasztottak a kályha melletti két kis padon, mint a varjak a villanydróton.

Miután meghányták-vetették falunyi asszonyviláguk dolgait-bajait, a szomszédasszony – mintegy megelőlegezve az elkerülhetetlennek látszó családi tragédiát – odasóhajtotta az elgyötört anyának és a susmogó asszonytársaknak:

– Isten nyugosztalja szegényt!

Kevéssel utána szánakozón hozzátette:

– Kár érte, jó gyermek volt!

Ekkor a nyolc év körüli fiúba, aki alig karnyújtásnyira feküdt ágyában lucskos vackán és épp eszméletén volt, belehasított a döbbsent felismerés: „Meghalok!...” – gondolta. És akkor olyasmit tapasztalt meg, amit addigi rövid életében még soha. Úgy érezte, darabokra hull körülötte a világ, és ő magatehetetlenül zuhan-zuhan valami irdatlan

mélységbe. Sehol egy fogódzó, kinyújtott kar, amit megragadhatna...

Forró teste remegett az iszonyattól.

A gyászos-feketébe bújt asszonyok arról természetesen mit sem tudtak, mi játszódik le ezekben a percekben a gyermek lelkében. Ők csupán annyit láttak-hallottak, hogy a beteg hirtelen felzokog és keservesen sír; kis idő múlva pedig a fal felé fordul és elhallgat. Valójában azonban a szomszéd-asszony ostoba halálverdiktjétől kapott lelki sokk és a rárontó újabb lázhullám fordította nyöszörgő delíriumba a keserves sírást.

– Elcsendesedett. – mondta megnyugvással valaki az asszonyok közül.

– El, a lelkem! – hagyták helyben többen is.

– Mária, te! – szólalt meg később egy idősebb asszony az álmatlanságtól kimerült anyához fordulva –, sürgősen el kéne vigyétek a gyermeket az orvoshoz! Ahogy elnézem, ez nem éri meg a reggelt.

Amikor lidérces lázálmából felébredt, a kis beteg elámult: szikrázó csillagok ragyogtak fölötté irdatlan magasan.

„**Ez** már **az...**?” – horgadt fel benne a bizarr kérdés, és megborzongott a vélt „túlnani” látványtól.

A porhó egyhangúan ropogott a zötyögő kocsi kerekei alatt, amely meg-megzökkent, ha egy-egy hóval teli gübbenőbe huppantak a kerekek.

A fiú dunyhákba, párnákba göngyölve feküdt a frissen töltött szalmazsákon. Szinte semmit sem érzett a január végi fagyból.

Amikor később oldalra fordította fejét, anyját látta mellette ülni a zizegő szalmaágyon.

– Hol vagyok? – kérdezte elhaló fátyolos hangon.

– Mindjárt Réven leszünk – szólt hátra a lovakat nógató apa.

– Megyünk a doktor bácsihoz... Ő majd meggyógyít! – bízta a gyermekét a magát is nyugtató gyököntő anya.

Megfogadva az idősebb asszonyság sürgető tanácsát, az apa szűk félóra múlva átment a harmadik szomszédba, hogy kölcsönkérje sógorától a lovakat meg a kocsit, s még aznap éjjel elvitték a nagybeteg gyermeket az orvoshoz egy távolabbi községbe.

Alig pirkadt, amikor bezörgettek a doktorhoz, aki igencsak meg lehetett szokva az effajta éjszakai „vendégekkel”. Épp csak magára rántotta felöltőjét, már tessékelte is be őket az egyetlen szobáskából álló rendelőbe.

Az anya kihámozta fiát háziszóttos ruhájából, és egy viaszosvászonnal bevont alkalmatosságra fektette. Ez volt a vizsgáló asztal.

– László bátyám!... – szólította meg az orvos az apát, miután megállapította, hogy a beteg állapota tényleg rendkívül súlyos.

– Tessék, doktor úr!

– Kedves magának ez a gyermek?

– Hát hogyan volna, doktor úr!

„...Hogy kérdezhet ilyet egy orvos!?” – botránkozna meg a mai kívülálló ilyen kérdés hallatán. De alighanem csak azért szörnyülködne módfelett, mert felháborodásában nem is képzelné, mennyi mindent rejthet magában egy ilyen rövidke kérdés. Mert hiszen egyaránt benne foglaltatott ebben az akkoriban főleg szegényebb körökben élő ama közfelfogás, hogy a parasztember jobban félti igavonó barmát, mint saját gyermekét. Amely, ha elpusztult, szinte nagyobb csapásnak számított, mint egy gyermekhalál.

Ám hogyha agyongépesített világunk elkényelmesedett polgára mélyebben belegondolna s rájönne, hogy akárcsak ötven-hatvan esztendővel előbb a gazdálkodó ember, pláne ha szegény volt, igavonó állatok nélkül se szántani, se vetni nem tudott, sőt még a megtermett kevéske terményt se igen tudta begyűjteni, mindjárt megértőbbé szelődülne iránta. Tejre, húsrá egyebűnne ugyan honnan tehetett volna szert, szegény feje, ha nem saját állatai szaporulatából? Bármilyen bizarrnak tetszik is, akkoriban mondhatni természetes volt, hogy az igásbarom a legfőbb értékek közé tartozott, elvesztése valóságos istencsapásnak számított. Hiszen ha elhullott, bizony kevesen tudtak másat venni helyette.

Ellenben a gyermeket, ha Isten akaratából jobblétre szenderült, tisztességgel eltemették, és a megszorodott szülők abban bizakodtak: „Ad az Isten másikat helyette”!

Benne bujkált a meghökkentő kérdésben az orvos kétsége is, hogy vajon hajlandó-e az apa nagyobb áldozatra is gyermekéért? Aminthogy benne lappangott az a mardosó bizonytalanság is, ha beadja a méregdrága injekciót, lesz-e miből kifizesse az életmentő gyógyszert?

– Hamarabb kellett volna jöjjenek, hallja!...

– Hát ki gondolta volna, doktor úr, hogy ekkora baj lesz belőle! Máskor is ivott ő hideg vizet, amikor ki volt hevülve, de soha még a torka se fájdukt meg tőle...

Amikor Péter felhevülve hazaszaladt a vele egyivású idegen fiúval való utcai összeakaszkodás után, senki se volt otthon. A tenyérszi csipkeken-dővel leterített jókora tele vizespohár, mint mindig, most is az asztal közepén állt. Kegyetlenül

szomjas volt. Fogta hát és egyhúztomban kiitta a pohár hideg kútvizet. A legyengült szervezetnek ennyi is elég volt ahhoz, hogy estére 40 fok fölé szökjön a láza.

Hosszú és kegyetlen küzdelem vette kezdetét.

Élet és halál mérte össze erejét, s hol az egyik látszott felülkerekedni a másikon, hol meg a másik emezen. Így libikókáztak váltakozó fölennyel az alig-élet keskeny mezsgyéjén.

Ha sikerült valamelyest lenyomni a forróságot és a fiú lázálmából magához tért, anyja mindjárt bizakodni kezdett. „Csak megsegíti az Isten, csak meggyógyítja tán szegényt!” – reménykedett. Ilyenkor feszültsége is szemmel láthatóan oldódott, ami erőt adott neki újabb és újabb küzdelmekre.

Am minden törődés ellenére a beteg forrósága nem hogy nem hagyott alább, hanem napról-napra magasabbra kúszott. Pedig szegény asszony mindennel megpróbálkozott, amiről csak hallott vagy tudott. Valamennyi közül a fiú talpára és tenyerére pólyált nyerskrumpli-reszelék bizonyult a leghatásosabb kísérletnek. Amivel ideig-óráig sikerült is megzabolázni a konok ellenséget. Ahhoz viszont kevés volt, hogy le is gyűrje a halálos kórt. Volt úgy, hogy a szörnyű forróságtól majdhogynem megalvadt a fiú vére.

Már mindenki lemondott róla, egyedül anyja virrasztott még törődően betegágya mellett.

Ekkor egy asszony üzenetet küldött a még mindig reménykedő anyának: Hagyja a csudába azt a krumplit! Csavarja inkább hideg vizes lepedőbe a gyermeket, ahányszor csak kéri!

Mint a fuldokló a semmi kis szalmaszálba, Mária is úgy kapaszkodott ebbe az utolsó lehetőség-

be. Előhúzta a lavórt az ágy alól, megtöltötte jóféle kútvízzel, belemártotta a vászonlepedőt, és beletekerte a gyermeket. Amitől – csodák-csodája! – a pihegő beteg megnyugodott. Ám kisvártatva a láz ismét támadt, és a beteg megint kómába esett. Hanem amikor eszméletlenségéből magához tért, ő maga kérte anyját, hogy cserélje ki rajta a felforósodott lepedőt. Ezután Mária negyedóránként cserélte fián a priznicet, óramű pontossággal.

Így telt el kínkeservesen több mint egy hét. Nyolcadik nap este aztán lámpagyújtáskor szállingózni kezdtek a gyászos-feketébe burkolózott asszonyok a beteg gyermek házához. A kétségbeesés határán lévő anya keserű szívvel és fojtott indulattal fogadta őket, kénytelen-kelletlen vette tudomásul a fiát elsiratni készülő gyászos asszonycsapatot.

Szinte ujjong a lelkünk, amikor ritka kegyelmi pillanatainkban átérezzük, mi mindenre képes egy édesanya! Lám, lám, milyen csodás daccá, konok csak-azért-issé nemesedett Máriában is a fia iránti feltétlen ragaszkodás! Istenem, milyen kevésen múlhat egy ember élete! Szinte biztosra vehető, hogy a nagybeteg fiú meghal, ha anyja megszállottan nem cseréli rajta negyedóránként a priznicet. Cserélte-hűtötte, mint egy eszelős, akinek minden egyéb kitörlődik az agyából, csak ez az egy gondolat úzta, sarkallta.

Persze hogy nem tudta – szegény falusi asszony honnan is tudhatta volna!? –, hogy vannak helyzetek, amikor az embernek el kell menni a végsőkéig. Hogy még a legkilátástalanabb helyzetekben sem szabad meghátrálni, feladni! Nem tudott ő kigondolni efféle bölcsességeket. De annál biztosabban volt beleégetve a zsigereibe, a génjeibe az a megfellebbezhetetlen igazság, hogy aki feladja, legyő-

zetik. Legyőzetik, mert a szertefoszló reménnyel együtt elveszíti azokat az eszközöket is, amelyekkel célját elérhetné. Neki pedig mindene volt a gyermek.

Szinte madarat lehetett volna fogatni vele, olyan boldog volt, amikor évekkel később Pétert ismét együtt látta rohangászni, istentelenkedni pajtásai-val. De lelke mélyén azért mindig féltette. Féltette és főleg óvta a kemény paraszti munkától.

Amikor nagy néha elábrándozott, „tanult embernek” képzelte fiát. Biztos szakmát akart tudni a kezében. Hogy miért épp szabónak szerette volna kitaníttatni? Talán mert ez volt neki a legkedve-sebb. Hiszen a szabónak se fagyoskodni nem kell, se a perzselő hőségben izzadni a megélhetésért. Csak ül a szobában a jó melegben...

Csakhogy Péter eléggé élhetetlen, álmodozó po-éta féle volt. A falu lelkipásztora később ugyan-csak győzködte az apát, hogy a papi pálya felé te-relje a fiú útját. Rövid ideig Péter maga is kacérkodott a gondolattal. Elképzelte, hogy megrí-kaatná ő a falu asszony népét, ha pap lenne! Máskor meg, hogy milyen dörgedelmes, gyújtó orációkat mondana a szószékről híveinek. Hogy vigasztalna meg a szenvedőket... Ámde a sors sok-sok nélkü-lőzés, nem kevés lemondás és ifjúi örömök után végül is az élet krónikásává tette.

A fiú családja meglehetősen küzdelmes életet élt. Az apa éveken át messze tájakon dolgozott, s csak ritkán vetődött haza. Kevéske földjükön a ke-mény mezei munka az anyára maradt, aki szeren-csére munkamániás asszony volt.

Az élet forgószele Pétert már gyermekként ma-gával ragadta, és az évek multával mind messzebb

tájakra sodorta. Egyre ritkábban látta édesanyját, a családot. Fölöttébb érzékeny lelki alkatán túl minden biztonnyal a fizikai közelség sajgó hiánya volt az a belső erő, amely mind szorosabbra fűzte anya és gyermeke között a feltétlen szeretet kötelékét. Péter számára édesanyja volt az egyetlen lény a világon, akit igazán közel érzett magához. Ez az érzése anyja halála után is megmaradt.

Mária tiszta lelkű, mély hitű asszony volt. Halálos ágyán, amikor már beszélni is alig tudott, csak fiát szólongatta: – Nem érkezett meg még Péter? Mikor jön már vajon? – Nem akart vagy nem tudott meghalni, amíg viszont nem látja kisebbik fiát.

És milyen kegyetlen néha az élet! Péter túl későn kapta a hírt: anyja halálosan beteg. Amikorra hazaért, a mamát már eszméletlen állapotban találta. Mellé ült – úgy, mint ötven évvel előbb édesanyja tette volt az ő betegágyánál –, és el-elcsukló hangon tárulkozott ki, gyermeki nyíltsággal és őszinteséggel. Lesve, nem rebbennek-e meg a lecsukott szemek az odasúgott szavakra? Nem adja-e jelét anyja annak, hogy érti, amit mond, éppen csak válaszolni képtelen? Feszülten figyelte, nem moccan-e a keze, nem szorítja-e meg időnként erősebben az övét?

Azóta is valóságos lelki ballasztként cipeli a lelkiismeret-furdalással elegy nyugtalanító talányt: vajon hallotta-e és főleg megértette-e anyja az ő búcsúszavait, ahogyan K.L. pszichiáter főorvos barátja mondta volt neki nyilvánvaló nyugtató szándékkal, vigasztalásul? Vagy pedig úgy ment el a végtelen idő árján, hogy mit sem tudott az ő megérkezéséről és torokszorító búcsúzásáról?

Miért, hogy Isten főleg „azt bünteti, kit szeret”, ahogy a zsoltáros mondja? Többnyire inkább azo-

kat sújtja, akik vagy nem, vagy kevéssé szolgáltak rá! Avagy ilyenén dohogásunkban inkább az önsajnálát keresi az öngazolást, a feloldozást?...

„Minek is kellett neki összeverekedni azzal a fiúval!?!... Hisz nem is ismerte!... Alig két hónapja menekítették késő ősszel Moldvából a szomszédgazda, nagybátyja nyakára...” – gondolta az apa a még mindig vizsgálódó orvos végszavára várva.

A második nagy háború után a módosabb erdélyi gazdákhhoz rendeletileg egy-egy moldvai román gyermeket kvártélyoztak be, így menekítve őket a kegyetlen aszály roppant súlyos következményeitől, a biztos éhhalál elől.

„Szegény fejceskéd!” – fűzte tovább gondolatait az apa – „Túl nagy árat fizettél a te kis győzelmédért! Hanem azért még így is felülkerekedett a másikon! – következtetett az apa, miközben bizsergő jóérzés futott át zsibbadt testén. – Pedig hogy le volt gyengülve, szegény! Alig két nappal azelőtt kelt fel betegágyából. Két hétig az utcára se mehetett ki a himlője miatt...”

Azon a télen igen sok gyermek halt meg a faluban és a környéken torokgyíkban, himlőben és egyéb fertőző gyermekbetegségekben.

– Hát ide figyeljen, László bátyám! – akart végre megbizonyosodni a szülői hajlandóságról a sztetoszkópot nyakába akasztó orvos. – Én most beadok a fiának egy olyan orvosságot, amitől remélhetőleg meggyógyul, de ez nagyon sokba fog ám kerülni magának!...

– Nem baj, doktor úr, már ha sokba is, csak életben maradjon a gyermek!

Péter egyetlen penicillin injekciót kapott. Az utolsót abból a néhányból, melyekre valahonnan külföldről tett szert a jó szimatú orvos. És vagy a gyógyszer hatott rendkívülien, vagy a beteg volt már túl a nehezén, de Péter életben maradt.

Kamasz volt már, amikor véletlenül megtudta, hogy apja, akkor, két kis tehenük közül az egyiket kénytelen volt eladni. Honnan tett volna szert más-honnan annyi pénzre, hogy kifizesse a méregdrága gyógyszert, mindjárt a második világégés után!? Úgy segített magán, ahogy tudott.

Azt viszont sohase tudta meg, honnan szerezte a szemfüles orvos az életmentő penicillint. Mert Erdélyben közönséges halandó Flemming világra-szóló találmányához „hivatalosan” még sokáig nem juthatott hozzá.

KERESZTELÉS – AVAGY A TŰ FOKÁN KERESZTŰL

Valter, az alapszervezet titkára résnyire kinyitotta az ajtót és flegma-mód beszólt:

– Gyuri, hí a Főnök!...

A szobában vágni lehetett a füstöt. A szerkesztők sietve verték az írógépeket. Letudva a napi penzumot, szokásuk volt lemenni a szemközti kávézóba, hogy fertőtlenítsék torkukat egy ampullányi konyakkal a kötelező kávé mellett, és kicseréljék értesüléseiket az újságíróknak fenntartott asztalnál.

Aznap kommunista-szombat volt – „rendes” munkanap. Ám ez a lapszerkesztőket nem igen izgatta: lapot mindennap kellett csinálni.

A presszóban időnként rendőrök tűntek fel fölön csípni a „szocialista etika” elvével összeegyeztethetetlen deviáns szerzeteket. Zsebesek, idült munkaundorban szenvedők, utcalányok..., a legkülönbözőbb kétes egzisztenciák akadtak ilyenkor horogra. Mit csinál itt? Van-e munkahelye? Ha igen, hol? Délelőttös-e vagy délutános, netán éjszakai műszakban dolgozik?... Ha nincs, miért nincs munkája? Miből él? Mióta lébecol?... – csak úgy pattogtak a szigorú kérdések. És már vitték is a pórus jártakat, jobb belátásra bírni...

A vendégek zöme rá se hederített az intézkedő fogdmegekre, megszokták már az efféle jeleneteket. Ami ellenben roppant nyomasztó volt és szinte mindenki számára lassan elviselhetetlen, az a totális hatalom lakájszellemű zsoldosainak lázas lihegése, a végtelenül kiszolgáltatott milliók nevé-

ben tett hazug fogadkozásaik, hogy az ország népe örök-lelkesülten teljesíti „lánglelkű” vezetőjének hol „korszakosnak”, hol „forradalminak” titulált agyszüleményeit. A kommunista szombatok és vásárnapok, paradox módon, épp ennek a buzgalomgejzírnek a dicstelen kimúlását készítették elő.

– Ne verd olyan gyorsan azt a gépet, Zoli, még ki talál gyúlni! – évődött Valter a füstfelhőbe burkolózott rutinos kultúros kollégával.

A szerkesztők esedékes cikküket írták a hétvégi lapszámba, amely csak annyiban különbözött a hétköznapiaktól, hogy legalább volt benne valami olvasható is.

–Ne várankoztasd, hé, nem a csicskásod!... – sürgette Gyurit a párt bizalmi embere.

Halmai György bő fél éve került a laphoz az egyik kolléga helyére, akit valamilyen idegbántalommal betegnyugdijaztak. Eleinte fél normát ígértek neki, de ő úgy megörült annak is, mint a vak tyúk, amelyik szemet talál. Hogyisne örült volna, hisz közel hét hónapja munkanélküli volt. Csip-csup honoráriumokból meg szülői segítségből tengette napjait.

Az egyetem elvégzése után az ország északi részében megbúvó egyik kisvárosban a végzősök hivatalos szétszórásán – amit eufemisztikusan kihelyezésnek neveztek – Gyuri hirtelen elhatározással visszautasította a bizottság ajánlatát. Moldvába akarták száműzni, tanársegédnek a jász...-ri műegyetemre. Őt, az erdélyi magyart, egy színromán világba. Bevált módszere, hatékony eszköze volt ez akkor az állampárt magyarirtó ambícióinak. Tízzezzel kerültek így diplomás magyar entellektüelek a Kárpátokon túlra, isten háta mögötti színromán falvakba, középkori viszonyok közé. Ahonnan csak úgy szabadulhattak, ha eltűntek;

nyomot se hagyva maguk után, angolosan leléptek. Ám ilyesmire ritkán került sor. Családot alapítva, a számkivetett fiatal magyar értelmiségiek zöme ott ragadt, beolvadt. Ugyanezt a célt szolgálta a regáti és a moldvai román végzősöknek erdélyi magyar területeken való szétszórása, letelepítésük.

Bár ennek a politikai döntésnek egyértelműen az oktatás látta kárát, ez az állampárt korifeusait szemernyit sem izgatta. Egyetlen politikai cél lebegett lelki szemeik előtt: szünet nélkül tépdenszaggatni a törzsökös magyarság gyökereit, hogy gyors ütemben keveredjen etnikailag a lakosság. Fejezd le a közösség szellemi elitjét, és a tömeg ellenállás nélkül besétál a csapdába, feladja önmagát! – ez a szándék vezérelte az atyafiságosnak cseppet sem nevezhető többségi hatalmat. Fejükben a „homogenizálódó” nemzet ábrándképével, vezéreiktől bátorítva, a többséghez tartozók egyre nagyobb biztonságban, már-már „otthonosan” kezdték érezni magukat ott is, ahol – egy-két esettől eltekintve – semminő örökrészük nem volt.

Volt viszont érzékük és kellő gyakorlatuk az efféle praktikákhoz. Az egyik jeles erdélyi író szerint a trianoni diktátum utáni impériumváltást követően – a két világháború között – Erdély-szerte gombamód szaporodó ortodox templomok egyikének felszentelésekor – épp a Székelyföldön – a pápa ily szavakkal fordult híveihez: „Az Isten az ő kegyelméből egy szerencsés pillanatban nekünk ajándékozta Erdélyt. Most rajtatok a sor, hogy teleszüljétek, benépesítsétek és belakjátok. Mert tudjátok meg, nem azé az ország, aki fegyverrel megveszi, hanem aki teleszüli, benépesíti és belakja.”

Meghallva pedig az „igét”, az „új honszerzők” megfogadták az atyai intést. Szünet nélkül zsugorodott is az erdélyi magyarság részaránya s száma. Olyannyira, hogy az idegen uralom alá került magyar kisebbség számára az első nagy világfelfordulás előtti állapot immár soha vissza nem térő szép álomnak tűnt.

A körülmények ilyenén alakulása okán érthető, miért érezte Gyuri főnyereménynek azt a fél állást is, amit felkínáltak neki a lapnál. Fél pénzen bár, de legalább otthon, Erdély szellemi fővárosában él és dolgozik. Igyekezett is pontosan ellátni szerkesztői feladatait, de véleményét és meggyőződését hét lakat alatt tartotta. Sose lehet tudni ki mikor mit hall félre, kinek mi a szándéka, kiben mi lakozik...

Miért hívatja a főszerkesztő!?! Mit akarhat tőle!?! – nyilallt a fiatal szerkesztőbe a nyugtalanító kérdés. Hirtelen eszébe jutott egy korábbi esete. Épp hogy fölvtették, másnap a főszerkesztő magához rendelte:

– Maga, ugyebár, kezdő újságíró. Nos, kedves barátom, az újságírás azzal kezdődik, hogy az ifjú tollforgató megismerkedik a lapcsinálás minden csínjával, fogalmat alkot a teljes technológiai folyamatról. Ezért holnaptól két hétre lemegy a nyomdába. Kollégái majd elmondják mi micsoda, mit hogyan kell csinálni.

A két hétből majdnem hat hónap lett. Gyuri eleinte özszeolvasott, javítgatta a kutyanyelveket, korrektúrázott. Később nyomdai olvasószerkesztővé avanszált. Önállóbb lett, de megugrott a felelőssége is. Nem ritkán hajnali két, három óráig várták a telexeket a központból. Az elcsigázott szedők, tördelők órák hosszat várakoztak az ólomgőzös termekben, üresen hagyva a helyet a

tükrön a másnapi „különösen fontos” közleményeknek.

A telexgépek éjféli, nem egyszer hajnali beindulása úgy hatott rájuk, mint a végtisztességtevő gyülekezet szívében-fejében fogant reményteli gondolat, amikor a holtak meghúzzák a harangot – a megváltás erejével. A fiúk lázas munkába kezdtek. A korrektorok a friss szövegeket bújták. Az utolsó munkafázis mindig a politikai ellenőrké volt. Akik meredt szemmel és megfeszített figyelemmel olvasták a festékszagú újdonságú szövegeket: nincs-e bennük elrejtve valahol valami kétértelmű, kompromittáló, horribile dictu! aljas szándék, ellenséges gondolat. Valami, ami oda-fenn kiverhetné a biztosítékot. Ha semmi „hibát” nem találtak, a táskájukban hordott pecsételővel külön-külön minden oldalt lepecsételtek és aláírtak: bun de tipar, vagyis nyomtatható.

És beindultak a rotációs gépek.

Kisebb gikszerek időnként óhatatlanul adódtak, de ezeket elviselhető fejmosásokkal és apróbb büntetésekkel túl lehetett élni.

Gyuri hallomásból tudott arról a „kirívó” esetről, amikor egy jelentős erdélyi magyar kiadvány háza tájába sisteregve becsapott az istennyila. Amikor hajnal felé a szolgálatos olvasószerkesztő zsibadt fejjel és merev tagokkal átnézte a kész lapot, elakadt a lélegzete. A tördelő fordítva (fejjel lefelé) helyezte el az oldalon a „Kárpátok géniuszának” arcképét. Nem bosszúvágyból tette, nem is öngyilkossági szándékkal, ugyan ki kockáztatta volna állását vagy szabadságát ilyesmiért! Fáradt volt az istenadta, egyszerűen halálosan fáradt. Az esetet azonnal jelentették fölfelé. Az aznapi teljes lapmennységet rögvest bezúzták. A rádió, a tévé „előre nem látható műszaki hibára” hivatkozva je-

lentette be a késést. A stábot Illetékes elvtársak nyomban felfüggesztették, a „vétkeseket” szélsőben kirúgták.

Gyuri szűk két hónapja került fel a nyomdából vissza a rovathoz. Szerette a munkáját, és szívesen csinálta, hisz az irodalom, a művészet, a kultúra volt az ő igaz világa. Most is az írógép mellől hívatta magához az ortodox kommunista főszerkesztő.

A megszeppent fiatal újságíró már a titkárnő telefonkagylójából hallotta a főnök rekedtes hangját:

– ...Küldje be!

Lévay elvtárs minden bevezetés nélkül közölte vele értesülését:

– Hallom, hogy templomban készül megkeresztelni a lányát!...

Hangjából irónia, megvetés és fenyegetés áradt egyszerre.

Gyuri azt hitte, hallucinál. De pillanatok alatt rá kellett döbennie, ez bizony nem érzéki csalódás, ez kőkemény valóság. Honnan tudja!? – futott át agyán, nem ok nélkül, az ijedség. Kitől tudhatta meg!? A beismerés helyett mégis jobbnak látta, ha kibúvót keres:

–A feleségem szülei ragaszkodnak hozzá – fülentette.

Az ifjú apa a tervezett keresztelő előtt alig egy héttel kérte meg tévés barátját, ajánljon egy kedves papot, szeretné megkereszteltetni kislányát. Kolosnak ez nem jelentett nehézséget, jól ismerte a város lelkészeit és az egyház világát, hisz anno maga is teológiát végzett. Igaz, hogy ő röviddel tanulmányai befejezése után otthagya a lelkipásztorokodást, és új élethivatást választott, mert rútul

összekülönbözött – mint később kiderült – egykori kollaboráns püspökével.

Milyen hivatást választhat egy kiugrott pap, ami szellemiségében valahogy csak közel áll a lelkipásztorokéhoz? Nyilván a bölcseletet. Így aztán Kolos kerek öt évig együtt koptatta Gyurival a padokat a filozófia karon.

Két nappal később, hogy Kolos telefonon jelezte a kéttornyú nagy templom lelkészének Gyuri óhaját, együtt keresték fel Ungi Pál tiszteletes urat:

– ...Szerkesztő úr, hogy gondolja, mikor kereszteljük meg a kisdedet?

– Vasárnap lehetne?

– Hogyne. A délelőtti istentisztelet végén...

Túljutva a szükséges formaságokon, a fiatal szülők növekvő izgalommal várták az ünnepi eseményt. Mindössze négyet kellett aludni addig. De milyen furcsaságokat produkál néha az élet: Gyuri már szombat délelőtt ott állt borzongva bírāja előtt.

– Halmai elvtárs, ha ezt megteszi, repül a laptól! Világos!?!... – szólt sztentori hangon a pártkatona főszerkesztő.

Persze, hogy megértette, mi mást tehetett volna szerencsétlen?

– Iiiiigen. Megértettem. – hebegte Gyuri.

– Na, mit akart a főnök, miért hivatott? – kérdezték kollégái, miután Gyuri visszatért a rovathoz.

– Á, semmi különöset! – mondta ködösítő szándékkal, de látszott rajta, hogy megviselte az iménti néhány szavas purparlé.

Gyuri már aznap délután felkereste barátját, és szomorúan számolt be neki az elképesztő fejleményekről.

– Ki tudott még róla? Kiknek mondtad el?

– A keresztszülőknek. Másnak senkinek... Mit gondolsz, ezek után még elvihetem a gyermeket a templomba? Ez tényleg kirúg, ha a fülébe jut... De azért csak meg kéne keresztelni valahogy...

– Beszéljünk Lacival! – indítványozta kisvártatva Kolos. – Kérjük meg, keresztelje meg ő.

– Hol?

– Otthon. A lakásodon.

– Megteheti?

– Persze, hogy meg. És Laci biztosan meg is teszi. Jó haver.

Lepsényi László a város hatalmas gótikus templomának segédlelkésze volt, mind a két újságíró jó barátja. Még diákkorukból.

A rendszer furcsaságai közé tartozott ugyanis, hogy bár a totalitárius Romániában a teológia ideológiailag a filozófia esküdt ellenségének számított, a filozopterek és a teológus hallgatók közül többen – talán a letűnt századok gyakorlatának távoli visszfényeként – gyakran összejártak, kávézóknak, kiskocsmákban találkoztak, barátkoztak.

A megbeszélte napon Lepsényi tiszteletes – táskájában a palásttal és a szükséges kegytárgyakkal – bekopogott Gyuriékhoz.

A néhány meghívott vendég volt a gyülekezet.

A szükséges áthangolódás után felhangzott az Ige:

„...Halljátok meg atyámfiain, miképpen szerezte a mi Urunk Jézus Krisztus a keresztség sákramentumát:

És hozzájuk menván Jézus, szóla nékik mondván: 'Nékem adatott minden hatalom mennyen és földön.

Elmenvén azért tegyetek tanítványokká minden népeket, megkeresztelvén őket az Atyának, a Fiúnak és a Szentléleknek nevébe, tanítván őket, hogy megtartsák mindazt, amit én parancsoltam nektek...'

A keresztséget tehát maga Jézus szerzette, annak kiábrázolására, hogy miképpen a víz elmossa a testnek szennyét, azonképpen az Ő vére megtisztít minket minden bűneinktől. Szent ábrázolat ez arra, hogy valamint aki tiszta vízzel mosódik, megszabadul a szennytől, úgy ki Jézus Krisztusban igazán hiszen, megszabadul bűneitől és azok büntetésétől.(...)

Szerzette pedig Urunk Üdvözítőnk ezt a keresztséget arra a végre is, hogy e szertatás által véteszenek be az ő követői külsőképpen az anyaszentegyházba s egyszersmind a Krisztus által szerzett jókban való részesülés felől bizonyosokká tétessenek.(...)

A keresztség ígérete nem csak nekünk szól. Szól gyermekeinknek is, kik épp annyira rászorultak a megváltásra, mint mi (...) Ennek az ígéretnek záloga és pecsétje a keresztség.(...)

Mostan immár jertek, adjunk hálát és könyörögjünk ekképpen:

Felséges Isten, mennyei édes Atyánk! ki azt ígérred, hogy Istenünk leszesz nekünk, és maradékainknak, a Te oltalmadba ajánljuk ezt a kisdedet: légy neki szent ígéreted szerint teljes életében őriző pásztora, kegyelmes gondviselője. Vezéreljed őt minden jónak teljes ismeretére, cselekvésére, hogy Téged lélekben és igazságban imádvá szent parancsolataidnak híven engedve, mind itt a földön, mind pedig a síron túl boldog lehessen a mi Urunk Jézus Krisztus által.(...)"

Ekkor Lepsényi tiszteletes vette a szent edényt, és vékony sugárban vízzel illette a kisdéd fejcskáját:

„Júlianna, Lilla, én téged keresztellek az Atyának, a Fiúnak és a Szentléleknek nevébe, Ámen.”

A berekesztő imában a lelkipásztor életre szóló útravalóként tolmácsolta az isteni áldást:

„A kegyelemnek Istene áldja meg ezen kisdédet, nevelje föl és vezérelje minden akadályon és kísértéseken keresztül és cselekedje, hogy lehessen öröme szüleinek, hasznos tagja Anyaszentegyházunknak, végre pedig részese az örök dicsőségnek, Ámen...”

A fiatal édesanya megilletődve, párás szemekkel csüggött kicsinyén, aki e percben vette fel a keresztség szent jegyét. Gyuri egész lényében a diadal mámorában fürdött, mert úgy érezte, íme, tiszta lélekkel és őszinte egyet akarással akár egy kicsinyke csapat is győzedelmeskedhet Moloch hatalma felett.

De a fiatal apa boldogsága még ebben az ünnepi pillanatban sem volt teljes, zavartalan. Lelke mélyén ugyanis szüntelen ott mocorgott, mardosta a rejtélyes kérdés: vajon ki jelentett fel?...

Sorra vette barátait, közeli ismerőseit, de senki-re se vetődött a gyanúnak még az árnyéka sem.

„A feleségem? – képtelenség. A keresztszülők? – kizárt dolog. Kolos? – Ő a legjobb barátom...”

Ha ők nem, akkor mégis ki tette!? Tán csak nem épp Ungi Pál tiszteletes úr!?!...”

AZ ÉN HEGEDŰSÖM

Naponta áthaladtam a kisváros főterén. A Csikóshoz címzett kocsmához közeledve, előre feltűnt egyéni játéka. Szerettem ahogy rögtönöz, fodrozza-hímezi a fülbemászó dallamokat. „Muzsikusnak dalból van a lelke...”

Néha falsot fogott. Olyankor pillanatok alatt ezerbe tört bennem a vajúdvá emelkedő hangulat. De bosszúságom hamar elpárolgott, ha arra gondoltam, lehet, hogy a hidegtől van, a meggémbereedett ujjak nem engedelmeskednek az akaratsnak.

Épp akkor váltott egy frissebbre, amikor odaérem: „Lányok a legényt jól megbecsüljétek...”

Tizenéves fiatalok grimaszoltak mellette. A járókelőkkel mit sem törődve vihogtak, vinnyogtak, fel-felnyerítettek, ami bosszantott ugyan, de ők itt is éppúgy diskuráltak, ahogy ez a korosztály manapság általában társalogni szokott.

Előbb arra gondoltam, a zenészt gúnyolják, röhögik ki térdüket csapkodva, de hamar rájöttem, szó sincs ilyesmiről, őket cseppet sem érdekli, meg sem érinti ez a muzsika, hisz merőben más közegben, a bömbölő gépzene és a rángatózó vitustáncok világában cseperedtek föl, szocializálódtak. A vinnyogással, kuncogással megtűzdelt halandzsadumának tehát semmi köze nem volt hegedűsöm „ósvi”, műdalos produkciójához. Amit most szusszanásnyi időre félbeszakított.

Alkalmi muzsikusom felszegett fejjel állt a lépcső aljában, a lejáratától kissé jobbra. Bal kezével

karcsú hangszerének hattyúnyakát szorította, mint tette volt anno kislányom szeretetből a nagymama napos csibéivel, amíg azok sorra ki nem múltak. Jobbját időnként szájához emelte, és elégedetten eregette a kékes bodor karikákat a semmibe.

Nyitott hegedűtokja, mint sóvár céda, hevert a lába előtt. Néhány érme sárgállt benne.

Ez a látvány – milyen véletlen! – az öreg Platont juttatta eszembe, aki Krisztus előtt ötödfél századdal szellemi áruval kereskedő szatócsoknak bélyegezte ellenlábасait, a szofistákat, akik pénzt, afféle tiszteletdíjat fogadtak el a kíváncsi hallgatóságtól az agorán rögtönzött szónoklataik fejében.

Bosszantottak a nagy bölcs feddő szavai. Könnyen ítélezhetett az öreg, gondoltam, hisz Athén dúsgazdag polgára volt. Ha nem épp a leggazdagabb. Ám ha neki is aggódnia kellett volna hozzátartozóiért, vajon akkor is elutasította volna azt a néhány obulust? – berzenkedett bennem az ellenkezés. Különben azzal, hogy a lenézett versenytársak bölcs ismeretekkel traktálták, okították a kíváncsiskodókat, azok és ivadékaik a polisz műveltebb és hasznosabb polgáraivá vál(hat)tak idővel. Ami nem kevés hozadék.

Az ilyesmire manapság azt mondják: szolgáltatás. A szolgáltatásért pedig fizetség jár.

Közel háromezer évvel később hasonlót művel ebben az aluljáróban az én hegedűsöm is. Szolgáltat: játékaival nyugtatja az idegeket, emeli az emberek kedélyállapotát, vidítja a városlakók agyongyötört lelkét. Szükséget szenvedvén, felkínálja, ha úgy tetszik, áruba bocsátja a maga kis művészetét annak reményében, hogy néhány garas üti a markát azoktól, akik vagy azért löknek neki vala-

mit, mert tetszett a produkciója, vagy azért nyitják meg a bugyellárist, mert életük valamely kedves pillanatára emlékeztette őket a hallott dallamtöredék, esetleg megsajnálta, és – a jó tettért jót várj reményével – szánalomból hullatnak egy-két forintot abba a fránya tokba. Ne ítélkezzünk hát elhamarkodottan fölötte. Ki tudja, ki mindenkiről kell gondoskodnia. Lehet, hogy gyermekei vagy gyengélkedő felesége, esetleg a magát ellátni képtelen ómama várja otthon, hogy megvegyék a legszükségesebbeket az így szerzett szerény összegből.

Sajnálom szegényt, de becsülöm is. Sajnálom, mert fárasztó munka ám az ilyesmi, még ha sokaknak puszta szórakozásnak tűnik is. Becsülöm pedig azért, mert nem lesi a potyát, nem kér alamizsnát, nem tartja a markát, mint annyian újabban, hanem, az emberek jóindulatára apellálva, felkínálja képességeit.

Maradtam hát még egy darabig: szórakoztatott a nyüzsgés, a tarka sokaság.

A „kolduspénz” lassan gyűlt az ütött-kopott tokban. Hanem egyszer csak hipp-hopp ott termett egy hordótestű asszony, és gyakorlott mozdulattal kimarkolta az összegyűlt összeget. Mondott néhány szót a zenésznek, és határozott léptekkel távozott. Meghökkenem. Kísértést éreztem magamban, hogy odamenjek és kérdőre vonjam. De látva, hogy a férfi nem tiltakozik, arra gondoltam, az asszony a felesége lehet, ami valóban úgy is volt.

Később megtudtam, hogy a titokzatos nőszemély naponta többször is megjelenik nála, hogy rutinmozdulattal elvégezze az iménti műveletet. Pedig mennyit kell ennek a szegény nótacsínálónak táncoltatni a nyirettyűt a zengő húrokon azért a kis összegért.

Az a néhány picula, ami utólag került bele, ragyogva vigyorgott rám a hegedűtokból. Mintha azt súgták volna neheztelően: húzz el innen, öreg, kedvetlennek látszol, csalánra pisiltél?

Az aluljáró egyik zugába húzódva figyeltem hát tovább a javakorabeli férfi játékát. Feltűnt, hogy fejét mindig ugyanabban a magasságban tartja, szobormereven áll. Nem gesztikulál, mint általában szoktak a zenészek, nem néz se fel, se le, se jobbra, se balra. A pénzt se köszöni meg, ha valaki rágondol egy-egy fityinggel. Éppen azt a számot játszotta: „Muzsikusnak kopott a kabátja, / Nincs egy igaz jó barátja...”, amikor hirtelen rájöttem a titok nyitjára. Hegedűsöm vak. Azért terem hát ott időnként az asszony, hogy kiürítse a tokot, hisz tőle az utolsó garasig elvihetik a „bevételt”, és fogalma se lenne róla, ki lovasította meg, s éppen mennyit markolt fel az illető.

Átellenben, ott, ahol kifelé igyekeztek az emberek, fehérbotos fiatalember állt. Kéreget, gondoltam. Időnként fálnak dőlt, mert úgy kevésbé fárasztó órák hosszát egy helyben állni. Amikor pedig már nagyon elállt a lába, leguggolt, tálcáját hol kezében tartva, hol meg maga elé téve a földre, kuporgott.

Nyakában kartontábla lógott: „*Kérem, segítsenek...*” – az emberek jóindulatára apelláló szokványos szöveggel.

A műanyag edénykében néhány garas árválkodott. Messze nem annyi, mint a hegedűs rongyosra nyűtt tokjában.

Mit mondhatnak magukban a járókelők, ha rápillantanak? – kérdeztem magamtól. Lehet, hogy valaki épp azt gondolja, hogy az a másik legalább

hegedül. Ő viszont se nem harmonikázik, se nem gitározik, nem táncoltatja szájában a szájmuzsikát, nem hány cigánykereket..., még maszkot se tart időnként az arca elé, hogy megnevetesse vagy csodálkozásra bírja az arra vetődő gyerkőcöket... Csak áll, és várja a jó szerencsét. Ami mostanság elég ritka madár errefelé...

Más meg azt forgathatja a fejében, mintegy magát igazolandó: Ha mindenkinek adnék, akikbe belebotlok, egy ezres se volna elég napjában.

Megint más meg azt az igazságot morzsolgathatja a fogai közt, hogy kies hazánkban már se szeri, se száma azoknak, akik ilyen vagy amolyan „jogcímen” nyújtják a markukat. Még a magukat egyháznak tituláló kétes moralitású társaságok se átallnak tülekedni a tarhálni szándékozók amúgy is népes táborában – tolakodott képzeletembe a fura kép.

No és a júdáspénzekből dúskálók? Fájdalom, ugyancsak dagad a táboruk. Ahogy a törleszkedő „nagy játékosoké” is, akik – a húsos fazék mellé álságoskodva magukat – szemfényvesztők módjára vezetik meg a hiszékenyeket... Kész csoda, hogy még él ez a nép, áll az ország!...

Vannak, persze, olyanok is, akik – látva a csóró fiatalembert – titkon annak örülnek, hogy nem velük történt meg ez a szerencsétlenség. És rögvest meg is feledkeznek azokról, akik – a sors átoksúlya alatt – kénytelenek mások jóindulatára, a kevesekben még pislákoló szánalomra apellálni, az irgalmasak mákszemnyi csapatára bízni koldusszegény magukat.

Mert mit látunk szétnézve? Nemde nem azt, hogy mindenki a maga hasznát vizslatja, hajkurászsa? Nem másokért, ki-ki magáért rohangál, tülekedik, nyüzsög. Többnyire mások ellenében.

Merthogy azok is ezt teszik az ő rovására. Aki gyorsabb, hamarabb lecsap a koncra, az a szerencsés nyertes. Hol vannak manapság a másokért egyedül típusú Teréz-anyák? És hol a Karol Vojtylák? Aki nemcsak pápának volt óriás, hanem pápaként a legnagyobb ember is. Ne fáradjatok, keresve őket, mert a fehérhollók századonként szoktak felbukkanni egyszer... A mi világunk olyan, amilyenek benne az emberek. Mindent az érdek mozgat, tartja a bölcs mondás. Lesújtó ítélet, de igaz. A haszon reménye nélkül ma senki sem mozdítja még a kisujját sem. Adok, ha (többet) adsz – ez a mai világ életfilozófiája...

Miért kellett volna hát adnom annak az alamizsnának, ha semmit se nyújtott cserébe? – kérdezte a Mammon előtt hajbókoló járókelő, aki elsőként tette fel magában a kérdést. Az a másik legalább hegedült – érvelt mintegy önigazolásképp...

Abból a kevéske pénzből, ami nap mint nap a fehérbotos fiatalember edénykéjében összegyűlt, kis túlzással a mai világ állapotára is következtethetünk. Hogy tudniillik vagy szegények az emberek, és fogukhoz verik azt a kevés garast, amennyiük van, vagy éppen az örökös rohanásban elkérgesedett a lelkük. Távolról, hidegen, idegenként nézünk egymásra, még sorsverte társainkra is.

Gyakori ott jártamkor rendszerint a kisváros eseménytelen világa fogadott. Hanem egy nap csoda történt. Erősen meglepődtem, amikor azt láttam, hogy a némán kéregető fiatalember tálcája telis de tele van csillogó pénzürmékkal. Volt köztük néhány húszas is, de jóval több százas meg kétszázás érme.

Nem tudtam mire vélni a nagy változást. Mert – istenszegénye! – ő bizony most is épp úgy állt ott veszteg, mint eleddig mindig.

Figyelve a nyüzsgést, arra lettem figyelmes, hogy – eléje érve – a járókelők közül sokan megtorpantak. Nézték egy darabig, aztán ki a zsebébe nyúlt, ki a táskájában kezdett kotorászni, és pengve hulltak a pénzürmék a műanyag tálcába.

A kíváncsiság a kéregetőhöz taszigált:

– ... Mi történt, hogy ilyen adakozók lettek az emberek? – kérdeztem újdonsült ismerősömtől. Aki – felém fordítva nagy sötét szemüvegét – elmondta, ő nem tudja, mi történt, de azóta, hogy itt járt az az ember, megváltozott minden.

– Milyen ember?

– Nem tudom, hogy hívják.

– Mit mondott: micsoda?

– A nevét nem mondta, csak azt, hogy újságíró.

– És mit csinált?

– Azt mondta, nem jól áll magán az a tábla. Adja csak ide, hadd igazítsam meg, és leakasztotta nyakamból a kartont. Kis idő múlva visszatette, s azt mondta, na, most már jól van. És elment.

Azóta egy nap alatt annyi pénzt kapok, mint máskor közel egy hétig se.

Megkértem ismerősömet, engedje meg, nézzem meg közelebbről én is azt a táblát. Leemeltem hát a fiú nyakából a kartonlapot, aminek a hátoldalán a régi szöveg volt olvasható: „Kérem, segítsenek...”

Mi történt végül is? Levéve a táblát a fiú nyakából, az ismeretlen tollforgató áthúzta a semmitmondó sorokat, és a túloldalára öles vastag betűkkel ezt írta:

TAVASZ VAN, ÉS ÉN NEM LÁTHATOM!...

BOROTVÁLKOZÁS

– Mit jelent ez a sündisznó arc, nagytiszteletű uram!?! – kérdezte elképedve a dogmatika nagytekintélyű professzora a végzős hallgatót.

– Áldás, békesség!, Áldás, békesség!... – hangzott innen is, onnan is, amint a folyosón elhaladó hallgatók tisztelettudóan köszöntötték idős tanárukat.

– Tudja, hogy hívják ezt, László?! – folytatta a professzor. – Renitenskedés. Ifj'uram ki és mi ellen tiltakozik ezzel a se hal-se hús ronda szakállal?

Ó, nem!..., senki ellen, akarta mondani László. Éppen csak pénzem nem volt, hogy idejében megborotválkozzam. Ámde tanára megelőzte:

– Remélem tudja, hogy ilyen ábrázattal nem fogadhatom az előadásaimon?

– Igenis, tudom, Professzor úr! – felelte a fiatalember restelkedve.

Hallva az oktató rosszallását, Benedek is megszeppent mellette, mert neki is több napos borosta rondította az arcát.

Mikó László és Mikó Benedek leforrázva elvonultak.

– Amilyennek ismerem, ez tényleg nem fog beengedni az előadásaira – ijedezett Benedek. – Ha meg távol maradunk az óráiról, fegyelmet adhat. És mit szólnának apáék, ha megtudnák? Mert abban biztosak lehetünk, hogy értesítené őket.

– Le kell húzassuk a szakállunkat – döntött László. – Neked mennyid van?...

A két egypetéjű ikertestvér papi pályára készült Erdély szellemi fővárosában. László és Benedek a mindenkori diákok szokásos életét élték: rajongók voltak, étellel teljesek és pénztelenek.

A Protestáns Teológiai Akadémia két hallgatójának – pénz híján – annyira kinőtt a szakálla, hogy ilyen külsővel az intézet szigorú belső rendje szerint tilos volt megjelenni az előadásokon és a kötelező szertartásokon.

A hirtelen jött baj megoldási módja egyszerű lett volna ugyan, viszont komoly gondot jelentett, hogy kettejüknek mindössze annyi pénzük volt, hogy csak egyikük szabadulhatott meg a borostájától.

Sorsot húztak, mert úgy érezték, így kívánja a tisztesség. A szerencse Lászlónak kedvezett.

– És te? – kérdezte László ikertestvérét, mert a sorshúzás félmegoldást hozott.

Benedek vállat vont. – Majd csak lesz valahogy.

– Legalább lenne kitől kölcsönkérni!...

A békebeli aranyidők utolsó éveinek intézeti etikettje szerint a pénzkunyerálás rangon alulinak számított. Mivel más lehetőség nem nyílt számukra, az előállt nehézségen viszont mindenhogyan túl kellett jutni, László különös cselhez folyamodott...

Egy régi-régi személyes gyermekkori élmény bukkan fel emlékeim ködéből. Vasárnap délelőttönként apánk, testvéremmel, minket is elvitt a borbélyoz, bozontos üstökünket rendbe hozandó. Az udvarra kitett hokedlin ülve hiába sziszegtünk, sivalkodtunk, hogy húz a gép, nagyon fáj, a sorukra váró szájhős kamaszok egyik-másika azzal csitított: milyen katona lesz belőled, te, ha ilyen kis semmiségtől is jajveszékelsz?

Gyermeki ijedelmeinket rég elfújta az örökidő szele. Ki tudja, hol van már a mi botcsinálta borbélyunk is? Meglehet, az égi mezőkön csatangol valahol, ott édesgeti magához hiszékeny vendégeit.

De nemcsak ő költözött el azóta e sártekéről, a borbélyok is mind eltűntek, műhelyükkel együtt. Borbélyt, borbélyüzletet ma már hiába keresnénk, csak férfi fodrászatot meg férfi hajvágó szalont láthat a kitartó érdeklődő az üzletek homlokzatán és a fényreklámokon. Így kopik ki lassan egy szép szavunk a napi szóhasználatból, és tűnik el idővel anyanyelvünkéből is.

Kosztolányitól tudjuk, hogy borbély szavunk ötször idősebb testvéröccsénél, a fodrásznál, mely nagy írónkig mindössze bő száz éves múltra tekintett vissza. Állítólag nyelvújításkor találta ki egy borbély, aki mestersége nevét „nem találta elég hangzatosnak.”

Pedig a borbély egykor elég komoly tudást jelentő, összetett foglalkozást jelölt. A hajvágás, borotválás és a szakáll fazonigazgatásán túl a borbély chirurgus is volt: eret vágott, kisebb műtéteket végzett (sebeket varrt be), köpölyözött, fogat húzott...

Rossini furfangos borbélyja, Figaro el is dicsekszi mi mindenhez ért: kezében szaporán csattog az olló, suhan a borotva, villan az érvágó-kés... Amolyan doktorfélének érezte-tudhatta magát. Mindenképpen tekintéllyel bírt.

És gondolnánk-e, azt, hogy ki milyen frizurát, szakállt visel(hetet)t, szabadon burjánzó-e vagy valamilyen keretbe szabottat, régebbi időkben, döntő módon, a közösségek vallása és az egyének társadalmi helyzete határozták meg. A pravoszláv

hívó és az ortodox zsidó nem vágathatta le arcának szőrzetét. Ellenben a protestáns hitűek maguk dönthették el, szakállt viselnek-e vagy simára borotváltatják képüket. A „szőrszobrások” pedig általában a kor előírásai és szokásrendszere szerint formázták a férfiak hajzatát, szakállát, nemkülönben a hölgyek hajviseletét.

Hajlamosak vagyunk megfeledkezni róla, pedig tény, hogy régebben bizony nemcsak a férfiak látogatták több-kevesebb rendszerességgel a borbélyokat, meglehetősen gyakori vendégeik voltak azok a hölgyek is, akiket, bosszúságukra, túlságosan dús szőrzettel ajándékozott meg a természet. Mivel akkoriban ismeretlenek voltak a szőrtelenítés korszerű, mai módjai, csak a borbély szabadíthatta meg őket időről-időre a restellnivaló fölöslegtől.

Amióta a férfiaknál divatba jött a sima arc, a szakállviselés erősen visszaszorult. Hogy aztán a borotválkozás szokása szorította-e vissza a szakállviselést, vagy a szakállviselés hanyatlása hozta divatba a gyakori borotválkozást, annak csak a jóisten a megmondhatója.

...Attól tartva, nehogy lebeszélje róla, László testvérének se árulta el, milyen cselhez kíván folyamodni. Aki amit egyszer fejébe vett, azt meg is cselekedte. Kényes helyzetükben ugyanis csak ez hozhatta meg a kívánt eredményt.

Mikó László az intézet szomszédságában lévő borbélyüzletben borotválást kért. Miután a borbély elkészült a munkával, a vendég, elégedetlenséget színlelve, becsmérlően megjegyezte: – Ez a munka olyan csapnivaló, vacak, hogy egy óra múlva ki fog nőni a szakállam.

Az akadémia hallgatójának sértő megjegyzésétől hüledező borbély tisztelettudóan megjegyezte:

– Már megbocsásson, de a nagytiszteletű úr merő képtelenséget beszél.

– Képtelenség!?! No, majd meglátja!...

A borbély a jól végzett munka fölényének tudatában magabiztosan kijelentette:

– Nézze, Mikó úr, ha ön egy óra múlva ide szakállasan tér vissza, esküszöm, ingyen fogom megborotválni.

A kifogástalan simára borotvált ifjú távozott.

(A férfiaknak száz, kétszáz éve még vezérszerrepük volt a családokban és mindenütt az életben. Nemünk egykori dominanciáját mi sem jelzi jobban, mint az a körülmény, hogy amikor a nők bu-bifrizurára kezdtek átváltani, levágatva Istentől adott dús hajzatukat, a borbélyok, mielőtt hozzáfogtak volna a művelethez, tisztelettudóan megkérdezték hölgyvendégeiktől: „Engedelmet kérek, de a nagyságos asszonynak van rá engedélye az urától?” Amire a hölgyek vérmérsékletük, neveletésük, pillanatnyi kedély- és idegállapotuk szerint más-másképpen válaszoltak: „Már hogyan volna, kérem!” „Na, még csak az kéne, hogy ehhez is engedélyt kérjek az uramtól.” És így tovább.

Merthogy akkoriban az **uram** járta, amiben de facto benne foglaltatott a nők függő helyzete. Nem úgy, mint a manapság ideig-óráig tán még uralkodó **férjem** fogalmában, ami semmi más, mint az egyenjogúságot és egyenrangúságot elismerő dicséretes-szép eszmének egyféle pajzsa lelkünkben, amin az igazságosság és a megbecsülés piedesztáljára emeljük örökké bájos hölgyeinket. Csak hát – Senecával szólva – semmi sem örök, minden mulandó. Az újabban oly divatozó életpári

kapcsolatot jelölő **párom, társam...** – lecsúsza az előző állapot magasából – a bizalmatlanság és bizonytalanság jegyében áll. Az ilyen természetű kötés, frigy ugyanis a kölcsönös gyanakvás és az ideiglenesség hiánybetegségében szenved...

Mint tudott, a hölgyek világában idővel mind többen váltottak át bubifrizurára. A levágott hajtin-cseket – nosztalgiából vagy más okból? – általában hazavitték, és díszes dobozkáikba zárták gondosan. Akiknek viszont fejlettebb volt az üzleti érzékük, hajkoronájuk fölöslegessé vált részét eladták. Általában a színházakat keresték meg ajánlatukkal. Akik szívesen meg is vették a különös árucikket, parókat készítettek belőle a történelmi időket idéző színdarabok hőseinek.)

...És ahogy megjósolta, egy órával később a leendő tiszteletes szakállas ikertestvére megjelent a borbélynál:

– Na, ugye megmondtam – kezdte győzedelmes hangon Benedek, a felismerhetetlenségig hasonlító ikertestvér –, hogy egy óra múlva ki fog nőni a szakállam.

Az emberek nem hittek a szemüknek. Ilyet ők még nem láttak, hallani se hallottak soha hasonló esetről!

Az elképedt borbély, ígéretéhez híven, újfent megorotválta a fiatalurat.

Gazdag habot kevert, és sokáig pamacsolta a „visszatérő” páciens, hogy mennél puhább legyen az a rebellis szakáll. Gyakran csattogott a széles fenőszíjon a finomacél kés, a borbély biztos akart lenni a dolgában.

Akit nem a dupla munka bosszantott, sokkal inkább a szégyentől tartott, jó hírnevét féltette. Mi

lesz, ha a kedves vendég tovább viszi a hírt az ő csapnivaló munkájáról?...

A borotválás ez alkalommal is kifogástalanul sikerült, egyetlen szőrszál se úszta meg a bársonyosan sikló kés borotvaéles életét.

A vendég elégedetten távozott.

László célt ért: fél pénzért mind a ketten megborotválkoztak.

A trükk bevált ugyan, de jóval nagyobb baj, hogy csorba esett a becsületen.

Ha ezt a rektor úr megtudja, akár leendő hivatásukba is kerülhet. És a szégyen, hogy becsaptak, megloptak egy embert! – kerekedett felül a tisztánlátás félelme a felismerhetetlenségig egyforma két testvérben.

Hogy a korszak közerkölcse, a hivatás, amire készültek, vagy saját moralitásuk vezette végre a fiúkat arra az elhatározásra, hogy ezt a meggon-dolatlanságból fakadó csalást, szégyenteljes hibát helyrehozzák, persze, sejtjük, ha bizonyosat nem is tudunk mondani.

A mára uralkodóvá vált hiéna-szellem – még ha akkor se volt teljesen ismeretlen – távolról sem jellemezte a társadalom életét bő száz esztendővel ezelőtt. Meglehet épp ez volt a két fiatalnál a jelzett gond megoldására irányuló igyekezet egyik oka. Vagy az nyomott a latba, hogy olyan pályára készültek, amit csak meggyőződéssel, tiszta lelkiismerettel és erős hivatástudattal lehet és szabad gyakorolni. Esetleg a még romlatlan polgár erkölcsisége követelte meg az egyenes gerincet. A szégyenfoltot tehát mindenképp el kellett tüntetni, a csorbát kiköszörölni, a csínnyt meg nem törtéنتé tenni.

– ...Így már igen! Így már rendben van! – nyugtázta az eredményt a dogmatika idős professzora, amikor a két fiú raportra jelentkezett nála.

– Jegyezzék meg uraim, életre szólóan fogadják szívükbe és elméjükbe, hogy az öncélú kitűnni vágyás, üres kivagyiság fabatkát sem ér. Ráadásul nevetségessé is teszi az embert. Csak annak van valódi értéke, ami százados tapasztalatok fundamentumára épül, általánosan elfogadott, és a közösségi rend jegyében áll. Csak az igazán emberi, ami Istentől ered, felemel és gazdagítja az életet. A becsület pedig mindenekfölött való...

Az öregnek igaza van – hagyta jóvá később Benedek.

A két testvér elhatározta, mihelyt módjukban áll, rendezik adósságukat.

– De addig is kéne tenni valamit – noszogatta testvérét Benedek.

– Mi lenne, ha lemennénk hozzá, megmondanánk neki az igazat, és megígérnénk: ahogy alkalmunk nyílik rá, kifizetjük a tartozást?

– Gyerünk! – sürgette Benedek.

– Restellem – szégyenkezett László.

– Én se repesek a boldogságtól, de mondj jobbat!

– Ha megfeszülnék se tudnék.

Így aztán a két testvér színt vallott. László, a csel kitervelője, a maga és a testvére nevében bocsánatot kért, és megígérték a borbélynak, hogy az első keresetükből rendezik adósságukat.

Két hónappal később, a húsvéti legáció alkalmával kapott pénzből jóvátették, amit szorult helyzetükben előbb elrontottak.

BOSSZÚ

Sok víz folyt le a Vágon, nagyot változott a világ azóta, hogy az egykori sztrecsényi vár úrnője kisleányait féltő gondossággal nevelte a hegyek koszorúzza vastag várfalak védelmében. A bő négy-száz év előtti történelmi Magyarországnak ezt a tényérnyi felvidéki részét, benne a számban minduntalan apadó magyarság létét és emlékezetét az egyazon akolbeliek szívdobbanásának azonos üteme, és a századok súlya alatt porladó korabeli katonai és polgári létesítmények letagadhatatlan valósága őrzi és igazolja.

A nagyhatalmi érdekek diktátumának okán sok-sok esztendeje más itt már az úr, és másutt is, körbe a mai magyar hon országszélein. A múltat végképp eltörlendő, az ősi festmény vásznára újabb és újabb, idegen színeket visznek fel a szerencsés felek, a régi hősokeket le- vagy átfestik, helyükbe merőben más szereplőket álmodnak szaporán.

Gondoltuk volna-e, hogy Wesselényi Ferenc nádor hitvesét, Bosnyák Zsófia (1609-1644) sztrecsényi várúrnőt, aki 2010-ben szülőhelyén, Nagysurányban egészalakos szobrot kapott, a szoboravató ünnepségen csak Zofia Bosniakovaként emlegetik a derék helyi „hazafiak”, s hogy ezt a „megszlovákosított” nevet vésik rá a szobor talapzatára is?

Persze nemcsak vele szemben követték el ezt a gyalázatot – aki pedig annyi jót tett velük annak idején –, hasonló sorsra jutott a grófnő apja, a híres végvári törökverő Bosnyák Tamás is, akiből

egyszeribe Tomas Bosniak lett, Wesselényi Ferenc nádor meg Francisek Weseléni. Ugyanennek az érzelemdús „patrióta” logikának tudható be, hogy Csák Máté Matúš – ak Trenčiansky-vé kereszteltette át, Mednyánszky László magyar festőművész pedig Ladislav Medanský szlovák piktorrá avasztatott.

De vissza a múltba! Báró Bosnyák Tamás és Kenderes Mária leányát, Zsófiát már tizenhét éves korában férjhez adták a szülei Serényi Mihályhoz, Fülek és Szendrő kapitányához. A félig-meddig még gyermek úrnő éppen csak berendezkedett új otthonában, amikor nagy-hirtelen megözvegyült, mivel a férj, röviddel az egybekelés után meghalt.

A párjavesztett asszony hazatért szüleihez. Ámde balsorsa oda is követte. Édesanyja még ugyanabban az évben elhunyt, rá egy évre pedig huszonéves testvéréját is elveszítette.

Amíg édesapja Füleken a török ellen harcolt, a gazdálkodás gondjai a fiatal özvegy vállára nehezedtek. A sorozatos családi tragédiák érzékeny lelkében tovább mélyítették az együttérzést: árvákról, özvegyekről, betegekről, elesettekről gondoskodott. Bosnyák Zsófia úgy maradt meg a környékbeliek emlékezetében, mint a betegek és alávetettek nagylelkű segítője.

Alig múlt húsz éves, mikor – Pázmány Péter közvetítésével – újabb házasságot kötött apja hős végvári vitézével, a szintén özvegy Wesselényi Ferencsel. Az új házaspár Sztrecsény várába költözött, a Wesselényi birtokra. Házasságukból két fiúgyermek született. Mivel Bosnyák Tamás a kolerajárvány áldozata lett, Wesselényi Ferenc vette át a füleki vár kapitányi tisztjét. Az újdonsült férj ritkán járt haza az időközben Vágtapolcára költözött családhoz, mivelhogy Fülek stratégiai

szempontból állandó célpontja volt a török támadásoknak. Az uradalom irányítása és a gyermeknevelés Zsófiára maradt. Aki Vágtapolcán is változatlan odaadással gondoskodott a szegényekről, férjével szegényházat alapított a faluban, mely egyben kórházként is szolgált.

Akkoriban a környéken az a pletyka járta, hogy férje megcsalta őt Széchy Máriával, a „murányi Vénusszal”. Zsófia sokat bánkódott emiatt. Talán ennek is tulajdonítható, hogy életében egyre többet jelentett számára a jótékonykodás. Nappal kegyeskedett, éjjelente meg a vár melletti kápolnába járt imádkozni, ahol egyszer látomást látott: Szűz Mária arra intette, hogy bízson és imádkozzon. Zsófia egészségét a hideg kápolnában töltött éjszakák kikezdték, és 35 éves korában elhunyt. Porhüvelyét a sztrecsényi vár kriptájában helyezték örök nyugalomra, a Wesselényi-család halottai közé.

Történt viszont, hogy 1689-ben a vár gazdát cserélt, és az új tulajdonos eltávolíttatta a kriptából a Wesselényiek hamvait. Ám Zsófia holttestét negyvenöt év elteltével is épségben találták, ezért nem háborgatták. Később mégis elvitték Vágtapolca római katolikus templomába. A mumifikálódás miatt Bosnyák Zsófiát a nép szentként tisztelte. A várúrnő vágtapolcai végső nyughelye búcsújáráhely lett, üvegfedelű koporsójához tömegesen érkeztek Nagybologasszony napján a környékbeli tisztelők.

Jótéteményeit a kegyes utókor is elismerte. Szoboravatáskor ezt a derék helyi szlovák kiskirályok ekként ecsetelték: A vár egykori úrnőjének jótékonykodásáról dokumentumok tanúskodnak: Bosnyák Zsófia e tárgyban „a zsolnai bírónak címezte *szlovákul írt* leveleit.“

Ha ez igaz lenne, akkor Bosnyák Zsófiának az ezerhatszáz éves első felében írt szlovák nyelvű levelei lehetnének „az első szlovák nyelvemlékek”. Ami képtelenség, hisz ebben a korban szlovák nyelv nem létezett. A szlovák nyelv kialakulása jóval későbbre tehető.

A történelmi valóság ilyenén átírása a prekonceptió gondolkodás tipikus esete: kigondolok valami saját érdekeim szerint valót, és azt ráhúzom a valóságra, mit sem törődve azzal, hogy a kigondolt állítás velejéig hamis. Na és!? – érvelhettek a „tót atyafiak”. – Az a fontos, hogy nekünk hasznos legyen.

Ugyanezt tették a románok közel két századdal előbb. Az Erdélyi Iskola oszlopos tagjainak fejében megfogant dáko-román kontinuitás elmélet a XX. század második felében legfőbb állampolitikai ideológiává rangosodott és terebélyesedett messze túl az ország határain. Politikusaik mit sem törődtek azzal, hogy a román mint „ősi nép” teória velejéig hamis: számukra, változatlanul, ma is az a legfontosabb, hogy „ősi népként” jogot formáljanak Erdély ölkébe hullt földjére.

Amit pedig szünet nélkül sulykolnak a tömegekbe, az egy idő után valóságként jelenik meg a fejekben. Olyannyira így van ez, hogy most már az etalonnak számító British Nagy Lexikon lapjain is így szerepel. Márpedig ami abban foglaltatik, az – a lexikon főszerkesztőjének nyilatkozata szerint – megcáfolhatatlan tudományos igazságnak tekintendő.

Bosnyák Zsófia múmiáját, áthozatalától, a vágtapolcai római katolikus templom kápolnájában őrizték ama megmagyarázhatatlannak tűnő groteszk eseményig.

Addig, ameddig egy szép nyári napon egy 31 éves zsolnai férfi ki nem vonszolta a koporsót a

templom elé, benzinnel lelocsolta, felgyújtotta és végignézte, ahogy a közel négyszáz éves múmia porig ég. Amikor a rendőrség kiérkezett a helyszínre, a tettes egy fa tövében ült és nevetett.

A modern autodafé oka – a hírügynökségek szerint – ismeretlen.

Jótevői szerint a férfi skizofréniában szenved. Rögvest pszichiátriai intézetbe is küldték, nehogy – valós okként – valami más, sokkal kellemetlenebb indíték is felszínre kerüljön. A hatóságok halottgyalázás miatt indítottak büntető eljárást ellene. Egytől öt évig terjedő börtönbüntetést kaphat, ha bűnösnek találják.

A templomkápolna kulcsát már évek óta a cukrászdában őrizték. A látogatóknak onnan kellett kikérniük, ha meg akarták nézni Bosnyák Zsófia múmiáját. Ilyen ürüggyel kérte el a tettes is a cukrászda tulajdonosától a templom kulcsát.

– Szinte biztosra veszem, hogy meghibbant. Lelki beteg. Ilyesmit egészséges ember nem tud elkövetni – mondta a cukrászda tulajdonosa az összeverődött ad hoc csoport tagjainak.

– Éppen születése 400. évfordulójának megünneplésére készültünk. Nem tudok napirendre térni a történetek felett. Ami itt történt, az valóságos tragédia! – szörnyülködött Vágtapolca polgármestere.

– Amikor megkérdeztem, miért tette, csak annyit mondott: „Hát üssetek agyon, üssetek agyon!” – nyilatkozta egy indulataitól nehezen szabaduló helyi lakos. – Ha nem tartóztatnak fel a rendőrök, azt hiszem, megvertem volna. Bosnyák Zsófia a patrónusunk volt. Nagyon sokat jelentett nekünk.

– Barbár tett, nagyon sajnálatos dolog történt! – ítélte el a bűncselekményt a katolikus egyház nevében az egyházmegyei püspök. Aki a történetek

ellenére felszólította a híveket, hogy továbbra is hívó feleségként és anyaként tiszteljék Bosnyák Zsófiát. Az egyházi vezető azt tervezte, hogy a porrá égett várúrnő születése 400. évfordulójának esztendejét Bosnyák Zsófia évének nyilvánítja az egész egyházmegyében.

– Számunkra Bosnyák Zsófia csak most halt meg – mondta ki a végkövetkeztetést a Vág Menti Múzeum munkatársa.

Még sokáig beszélgettek így az emberek a templom előtt. Esteledvén, a kis tér könnyüket hullajtó gyertyák imbolygó fényében úszott.

ULTIMÁTUM

Van úgy néha az ember, hogy nem a kíváncsiság ágaskodik benne, hanem a közölhetnék keresi a kivezető réseket. Különösen, ha olyasmi feszíti a mellét, amiről úgy érzi, szétveti, ha nem könnyít a lelkén.

Egy javarészt elvbarátokból, eszmetársakból, érdeklődő ismerősökből álló társaság nehezen csituló „otthoni” (erdélyi magyar) sérelmekre emlékezett egy érdekvédő szervezet alakuló ülésén a székes fővárosban.

Néhány hónappal a forradalminak mondott '89 végi romániai események után sokan remélték az expatriáltak közül, hogy végre tenni tudnak valamit a fájdalmasan megfogyatkozott otthon maradtakért.

Titkon dédelgetett elképzelések buktak felszínre, érdekvédő szervezetek születtek, megvalósítandó a hőn óhajtott közösségi célokat.

Kisebbségben a magyarság megmaradásának és jövőjének alapfeltétele az anyanyelvű oktatás, a saját iskola. Minden szinten. Nyelvében él, és nyelvével hal a nemzet. Az elorzott Bolyai Tudományegyetem újrarendezése Erdély szellemi fővárosában elodázhatatlan tennivalóként jelentkezett minden őszintén érző magyar ember fejében.

Az egyetem baráti körének fővárosi tanácskozása után a résztvevők közös ebédhez ültek. Poharazgatás közben Széplakit villámcsapásként érte

asztaltársának váratlan kérdése. Ami nem is annyira kérdés, mint inkább afféle bűnbánó vallomásképe volt, a titkon remélt megkönnyebbülés fura követelődése: „Íme, magatok közé fogadtatok, elmondom hát nektek mi az, ami jeges árnyként kísér, amivel képtelen vagyok tovább együtt élni.”

– Tudod ki telepítette a poloskákat a szerkesztőségetekbe? – kérdezte Soma a rangos erdélyi magyar folyóirat egykori szerkesztőjét.

– Fogalmam sincs. Honnan tudhatnám?

– Én – robbant Salamon válasza.

Tibori Salamon, akinek kilétéről – jelentéktelensége okán – az odahagyott város lakói mit sem tudtak, nyomban a romániai események után áttelepült az anyaországba, ahol – meglepően gyorsan – az erdélyi magyarság legnagyobb érdekvédő szervezetének jól fizetett elnöke lett. Még kocsit is toltak a feneké alá.

(Akkortájt a városban szájról-szájra járt egy viccnek szánt groteszk anekdota arról, hogy is néznek ki Ceausescu mennyországában a tudományos átszervezések. Eszerint: egy fán egy csapat veréb gubbaszt. Valaki követ hajít közéjük. A madarak szétrebbenek, de kevéssel utána mindegyik visszaszáll a fára, éppen csak más-más ágára.

Per analogiam: Egy B-ből kalandos úton Svájcba menekült kiváló erdélyi magyar festőművész mesélte: Képzeld, kivel találkoztam Genfben bő két hónappal a nyolcvankilenc-végi események után? Azzal a szekussal néztem farkasszemet, aki bukaresti egyetemi éveim alatt a vallató tiszt volt. Iepuras elvtárs most Genfben „dolgozik”: Románia érdekeit képviseli-védi nemzetközi fórumokon.)

A redakció munkatársai rég gyanították, hogy titokban lehallgatják őket, de egyikük sem tudta, még csak nem is sejtette, hol kinek vagy kiknek a szobájában vannak elrejtve a parányi szerkezetek. Csak a vezető munkatársakéban, vagy – hogy biztosan tudják, ki miket gondol, beszél – mindegyikükében?

Széplakit ez a lehallgatás-mizéria diákéveire emlékeztette. Végzős hallgató volt, amikor barátjával albérletbe költözött, ahol időnként kisebb társaságok verődtek össze. Kollégák, barátok, ismerősök ugortak fel egy közös feketére vagy egy pohár italra – társalogni. A szokatlan nyüzsgés azonban valakikben gyanút keltett, mert nemsokára feljelentették őket. (Nem kizárt, hogy a házmeszternek volt ilyen megbízatása). A belügyis tiszt az államellenes összeesküvés képtelen képzetéig srófolta a vádaskodást. Végül az egy személyben rektor és államtanácsi alelnök professzor tekintélye és hiúsága mentette meg a fiúkat a kirúgástól s attól, hogy vádat emeljenek ellenük. Kizárt dolog! – mondta az egyetem rektora –, hogy az ő vezérlete alatt intézményében ilyesmi előforduljon.

A nagy veszély elmúlt a fejek fölül, ám a paranoia tovább kísértett a lelkek mélyén. Széplakiék a legképtelenebb helyeken is lehallgatókat kerestek: a falakon a képek mögött, az ágyak eresztékeiben, az ajtózárbán... Még a vekkerórát is darabokra szedték.

– Tényleg te csináltad? – kérdezte elképedve Széplaki Salamont. – Hogy voltál képes rá?

– Muszáj volt.

– Megfenyegettek?

– Villanszerelő voltam a postán. Nem volt apeláta.

– Mikor dolgoztál?

– Amikor nem voltatok a redakcióban. Többnyire éjszaka.

– Emlékszem, abban az időben gyakran tetted tiszteleted nálunk. De nekem úgy mutattak be, mint ígéretes fiatal író. Akkori látogatásaid ismerkedések voltak a tereppel?

– ...

Azokra az évekre az élet méltóságának megcsúfolása oda fajult, hogy az emberek már a minden napokat is nehezen viselték. Milliók érezték, így nem mehet sokáig, valaminek történnie kell.

A szerkesztői munka tartalmát és értelmét veszítette: a lapok összeállítása felsőbb utasítások szerint történt. Egyik nap a főszerkesztő – tőle szokatlan módon – hirtelen kivágta szobája ajtaját, és felindultan közölte kollégáival a hiób hírt:

– Képzeljétek, megint megtorpedózták!...

A politikai ellenőrök harmadszorra is találtak kigyomlálni valót a készülő lapszámban, az eltávolított tanulmányok helyébe új írásokat, magyarul: dicshimnuszokat kértek.

– Kész örület, itt a nyár, és még a márciusi számmal se jöttünk ki! – méltatlankodott az empátiával megáldott vezető.

Már közel féléves késésben volt a kiadvány. A belső munkatársak attól tartottak, ha így megy tovább, elveszítik a leghűségesebb olvasóikat is. Titokban, persze, ez is volt a pártközpont célja: kiüresíteni, tönkretenni, megszüntetni a magyar nyelvű kiadványokat, sajtóéletet. Nagyon úgy nézett ki, hogy a folyóirat nemcsak rég ismert és elismert identitáserősítő, azonosságőrző szerepét fogja elveszteni, hanem immár a léte forog kockán. A maroknyi munkaközösségnek – de kinek-

kinek magának is – el kellett döntenie: vagy elfogadja azt a képtelen helyzetet, hogy egy-két értékes(ebb) írás mellett durva hazugságoktól hemzseg a lap, viszont a publikáció révén mégiscsak magyar szó jut el több-kevesebb rendszerességgel az olvasókhöz, vagy – visszautasítva a gyálatot – könnyen betilthatják, megszüntetik a kiadványt. Egy közel hetven éves magyar folyóiratot, akkor talán a legjelentősebbet Erdélyben.

Erre az alávaló titkos szándéokra vall, hogy jó két évtizeddel a diktátor halála előtt a Román Újságíró Szövetség központi székházában tartott tájékoztatón a pártközpont akkori fő ideológusa ekéént szólta el magát: „Az Előre (romániai magyar napilap – szerk. megj.) nagyon fontos szerepet tölt be a román sajtó életében, mert elviszi a párt szavát azokhoz a magyar tömegekhez, akik még nem tudnak románul.”

Milyen rejtett üzenetet hordozott ez a kijelentés? Semmi kétség, a nyelvi asszimilációét, a nyelvcsere halálos veszélyét. Az államhatalom ama feltett szándékát, hogy románra cseréli a magyarok anyanyelvét Erdélyben. A „nyelvi nehézségek” megszüntével, nyelvcsere után a magyar nyelvű lapok „fölöslegessé” válnak – gondol(hat)ták odafenn –, márpedig ami fölösleges, azt nemcsak meg lehet, de meg is kell szüntetni.

Csakhogy a fokozódó nyomással mind magasabbra hágott a lelkekben a nemes dac. Aki adott magára valamit, az nem közölt saját kézjegyével ellátott olyan dolgot, tanulmányt, amelyben például a helységek ősi magyar neve helyett a kötelezővé tett románt használta volna. Megvetésnek, közutálatnak tette ki magát az az újság-, köz- vagy szépíró, aki saját neve alatt zengzetes vív-

mánybeszámolókat közölt, „himnikus” szövegeket írt a Kárpátok Géniuszának tetteit dicsőítendő. Jobb helyeken a szerkesztők ezeket az „elaborátumokat” megíraták.

Mi volt a lelki mozgatója az ilyen menekülési manővereknek, önmentő törekvéseknek? Amennyire lehet, kívül maradni a fertőn. Igen, amennyire lehet. Mert az emberek nem légüres térben dolgoznak, élnek. Kosztolányi nagyon is jól tudta, hogy aki az élet küzdőterére lép, az nem maradhat makulátlanul tiszta, az többé-kevésbé bepiszkítja a kezét. Ez az íratlan erkölcsi törvény esetünkben így hangzik: A parancs nem tűri a tagadást, nem ismeri a nemet. A parancsot végre kell, és valakik végre is fogják hajtani.

Mivel kiszolgáltatott helyzetben vagyok – gondolhatta a szerkesztő –, nem tehetek mást, mint színleg végrehajtom a parancsot: megíratom a dolgozatot, hogy ne maradjak kenyér nélkül. Jobb idők eljövételének reményében így át is menthetem magam, hogy – a lehetőségekhez mérten – megtehessem majd a szükséges korrekciókat. Ha így teszek, nem leszek se hős, se áldozat, de az se, aki a gyalázatot elkövette. Bár a körülmények hatalma folytán valamelyest bepiszkítom a kezem („bűnösök közt cinkos, aki néma”), de a két rossz közül a kisebbiket, az erkölcsileg még vállalható, igazolható választom. Azért választom ezt, mert jobbat nem tehetek. Fejjel fálnak menni – általában nem okos dolog. Kiszolgáltatott, kisebbségi helyzetben lévő nemzeti közösségnek pedig nem értelmetlen, azaz fölösleges áldozatokra, hanem okos tettekre van szüksége.

Ne higgyük azonban, hogy az effajta felbőfögött „opusokat” egyszerű volt beszerezni, megírat-

ni. Hisz szerzőként csakis „hiteles”, „neves”, „jelles”, „megbízható” szakemberek, „tudósok” jöhettek számításba. Csöppnyi szerencse volt a szerencsétlenségben, hogy e förmedvények szerzőinek zöme a többségiek köréből került ki, akik vagy a rosszul értelmezett hazafiság jegyében, úgymond „nemzeti” alapon, vagy állásféltségéből, vagy egyebek okán vállalták az ilyen megbízásokat. Így legalább nem köthettek bele etnikai alapon, ha az irományok némelyik megállapítását netán a kétértelműség homálya lengte be, vagy hogyha az árgus-szemű felügyelők a bíráló hang legcsekélyebb gyanúját orrontották meg a szövegekben.

Akik átlapozták azoknak az éveknek (a nyolcvanas évek második fele) a K. csupa-fordítás lap-számait, nem akármilyen tapasztalattal lettek gazdagabbak. Mert nem lehet nem észrevenni bennük a teljesen kiszolgáltatott erdélyi magyar értelmiségi természetes reakcióját, azt a képtelenségnek tűnő szerkesztői ethoszt, hogy a szövegek gondozói szándékosan süllyesztették le a „tudományos dolgozatok” nyelvi színvonalát. Pocsék tartalomhoz pocsék (nyelvi) forma illik!

Hihetően egy-két évtizeden, illetve egy halálos lövésen múltott, hogy – a magyarság önkifejezése tekintetében – a jog- és esélyegyenlőség szinonimájaként – állami szinten fennen hirdetett, de soha tiszteletben nem tartott numerus clausus nem sorvadtt numerus nullusszá, nem foszlott semmivé.

Még felidézni is szörnyű, hányszor kellett hétfő reggelenként úgy munkához látniuk a szerkesztőknek, hogy az állambiztonságiak előző hét végén felforgatták az íróasztalok fiókjait. Mikor az egyikét, mikor a másikat. Vagy egyszerre többekét is.

Pedig a megbízóiknak tudniuk kellett volna, senki sem olyan balga, hogy a „problémás” kéziratokat, közprédára, az asztalfiókban hagyja. Még azt a fáradságot se vették maguknak, hogy a „bűnjeleket” eltüntessék, az átvizsgált kéziratokat úgy helyezték vissza a fiókokba, ahogy annak előtte voltak.

Persze nagyon is tisztában voltak ők evvel, de más volt a céljuk: a megfélemlítés. Tudd, hogy kopóként szimatolnak utánad; hogy gyanús vagy a szemükben; hogy ismerik még a szándékaidat is. Ergo: ne csak ne „hőbörögj”, de visszarettenj még a gondolatától is!

Az egyik író-kolléga, akit néhány hónappal korábban a hatalom szilenciumra ítelt egy tényeket felsorakoztató könyve miatt, naponta bejárt a K. szerkesztőségébe, beszélgetni, kölcsönösen felfrissíteni az értesüléseket, feltöltődni. Akkoriban már senki sem mert őszintén hangosan kitárulkozni a redakcióban. A szerkesztők suttogva, rejtjelezve adták át egymásnak a kényesebb információkat, véleményeket: attól tartottak, hogy a szobákban „nyüzsögnek” a poloskák.

Ezért hát egy idő után a rázósabb kérdések megbeszélését kivitték az utcára. Ám oda is csak addig, amíg rá nem döbbsentek, pisztolymikrofonokkal ott is bárkit lehallgathatnak.

– Látod azt a Daciát a túloldalon? – kérdezte B. barátjától a szerkesztőség közelében veszteglő gépkocsira mutatva. – Le merem fogadni, minket figyelnek. Volt szerencsém hozzájuk. Ezek örökké a nyomodban vannak. Az az író, akit eltiltanak a közléstől, a legmegbízhatatlanabb, legveszélyesebb el-lenség a szemükben. Gyere, menjünk innen!

Kényesebb dolgokról beszélgetni a Szamos-parti nagy park, a Sétatér ígérkezett a legbiztonsá-

gosabb helynek, hisz ott csak a százados gesztenyefák lehettek a kritikusabb gondolatok néma tanúi.

Egy ilyen baráti beszélgetésről visszatérőben, az egykori Megyeház (ebben az épületben működött a szerkesztőség) bejárata előtt a szilencium miatt időmilliomossá vált író egy darabig még folytatta a csevejt barátjával. Ámde egyszer csak nyílt a kapu, és Gábor, a legidősebb kolléga tényként közölte Széplakival:

– Megint kidobták az írásodat a lapból. Azt mondták, be kell tenned két Ceausescu idézetet.

A hiób-hírt pillanatnyi csend követte. Majd:

– Tudod ki teszi bele!?!... Meg mit?!... – replikázott felindultságában Széplaki. – Az öregisten!... Az tegye bele!...

– Rá se ránts! – mondta B. némi iróniával. – Lesz ez még így se!

Azzal egymás tenyerébe csaptak. Gábor már rohant is sorba állni a közeli élelmiszerboltba. A harc-sabajuszú írókolléga pedig az egyetemi könyvtár felé vette útját, Széplaki meg be a szerkesztőségbe.

Egy hét se telt bele, egy negyvenes éveiben járó férfi kopogott a főszerkesztő ajtaján. Kevéssel utána a szerkesztőségvezető hívatta Széplakit.

–...Ismered Dumitrescu elvtársat? – kérdezi Széplakit a főszerkesztő

– Nem.

– Ő felel értünk az állambiztonság részéről... Te Laki! (így becézték Széplakit), Dumitrescu elvtárs az iránt érdeklődik, hogy mondtál-e te egy héttel előbb olyasmit, hogy „Tudod ki tegye bele? Meg mit? Meg hogy az öregisten tegye bele...”

Széplaki ledermedt. A főszerkesztő olyan pontosan idézte a szerkesztő kifakadását, hogy az teljesen hiábavalónak érezte letagadni. Mentségére csupán azt hozta fel, hogy immár harmadszorra dobták ki a dolgozatát a lapból ilyen-amolyan kifogásokat emelve, mely rosszálló észrevételek, adott szövegösszefüggésben, jelentőség nélküliek. Azt tudja ugyan, hogy indulatos volt és kifakadt, de arra nem emlékszik, miket mondott és hogyan.

A főszerkesztő sajnálkozva csóválta a fejét, elvégre szó nélkül mégse hagyhatta az esetet. A szekus tiszt válasza rövid volt és tömör:

– Széplaki elvtárs, ez az utolsó figyelmeztetés! Ha még egyszer előfordul... – és ujjával határozottan az ajtóra mutatott –, repül a laptól. A jelbeszéd ez esetben legalább annyira egyértelműnek bizonyult, mint a tulajdonképeni.

– Érttem – mondta Széplaki, akit a belügyis fenyegetése csöppet sem izgatott: az útlevél már a zsebében volt, az anyaországban katedra várta az egyik főiskolán. Az ország, amely hazája is kellett volna hogy legyen, még megtűrte ugyan, de a groteszk diktatórikus hatalom válogatott megalázásaival, sok-sok sorstársával együtt, elűzte ősei földjéről. Széplaki pusztán fizikai valójában volt még jelen szerkesztőségi munkahelyén, lelke már egy emberibb élet reményébe vetett hit álomszigetén bolyongott...

– Értettem. Tudomásul vettem – válaszolt gépiesen Széplaki, és köszönés nélkül távozott.

Kijőve a meghallgatásáról, egyenesen ahhoz a kollégához ment, aki a hatalmas faburkolatú kapu előtt közölte vele a kellemetlen hírt. Leszidom a sárga földig, az anyja istenét! – háborgott magában, mert meg volt győződve róla, hogy ő jelentette fel az állambiztonsági hivatalnál.

– Hát ember vagy te, Gábor!? Képes voltál feljeleníteni a szekunál!?!... Miféle ember az ilyen!?!” ...– fröcsögte dühét a kolléga felé.

– Hogy én?... Téged?... A szekunál?... – kérdezett vissza megrökönyödve az idős kolléga. – Esküszöm a gyermekem egészségére, hogy én soha senkinek egy szót se szóltam erről...

Két hónappal később a volt Megyeháza hatalmas épületét tankok vették körül. Se be, se ki senki. A formálódó új hatalom a régi világ dokumentumait hiánytalanul akarta megszerezni. Ami ezúttal is illúziónak bizonyult, hisz a bukott hatalomnak mindig volt annyi sütnivalójuk, hogy minden, de lehetőleg minél több terhelő dokumentumot eltüntessenek, megsemmisítsenek.

A szerkesztőség ablakait az utcai lövöldözések során kilőtték, Széplaki íróasztala üvegszilánkokkal volt tele. A szerkesztőségi értekezletet ezután az egyik kolléga tágas lakásán tartották.

Az időközben nyugdíjba vonult Gábor súlyosan megbetegedett, ám még kilenc évig viaskodott a halálos kórral.

Az anyaországba távozott Széplaki minden nyáron hazalátogatott, és rendszeresen felkereste nagybeteg kollégáját. Órákig emlékeztek: nehéz idők szörnyűségeit idézgették. Ilyenkor aztán az ő esete is mindig terítékre került. Gábor eskü alatt mindig ugyanazt vallotta: ő soha senkinek egy szót se szólt erről a malórról.

Ceausescu totalitárius rendszerében a hatalom emberei mindenkiről mindent tudni akartak. Tudtak is. Az egykori Megyeházában, amely a kommunizmus évtizedeiben Néptanácsként működött, emberek ezrei fordultak meg naponta ügyes-bajos

dolgaikkal. Emberek, akik sohase nyílhattak meg őszintén a hivatalnokok előtt, akik, zömben, a hatalom emberei voltak. Így aztán többnyire olyankor dohogtak, panaszkodtak vagy ordenaré módon káromkodtak, amikor már ajtón kívül voltak: abból sose lehet baj. Ezt tehették olyankor is, amikor – epeömlés közben – kifelé tartottak az épületből.

De, hogy jutott az állambiztonsági tiszt tudomására Széplaki szalonképesnek egyáltalán nem nevezhető kifakadása, ha nem az idős kolléga súgta be?

Ezerkilencszáznyolcvankilenc zűrzavaros telén valakinek az a képtelennek tűnő ötlete támadt a Megyeházán: nyissák fel az épületben a gyanús-nak tűnő helyeket, zugokat, mert az ördög mindig roppant ügyesen tudja álcázni magát. Így került sor a hatalmas bejárati kapu faburkolatának megbontására is. És felbontván, mit láttak? A felnyitott üregekben mérnöki pontossággal elhelyezett parányi lehallgatók posztoltak egymás mellett, kijelölt őrhelyükön...

A HALÁLRAÍTÉLT

A kis csoport vezetője mezei virágcsokrot kötött az épület oromzatára, ilyenformán jelezve, hogy a lakóház elkészült, egyben hálát adva az Úrnak, hogy megsegítette őket vállalkozásuk teljesítésében. Régi szokás volt ez, faluhelyen általánosan elterjedt, de itt-ott városban is látni lehetett hervadó bokrétákat pirosban álló épületek tetején.

– Pista – kiáltott fel a gazda –, keresik!

Kacsó István építőmester főleg az ország délnyugati szegletében emelt lakó- és gazdasági épületeket a második világháború utáni években. Bár a szegénység nagy volt és mondhatni általános, azért mindig akadt munkájuk, hol itt, hol ott hiányzott valami az emberibb élethez. Az újonnan felhúzott épületek gazdái elégedetten nyugtázták a kis kompánia keze munkáját, hozzáértését.

– Ki keres? – kérdezte odafentről a mester.

– Nem tudom kicsodák.

– Mit akarnak?

– Nem mondták.

– Jöjjön csak le! Beszédünk van magával. – szólt fel az egyik férfi, hivatalos hangon.

A pallér lekászálódott a tetőről.

– Jó napot kívánok – köszönt a két idegennek.

– Jó napot – köszöntek vissza azok. – Maga Kacsó István, H. község, Kossuth L. u., 761. szám alatti lakos?

– Igen, én vagyok. Mit óhajtanak?

– Allambiztonság! – nyomta igazolványát az építésvezető orra alá a magasabbik. – A törvény

nevében letartóztatom! Vegye a holmiját, velünk jön!

Az építőmester csuklóján hidegen kattant a bilincs.

– Mi ez a!?!... Mit követtem el!?!... – próbált tiltakozni a mester.

– Majd megtudja.

Odább, a földúton egy lefüggönyözött kocsni várakozott. Szó nélkül betuszkolták. Két órával később Kacsó István egy magánzárkában találta magát. A cellaajtó döngve csapódott be mögötte.

Rab vagyok, mérte fel riadtan a helyzetét Pista. Körülnézett a csöppnyi helyiségben. Egy ágy, egy asztal, egy szék...., a szokásos. Miután számbavette a „lakberendezést”, leroskadt a deszkapriccsre. Önkéntelenül ugyanabba a pózba meredt, mint Rodin Gondolkodója. Csakhogy amíg a világhíres szobor szimbolikus alakja hihetően emelkedettebb dolgokon tűnődik örök magányában, Kacsó fejében a sors hirtelen rászakadt csapásának sötét gondolatai kavargtak.

Hogy kerültem ide!?! – hüledezett. Hisz világéletemben törvénytisztelő és törvénykövető ember voltam!...

Napok teltek el kétségektől szagatva. Végre közölték vele a vádat: háborús bűnös.

Amikor meghallotta, mivel gyanúsítják, elakadt a lélegzete. Háborús bűnös!?!... Ééén!?!... Nem lehet!...Ez tévedés!... Őrülség! – tiltakozott minden porcikája.

Hivatalból védőt rendeltek mellé.

A háború!... – nyilallt belé a gondolat, és nem is hagyta többé nyugodni. A Magyar Királyi Honvédség, X. század, Y. szakasz, Z. raj parancsnoka, Kacsó István tizedes kezdte felgöngyölíteni az eseményeket:

„...Honvédek, a megcsonkított ország újraegyesítéséért, a megalázott nemzet, minden magyar méltóságáért!...” – idézte emlékezetébe a vasútállomáson indulás előtt hozzájuk intézett egykori lelkesítő szózatot.

„A megcsonkított ország újraegyesítéséért!”, ez hatott rá legerősebben akkor. Körös-vidéki lévén, arra gondolt, átmennek a határon rendet tenni, visszavenni azt, ami ezer esztendeje a mienk. Hogy megint úgy legyen minden, mint ahogy régen, mindig is volt. Hisz Erdélyt senki se vitathatja el tőlünk.

A szerelvény lihegve robogott velük, szinte megállás nélkül. Erdély, a Kárpátok már rég mögöttük voltak. Ismeretlen tájakon, sose hallott, furcsa nevű állomásokon át haladtak keletnek.

Lassan feltünedeztek és egyre szaporodtak a háború jelei. Felborult vasúti kocsik, felpuffadt lótelemek, leégett harckocsik, üszkös tornyú templomok, lebombázott városrészek futottak el, filmszerűen, szemük előtt.

Első állomáshelyükre egy szombat éjszaka érkeztek. Másnap vasárnap. Tábori mise. Az öküme négyében, hogy mindenkihez szóljon. Feltűnik Isten szolgájának fekete alakja, és felcsendül a zsoltár: *„Te benned bíztunk eleitől fogva, (...) Az embereket te meg hagyod halni. (...) Taníts meg azért minket kegyelmesen, Hogy rövid voltát életünknek értsük, És eszességgel magunkat viseljük!...”* A szemek bepárásodnak, görcsbe szorulnak a torkok. Mert sorsát senki se tudhatja előre: ma te, holnap lehet, hogy én... Istenem, csak még egyszer otthon lehetnék! Hazakerülök-e valaha innen!?!... – csapongnak az érzelmek és a gondolatok.

Imádkozzunk, mondja a pap, és a tábor mély baritonja hittel zengi az Úr Imádságát: „*Mi Atyánk, aki a mennyekben vagy (...) De szabadíts meg a gonosztól...*” A szívek megtelnek hálaadó érzéssel. Egy időre ismét élet költözik az elcsigázott testekbe.

A kisváros, ahol a magyarok ideiglenesen tábor vernek, siralmas képet mutat. Az emberek rongyokban járnak, a gyermekek csont-bőr soványak, sápadtak, arcuk szomorú, erőtlenek.

Az utcán kószáló asszonyok és idős férfiak meg-megállnak, bámulják a honvédeket. Néhányan a kerítések mögül, többen a falak tövéből vizslatják őket. Nyelvüket nem értik, de érzik a katonák fohászos istenkeresését. Tétován keresztet vetnek, kérges kezüket imára kulcsolják, és a maguk nyelvén motyognak. Hálát adnak a Seregek Urának, és segítségét kérik a megpróbáltatások, a mérhetetlen nyomor elviseléséhez.

Bár Sztálin megtiltotta nekik, hogy templomba járjanak és imádkozzanak, a cári Oroszország mélységes vallásosságát a generalisszimusz nem tudta kitörölni az idősebb nemzedékekből. De a szigorú tiltás miatt a fiatalabbak lelke parlagon maradt. A csellengő gyermekek, suhancok igencsak furcsállják az idegenek sosem-látott ceremóniáját. Értetlenül néznek egymásra, vigyorognak, fel-felhorkannak, és illetlen grimaszt vágva továbbállnak.

Hanem a kereszt a Megfeszítettel ott áll mind-egyik település szélén, a szlávság erős hitének tanúságaként. És nemcsak hogy ott van, de a helyiek gondozzák is, friss mezei virágokkal, kendőkkel díszítik.

Mostoha időkben, veszélyhelyzetekben az emberek magukba fordulnak, hogy lelkük tisztaságát, személyiségük épségét lehetőleg csorbítatlanul megőrizzék. A városka minden házában, a szoba egyik szegletében ikonos szentélyféleség díszlik, ahol ugyanúgy fohászcodik a gazda és a család minden felnőtt tagja. Ott tanítják imádkozni a gyermekeket is. Papjaik nincsenek, mert a hatalom elcsapta, leradírozta őket. De az asszonyok és a gyermekek összejárnak: közösen kérik az Urat, segítse haza épségben elhurcolt férjüket, a megszőkött férfiak is mind hazatérjenek.

Kacsó István rajparancsnok keménykötésű, gyors észjárású, rettenthetetlen legényember volt, akiben csorbítatlanul élt a kötelességérzet és a hazaszeretet. Azok közé tartozott, akiknek már a kommunizmus hallatán is lúdbőrözni kezdett a hátuk. Amiről most már nemcsak hírlapi értesülései voltak, hanem személyesen is tapasztalhatta a totális diktatúra rémségeit, az embertelenség sok-sok formáját, a mérhetetlen nyomort, amiben a helybeliek éltek, amiket zokszó nélkül kellett viselniük.

A kommunizmus, amelynek vírusa korábban – Kun Béláék révén – röpké időre a magyar népet is megtámadta és elborzasztotta, a harci cselekmények számunkra kedvezőtlen alakulásával kezdett ismét veszélyesen felénk közeledni. A Moloch elleni hadviselést Kacsó István nemcsak becsületbeli kötelességnek tekintette, hanem szívbeli ügyének is tartotta.

A frontszolgálat leányálom volt ahhoz képest, amit a partizánok elleni küzdelem jelentett számukra, emlékezett Pista. Ott legalább tudtad, hogy az ellenség előtted van, a támadások onnan jöhetnek. A partizánokkal való összecsapásokban vi-

szont az volt a legszörnyűbb, hogy sose tudhattad, mikor honnan csapnak le rád. A terep is sokkal nehezebb volt: mocsaras, bozotos dzsungel, tele ismeretlen akadályokkal, rejtőzködő helyekkel. Ott az maradt életben, aki gyorsabb volt és pontosabban tüzelt.

Nappal inkább csak nők és gyerekek jártak az utcán. A férfiak egy részét elhurcolták munkatáborokba, mások megszöktek a deportálás elől. A felperzselt falvak lakói, hogy ne haljanak éhen, beálltak partizánnak. Akik éjszaka orozva támadtak. Mikor mivel. Pisztoly, fejsze, kés, husáng..., azzal terítették le vagy vertek agyon, ami a kezük ügyébe került. Kegyetlen világ volt, összehasonlíthatatlanul rosszabb, mint a frontvonalban.

Kacsó kiseded csapatával a Brianszki mocsaras erdőkben harcolt ellenük, halált megvető bátorsággal. A haditudósító egy N-i lapban valóságos dicsőhimnuszt zengett róluk, követendő példaként állítva őket a honvédek elé. A város lakosságát jogos büszkeséggel töltötte el a nem mindennapi hír.

Épp ez volt a baj. Ez az újságcikk rántotta Kacsó Istvánt a mélybe. Az ötvenes évek elején valósággal nyüzsögtek az idegen zsoldban álló spiclik az országban, akik – a jól bedresszírozott kutyák szimatával bűvárolva a háborús évek sajtótermékeit – rábukkantak az ominózus írásra.

Az, aki a kommunizmus ellen harcolt, felfogásukban, fasiszta volt. Aki pedig szívből, keményen küzdött a bolsevizmus ellen, az kétszeresen is alávaló gazembernek számított. Ezek után már csak ki kellett emelni a szövegösszefüggésből egy-két sarkosabban fogalmazott gondolatot, máris megvolt az elégséges ok a tetemrehívásra.

Ezért kellett Kacsónak lekászálódni a tetőről épp akkor, amikor virágcsokrot kötözött a szarufák csúcsára.

Perének tárgyalására egy határközeli kisvárosban került sor, ami meglepően hamar véget ért. Ugyanis a védelem szerint az a tény, hogy valaki nem szimpatizál a kommunizmussal, nem elégséges ok ahhoz, hogy ezért pert akasszanak a nyakába. Ilyen alapon perbe foghattak volna egész hadseregeket, Európa jó részét. Pellengérré állíthattak volna mindenkit, akik a bolsevizmus veszedelme ellen, a haza védelméért, a nemzetet oltalmazandó indultak hadba. Viszont ilyesmiért megvádolni egész hadseregeket, merő képtelenség lett volna, hisz a katona bárhol a világon mást se tesz, mint végrehajtja a parancsot. Aki pedig háborúban kötelességet szeg, arra halálos ítélet vár. Milliós közösségeket kikiáltani a kommunizmus ősellenségének vagy a fasizmus híveinek, enyhén szólva, badarság. A felelősség egyéni. A kollektív bűnöség ideája csoportérdek(ek) szolgálatába állított ideológia torzszüleménye.

Kacsó Istvánnak ez alkalommal szerencséje volt: a spiclik, bírák, titkon felsültek, a vádlottat pedig szabad lábra helyezték.

– Kacsó úr, kérem, tekintse úgy, mintha mi sem történt volna. Menjen haza nyugodtan, és dolgozzon tovább becsületesen... – szólt a vizsgáló hivatalos személy elbocsátó üzenete.

A pallérmester először kóstolt bele a rabságba. Most érezte igazán a saját bőrén, milyen is az, amikor az embert megfosztják szabad akaratától, önállóságától, közönséges tárgyá silányul, amit oda dobnak, ahova akarnak, senkivé alázzák, akitől a hatalom igyekszik mielőbb megszabadulni.

De ennek most már vége! – gondolta jóleső érzéssel Pista.

Kacsó kicsit lefogyva, megviselt idegekkel, ám lélekben felszabadultan érkezett haza.

Hanem azért ott benn, a lélek mélyén csak nyomot hagyott az alázás, a méltóságtiprás. Mit gondolnak róla a falubeliek, hogy ukmukfukk vizsgálati fogságba helyezték?... Olyanszerű lehet az ő esete, mint azé a megesett leányé, aki semmi rosszat nem követett el, éppen csak szabad utat engedett egy pillanatra tiszta érzelmeinek, vágyainak. Őt is azért vitték el a fogdmegek, mert a második nagy háborúban szívből, keményen harcolt a nagy veszedelem ellen, kitűnt a bajtársak közül, és cikket írtak róluk egy újságban.

Persze az is belejátszhatott a szerencsétlenségébe, hogy ami a szívéen, mindig az volt a száján is. Főleg a szovjet mintára átalakított mezőgazdaság falubeli haszonélvezői orrolhattak meg rá, akik többször is hallották őt társaságban beszámolni oroszthoni tapasztalatairól. Arról a másik világról, amitől mindenkit őrizzen meg a jó szerencséje... Honnan tudhatta volna ő akkor, ki mit gondol, ki-ben mi lakozik? Elég volt egy-két szó, és már vittek is...

De most már szabad vagyok, mondta elégedetten, kilépve a házból a reggeli verőfénybe. Körülnézett, és számba vette a portát, ahol távollétében semmi sem változott. Elindult a fészerben levő ketrecek felé, hogy megszemlélje nagydarab belga nyulait és sok-sok tojótyúkját.

Volt dolga szegény Erzsinek ezekkel a tapsifülesekkel meg a temérdek tyúkkal, amíg „oda voltam”, gondolta. Asszony létére naponta friss lucernát kaszálni nekik, pontosan etetni, itatni a napi

egy tojással fizető tojókat, nehogy szerződést bontson velük a közeli idők otthona.

A fiatal pallérnak olybá tűnt, hogy élete visszatért megszokott, természetes medrébe: épített itt is, ott is, épp úgy, mint annak előtte, portáján pedig végezte a szokásos napi teendőket.

Ám szűk esztendővel az után, hogy először lefogták, megint érte jött két nyomozó, akik úgy elvitték, mint héja a csirkét. De ezúttal nem a hátközeli kisváros fogdájában találta magát, mint a múltkor, most a Fővárosi Katonai Törvényszék zárkájából sóvárogta a tenyéryi eget.

Kacsó nem tudta mire vélni újbóli őrizetbe vételét. Mit akarhatnak tőle, hisz már előző letartóztatásakor tisztázódott, semmilyen bűncselekmény nem terheli. Tévedés, gondolta. Vagy rosszindulatú vádaskodás lenne? Akármi is, az igazságszolgáltatás tisztázni fogja őt, és megint szabad lábra helyezik – győzködte magát.

De Kacsó Istvánt ezúttal közel egy évig vizsgálati fogságban tartották. Eltűnésre, befolyásolásra hivatkozva, a lejárt terminusokat ismét és újfent meghosszabbították.

Védőügyvédje sokáig nem tudott mondani neki semmi vigasztalót, mert jó ideig vele se közölték védence ismételt meggyanúsításának okát.

Kacsó István másodszeri lefogásának tulajdonképpeni oka az eredendő feljelentés jellegében, illetve az abból eredeztethető emberi-bírói félelemben, gyávaságban rejlett. Az Illetékesek asztalára tett eredeti ügynöki jelentés ugyanis olyan természetű volt – harc az új világrend ellen –, ami fölött abban a politikai-társadalmi helyzetben nem volt tanácsos csak úgy elsiklani. Példát kellett statuálni: olyan pert akasztani a dicsőítő cikk-beli rajpa-

rancsnok nyakába, amit még a dédunokái is megemlegetnek.

Mivel a vád Kacsó első őrizetbe vételekor agyaglábakon állt, a tizedest akkor szabadlára helyezték. Ismételt letartóztatásához olyan okot kellett tehát kreálni, amely a semmit a legsúlyosabb bűncselekmények világába röpíti. És az idegen zsoldban álló honi hatalom szolgálalkú ügynökei elég találékonynak bizonyultak a nemtelen feladatra. „Tanúkat” kerestek Kacsó István „háborús bűnösségét” igazolandó. Egykori csapattársakat hozattak fel az „ügy kivizsgálására”, egyet északi szomszédunktól, egyet pedig a valamikori Tündérből.

És az esetet újra tárgyalták – immár „magasabb” szinten:

–...Kucsera Sándor tanú, fel tudná-e idézni a csapatnak egy-két halált megvető bátorságról tanúskodó harci tettét? – hangzott a beugrató kérdés. – Olyasmire gondolok, mint amiért annak idején az N-i lap kitüntető figyelemben részesítette önököt, erősen megdicsérve a rajparancsnokot és a csapatot.

– Miránk, kérem, minden irányból lőttek, a fák közül csakúgy, mint fedezékekből.

– A házakból is?

– Onnan is.

– Mivel tudja ezt bizonyítani?

– Láttam a torkolattüzekeket, amikor kilőttek az ablakból. A lakásból.

– És maguk mit csináltak?

– Ki kellett füstölni őket onnan.

– Hogyan?

– Tűzharcban.

– Háborúban ez természetes. De civileket nem

bántott, nem likvidált a vádlott? – terelte a párbeszédet a bíró abba az irányba, ahova ki kellett lyukadniuk.

– Mind civilben voltak azok, kérem. Nem tudhattuk ki békés polgár, ki partizán. Csak ha fegyvert találtunk náluk.

Ezzel a vallomással nem sokra mentek az ügy „tisztázásában”. Beszólították hát a másik tanút.

– Drági János, maga is a csapat tagja volt?

– Az voltam, kérem.

– Hogy emlékszik, mi történt akkor éjszaka, amikor abból a házból tüzet nyitottak magukra?

– Viszonoztuk a tüzet.

– Maga is?

– Mindenki.

– Abban a házban civilek is voltak?

– Voltak.

– Honnan tudja, hogy ki volt a békés polgár és ki a partizán?

– Onnan, hogy a civilek civilben voltak.

– És a partizánok?

– Hááát!...ők is...

– És mi történt? Hogy volt? Mesélje el.

– Láttam, amikor a vádlott belőtt annak a háznak az ablakán, ahol civilek tartózkodtak...Meggyerekek is...

Kacsó nem bírta tovább idegekkel. Felugrott a padról, szinte robbant. Csak annyit tudott kinyögni rekedtes hangon: bíró úr!... Hirtelen odaugrott az asztalhoz, felkapta az iratcsomót, és egykori bajtársának képébe vágta a szétröppenő iratlapokat.

– Nem érdekel, ha felkötnek is, de az igazat mondd, az anyád bitang úristenit!... – ordította magából kikelve. – Mért hazudsz!? Tudod, hogy nem úgy volt. Mellettem voltál!...

Kacsót a két ór hirtelen megragadta és visszanyomta a padra. Az elnök félbeszakította a tárgyalást.

Az örületig feldúlt vádlottat órákkal később felkereste védője:

– Kacsó úr, az istenért, hogy tehetett ilyet!? Tudja maga, mivel jár ez!?!...

– Nem bírtam tovább hallgatni, doktor úr. Amikor azt mondta, hogy gyermekeket gyilkoltam le szántszándékkal, elborult az agyam. Hogy tud valaki ilyen aljas lenni!?!...

Az ügyvéd tanácsokkal látta el védencét:

– Holnap, amikor az elnök belép a terembe, feláll, és bocsánatot kér tőle. Mondja azt, hogy a hamistanúskodás miatt elveszítette józan ítélőképességét, és olyasmit tett, amit nem lett volna szabad. Bocsánatot kér, és megfogadja, hogy ilyesmi soha többé nem fog előfordulni. Most ez a legfontosabb.

Másnap, amikor a bírói testület bevonult a terembe, Kacsó tisztelettudóan bocsánatot kért a bírótól előző napi viselkedéséért. A tárgyalássorozatot tovább folytatták, amelynek során „bebizonyosodott”, hogy Kacsó István a szovjet hatalom, és a szovjet emberek iránti gyűlöletből ölt. Nemcsak az ellenség ellen harcolt, hanem civilek, ártatlan gyermekek vérért is kiontotta. Ezért Kacsó Istvánt a tisztelt bíróság halálra ítélte.

Az elítéltet átvezették a siralomházba. A volt tizedes egy néhány négyzetméternyi rideg helyiségnek lett a lakója, közel egy évig. Ahol szörnyű magányát oldandó, bőven volt ideje eltöprengni egész addigi életén. Küszködéseiken az asszonnyal, akivel több gyermeket is szerettek volna, de nem volt hozzá szerencsájük, mert azok vagy holtan szület-

tek, vagy valamilyen titokzatos betegségben egy éven belül elhaláloztak.

Biztos voltam benne, hogy kivégeznek, emlékezett később az egykori rab. Olyasmivel gyanúsítottak meg, amiért akkor nem volt kegyelem: a szovjet nép iránti gyűlöletből fakadó emberölés. Fegyvertelen civilek és ártatlan gyermekek legyilkolása.

Amikor megtudtam, hogy külföldről hoznak lefizetett tanúkat, hogy rám süssék a „megbocsáthatatlan bűn” bélyegét, biztosra vettem, hogy nem úszom meg élve.

Amikor az iratcsomót Drági képébe vágtam, nagy-nagy melegség áradt szét bennem, és különös gyönyörűséget éreztem. Azt hiszem, akkor, abban a pillanatban boldog voltam.

...A partizánok elleni harcban tényleg nem lehetett teketóriázni – emlékezett Pista. Mihelyt észrevetted az ellenséget, azonnal meg kellett semmisítened, különben ő terít le téged. De gyermekekre és fegyvertelen civilekre az egy élő Isten színe előtt esküszöm, sohase lőttem...

...A siralomházban éjjel-nappal égett a lámpa a fejem fölött. Mégis nyugodtan aludtam, mert tiszta volt a lelkiismeretem.

Sokat imádkoztam, beszélgettem Istennel. Benne volt minden bizodalمام. Visszagondolva, azt hiszem, az imádság mentett meg a megőrüléstől: „...Uram, Te maradtál egyedüli reményem. Arra kérlek, Te tégy igazságot ügyemben, Ki tudva tudod, hogy ártatlan vagyok. Hogy mindaz a sok förtelem, amit hamistanúkkal rám kentek, nem illet engem. Kérlek, ne engedd, hogy a gyalázat felülkerekedjen a Te szent akaraton.

Ám ha mégis a Gonosz győzedelmeskedne az Igazság felett, Atyám, én akkor is megnyugszom akaratomban, mert úgy gondolom és hiszem, hogy próbára tettél. Próbára tetted hitemet, mérlegre helyezted gyarlóságaimat. De bárhogyan lesz is, Tetőd nem tántorít el senki és semmi. Mennyei Bíró, Szent Atyám, alázattal kérlek, mutasd fel az Igazságot, mert egyedül ez méltó Hozzád.”

Egy hónap se telt el a halálos ítélethirdetéstől, amikor egyszer csak viszketni kezdett a testem. Annyira viszkettetett minden porcikám, hogy véresre vakartam magam. Elvittek a börtönorvoshoz, mert azt gondolták, megtetvesedtem vagy poloskás vagyok vagy valamilyen bőrbetegség. De nem találtak semmi ilyesmire utaló jelet. Viszont az állapotom annyira romlott, hogy kivittek a rabkórházból, és civil kórházakban vizsgáltak. Végül megállapították, hogy vérrák, amit feltehetően a lelki sokktól kaptam.

Időközben a védelem fellebbezett, és Kacsó István ügyét – egészen magas szinten – újra megvizsgálták. És akkor – talán egy jó szándékú, igazságszerető ember bátor közbelépéseként – a jogszolgáltatásba egy csepp igazságszolgáltatás csöppent. A halálbüntetést egy év két hónap letöltendő börtönbüntetésre enyhítették. Mert kiderült, hogy a terhelő vallomást tevő tanú nem mondott igazat. Ami így, persze, nem mondatott ki. De... ha úgy történt volna, ahogy azt Drági előadta, mint bűntársat, őt is fővesztésre, jobbik esetben súlyos börtönévekre kellett volna ítélni. Viszont a vádnak, vagyis a politikai hatalomnak nem ez volt a célja. Ezért a vizsgálatot nem is terelte ebbe az irányba.

A szembesítéshez érve, Drági kitalációinak többé nem volt helye. Ha ugyanis akkor éjszaka ő is Kacsóval együtt harcolt, és a tizedes válogatás nélkül fegyvertelen civilekre meg gyermekekre is tüzelt, akkor neki, mint beosztottnak, szintén ugyanarra a célpontra kellett tüzelnie. Következésképp ő is elkövette ugyanazt a főbenjáró bűnt, mint amit a parancsnoka. Ehhez közelítve a bizonyításban, a tanú már kezdett nem emlékezni semmire: talán..., lehet..., de mégse...

Kacsó büntetését egy év két hónapra enyhítették tehát. Mert azt a törvény emberei csak nem teheték meg, hogy annyi hercehurca után a tizedest olyan ártatlannak nyilvánítsák, mint a ma született bárány. Akkorát, ugyebár, egy ilyen magas, tiszteletre méltó fórum nem tévedhet...

Kacsó Istvánnak mindösszesen szűk egy hónap letöltendő büntetése maradt, mert az egy év két hónapból a vizsgálatiban meg a siralomházban már letöltött több mint egy esztendőt.

A leukémiás építőmester még bő harminc évet élt.

Szívelégtelenségben hunyt el hetven évesen.

A nyolcvanas évek végén, a kommunizmus bukásával, Kacsó István pallérmester fontos postaküldeményt kapott. A hivatalos irat szerint az ötvenes évek elején ellene folytatott pert és a halálos ítéletet a magyar állam semmisnek nyilvánította, őt politikailag, erkölcsileg és jogilag teljes mértékben rehabilitálta, lehetővé téve, hogy pert indítson egykori vádlói ellen.

Barátai biztatására, hogy perelje be őket, derüljön ki végre a teljes igazság, Kacsó lemondóan legyintett. Késő! Túlságosan késő! Ki tudja, meddig

élek még, a végére tudnék-e járni? A rosszseb ott egye meg őket, ahol vannak – rekesztette be keserűen Kacsó.

Teljes körű rehabilitációját követően Kacsó Istvánhoz vendég érkezett. Megjelent portáján egykori bírása, az a nyugalmazott törvényszéki bíró, aki anno kimondta rá a halálos ítéletet.

Dr. Sarkadi Lászlóban régóta érlelődött ennek a látogatásnak a gondolata. Azóta, hogy a tisztulás tétova szelei fújdogálni kezdtek a végóráit élő bolsevizmus nemzetközi sivatagain. Nem csoda, hogy a bíró nyugtalankodott, mert – mint utólag kiderült – sokaknak kellemetlen, némelyeknek pedig egyenesen veszélyes idők hírhozói voltak az innen-onnan támadt szokatlan szelek. Jobb az ilyesmit megelőzni, idejében kifogni a vitorlából az erősödő szélfúvásokat, még mielőtt tombolóvá korbácsolná az országnyi szenvedők indulatait.

A jog emberének lelkébe tehát észrevétlen befészkelte magát a félelem. Tartott az esetleges következményektől, hisz senki se tudhatta biztosan, mit hozhat számára a küszöbön álló „szociális felfordulás”.

...Cefetül bemocskoltam magam ezzel az ítélettel, gondolta. Igaz, hogy nem jobban, mint egymásik céhtársam, de új seprű jól seper: ezek most úgy elintézhetnek, mint egy rühes kutyát. Elővehetnek: halálra ítélttem egy embert, aki bűntelen volt.

Pedig hát!... Csupán hivatali kötelességemnek tettem eleget. Alávettem magam a parancsnak. Nem szívesen tettem, de elnézték volna-e fölötteseim, ha nemet mondok a megbízásra? Hány nyakaskodó kollega fiaskóját ismerem, akik, megta-

gadva a parancsot, elvesztették főnökeik bizalmát, és vagy lefokozták vagy menesztették őket. És há-
lát adhattak jó szerencsájüknek, ha ennyivel meg-
úszták...

Persze a képmutató most azt kérdezhetné – mor-
fondírozott rosszra fordult sorsán dr. Sarkadi –,
miért nem azt tetted, amit ilyenkor minden tiszta
léleknek tennie kell? Azt, ami üdvösségedet is
szolgáltatta volna..., ami erkölcsileg igazolható...
Ha nemet nem mondhattál is a felkérésre, keres-
hettél volna valamilyen kifogást, hogy kicsússz a
kezük közül. Ügyesen, mint egy angolna...

...Hogyan?...Azt hiszed, hogy hülyék gyüleke-
zetével volt dolgod? – indult be a bíró védekező
reflexe. Azt gondolod, nem vették volna észre,
hogy ódzkodom, taktikázom, hogy nem értek
egyed, nem vállalok közösséget velük? De mondd
csak, nagy okosom, mi a célravezetőbb: fejjel fal-
nak menni, vagy bizonytalan ideig bolyongni a kö-
dös ismeretlenben, remélve, hogy előbb-utóbb
szertefoszlik a homály, és vége szakad a bénító
kilátástalanságnak?...

...Azt viszont el kell ismernem (ha másnak nem
is, legalább magamnak) – gombolyította tovább a
szálakat dr. Sarkadi –, hogy hamis tanúkat hozatni
külhonzól, jutalommal kecsegtetni őket, ha azt
mondják, amit odafent elvárnak tőlünk, illetve
megfenyegetni, hogy könnyen ott végezhetik ők
is, ahol egykori rajparancsnokuk, ha vallomásuk
nem egyezik az elvárásokkal, ez bizony gyalázat,
aljasság volt a javából. És akkor, ott én testesítet-
tem meg számukra a hatalmat.

...De eljárhattam volna-e másképp is? Mivel szí-
gorúan az utasításokhoz tartottam magam, semmi-
képpen nem. Lépésről-lépésre haladva úgy kellett
irányítanom az események rekonstrukcióját, hogy

végül eljussunk oda, ahova az ukáz jegyében el **kel-**
lett érni. Ez volt a megbízatásom. Megfelelő súlyú
bűnt kreálni az eleve megszabott büntetéshez. Ezért
aztán nem is tehettem egyebet, mint hogy kitaláci-
ókból hálót szövök, és istenesen belegabalyítom a
gyanúsítottat. Aki eredendően arról volt meggyő-
ződve: fegyverbe szólították az elorzott ország-
szek visszaszerzéséért. Úgy is mondhatnám, a hazá-
ért kockáztatta az életét. Nem rajta múlt, hogy a
véres pankráció másképp végződött.

...Hát ennek az embernek vettem el én az életét.
Mert bárhogy csúrjuk-csavarjuk is, mégiscsak az
az igazság, hogy megfosztottam őt az életétől, hisz
akkor még nem tudhattam, hogy az élet más forga-
tókönyvet ír számára, hogy később kegyelmet kap.

...Mentségemül szolgál viszont, hogy ebben az
egész szörnyűségben én csupán eszköz voltam a
hatalom kezében. Igaz, engedelmes eszköz. Meg-
cselekedtem valamit, amit rám róttak. A kérdés
most már az, felelősségre vonható-e valaki azért,
amit mások eszeltek ki, határoztak el, ő csupán
végrehajtotta?

Mondják, hogy aki két rossz közül a kisebbiket
választja, az a jobbat választja, feltéve, hogy nincs
más lehetősége.

...Nekem nem nyílt semmilyen kiskapu, hogy
szorult helyzetemben kislisszoljak rajta. Igaz,
hogy nem is kerestem, mert eleinte megtisztelte-
tésnek vettem, hogy egy ilyen kényes ügy megol-
dását rám bízták. Ezért nemcsak az Isten ítélőszé-
ke előtt sütnék rám a bűnrészesség levakarhatatlan
bélyegét, de még a legkisebb bírói testület bírāja is
kiköpne a szájából...

...Vajon mit felelnék rá, ha valaki azt mondaná:
Uram, ön nem tartozik a szabadon gondolkozó és

cselekvő emberek közé. Ellenkezőleg, sokkal inkább azoknak a táborát szaporítja, akik – hogy egy példával éljek – tartanak ugyan a fertőzés veszélyétől, de annál jobban szeretnek lubickolni a közös medence langymeleg vizében, semhogy saját elhatározásból kiszálljanak belőle. Ha így beszélne, igazat mondana?...

És hogy tovább bonyolítsam a helyzetet, felteszek még néhány kérdést: Mit gondolsz: Az, ami törvényes, egzszersmind igazságos is? A törvényesség mindig az igazság(osság) jegyében áll? Nem utópia ez? Összeegyeztethető-e az igazság(osság) képvisellete a törvényes rend feltétlen szolgálatával, ha – mint a história tanúsítja – időnként farkasszemet néznek egymással? Miről van itt inkább szó: egyenrangúságról vagy örök alá-fölé rendeltségről? Rendszerint melyik dominálja a másikat? Nem épp a hatalom az, amely a legkülönbözőbb módszerekkel, eszközökkel igyekszik érvényesíteni a maga akaratát? Akkor is, például, amikor azt sugallja: Minden, ami az én érdekeimet szolgálja, jogos és igazságos, illetve mindaz, ami az én alapvető érdekeimmel ellenkezik, törvénytelen, igazságtalan, jogellenes... Tehát büntetendő.

Bizony, nagyon is úgy fest, hogy a mindenkor regnáló hatalom az ember minden fontosabb megnyilvánulását árgus szemmel figyeli, értékeli és minősíti. És hogy a hatalom természetétől (despotikus, demokratikus...) függ, mi mikor minek minősül. Mi kerül Justícia mérlegének egyik és mi a másik serpenyőjébe. Ezért lehet hát valakiből az egyik optika szerint ugyanazon tettéért feddhetetlen hős, hozsannázott félisten, a másik szerint pedig bűnhődésre ítélt bűnös, megfeszített áldozat.

Hol keressük hát az igazságot? A kompromisszumokban? Arra, amerre a humánus mécsesét pislákolni sejtjük?... És ha kiderül, hogy tévedtünk, tévesen mértük fel a lehetőségeket?...

No, és mi a helyzet Kacsó Istvánnal, hisz végtére is ő volt a szenvedő fél?– kérdezte magától dr. Sarkadi öngyötrő monológjában. Róla is eltűnődhetünk, de nem most, majd egy másik alkalommal. Ez idő szerint ugyanis engem csak az érdekel, megbocsát-e az az ember, akit anno halálra ítélttem, ha elmegyek hozzá? S ha megbocsát, kitisztul-e fejem fölött az ég, és kitakarodik-e belőlem a félelem sanyargató ördöge?

Történt pedig, hogy egy szép napon egykori bírója meglátogatta lakásán Pistát. Dr. Sarkadi László és egykori delikvensének kínosan induló, hosszú gondolatcseréje a törvényszéki bíró bűnbánó szavaival ért véget:

– Kacsó úr, bocsásson meg, ha tud! Higgye el, én is szívesebben feküdtem volna akkor „beteg” kórházban, semhogy magát elítéljem. De tudnia kell, nem én döntöttem az ügyében. Nekem fentről eleve kiadták az ukázt: „Az ítélet: kötéltálati halál...”

Bíró úr, ami volt, rég volt – mondta belenyugvoan Kacsó István. Nincs bennem harag, ám elfelejteni azt, amit csináltak velem, nem fogom tudni sohasem...

És most elnézést kérek, de ki kell mennem a levegőre. Tudja, egy idő óta mintha mázsás súlynyomná a mellem. Az orvos azt mondta: légszomj. Nem tudom, miért van, de időnként úgy érzem, mintha nem kapnék elég levegőt....

A KÖTÉL

Sok kedves emléket őrzött azokból a kora gyermekori időkből. Hat- vagy hétéves lehetett, amikor apja először vitte magával egész napos barangolásokra. Még most, évtizedek múltán is érzi orrában a füstölt szalonnával spékelt nyárson sült pecsenye ínycsiklandozó illatát. Vénséges vén göcsörtös fűzfák mögül kikandikálva be sokszor lesté a pizstrángok villódzását a gyors vizű hegyi patakokban!

Süvölvény korában már hosszabb, több napos kirándulásokat is terveztek. Idővel valósággal természetévé vált a hegyi túrázás, ismerősökkel, barátokkal. Egyre távolibb helyeket kerestek fel, mind merészebb célokat tűztek maguk elé.

Felnőtt korára ő lett a környék legismertebb hegymászója, kezdő és haladó alpinisták amolyan oktatóféléje a városban.

Vince ma reggel a szokottnál korábban indult útnak. Fel akarta mérni állóképességét, tesztelni szerette volna magát, hogy fel legyen készülve bármilyen feladatra. Indulás előtt abban maradtak barátjával, Jenővel, hogy estenden a szokott táborhelyükön találkoznak, s másnap reggel együtt váganak neki a csúcsnak.

Aztán arra gondolt: Mi lenne, ha egyedül váгна neki? Ha ő érne fel elsőnek a csúcsra? Elvégre a legjobb mind között.

A gyakorlott alpinista gondolatban napokig tervezte ezt az utat. Lépésről-lépésre haladva minden

fontosabb szakaszt végiggondolt. Még azt is kiszámította, melyik művelethez mennyi idő szükségesletik, ha ekkor s ekkor indul, mikorra fejezi be a vállalkozást.

Vince pirkadatkor indult. Acélos izmai úgy működtek, mint az óramű. Egyáltalán nem tartott attól, hogy ne tudna megküzdeni az előtte magasodó hegyóriással. Mondják ugyan, hogy egyszer valaki megpróbált ugyanarra az oromra felhágni, amelyre most ő készül, de... Azt is beszélik, hogy – mementóként – tulajdonképpen az illető emlékét őrzzi a tető közelében feszülő kőkereszt. Ott, azon a helyen, ameddig feljutott... De hát azóta nagyon sokat fejlődött a hegymászás tudománya...

Együtt, persze, egyszerűbb lenne – gondolta Vince felfelé kaptatva a hegyoldalon. Lenne kihez szólni, kivel társalogni. Az ember biztonságérzete is nagyobb, ha tudja, hogy ott van valaki mellette. Lenne kire számítani... Meg az idő is jobban telne kettesben...

A lelkiismeret szavai lettek volna ezek a gondolatok, amiért angolosan meglépett társa elől, hogy egyedül vigye el a hőn áhított trófeát? Az sem kizárt, persze, hogy csak úgy eszébe jutottak ezek a dolgok, ki tudja?

...Azért mégis másképp hangzik – ágaskodott Vincében a dicsvágy –, ha azt mondják rólad: „Ő a legjobb, senki se lenne képes utána csinálni. Egymaga jutott fel oda, amiről mások legfeljebb álmodni merészeltek.”

Tényleg, mit is csinálnék, ha történne velem valami!? – nyílt belé a baljóslatú kérdés. Most aztán igazán nem számíthatok senkire. Egymagában az ember ...

De hát mi történhetne?... Mikor lettem ilyen nyúl szívű?... Vince elrestellte magát a rátörő kis-

lányos gondolatok miatt. Azért is fel fogok jutni!
Egyedül!

A magános túrázó egyenletes léptekkel kapta-
tott felfelé a birtokba veendő birodalom merede-
kein.

Egészen fenn járt már a törpe fenyők birodalmá-
ban. A sziklák árnyékos oldalán foltokban világí-
tott a hó. Ilyen magasságban jóval hidegebb van,
de munkában lévő testének ugyancsak jólesett a
magaslati friss levegő.

Mi történt velem az imént? – jutott eszébe
megint. Talán csak nem félek?... – faggatta magát,
mert szeretett volna tisztán látni. Nem félelem ez,
pajtás – bátorította magát –, inkább csak egy kis
drukk. Kiben nincs feszültség, ha farkasszemet
néz az ismeretlennel?...

Vince elővette távcsövét. Nagy távol megpillan-
tott egy zergét. Odább, egy sziklafalon még egyet.
Sokáig nézte őket. Milyen magabiztosak! – gon-
dolta melegséggel a szívében. Hogy szökellnek
egyik kőszárlól a másikra a szédítő mélységek fö-
lött! Kiállnak a kőszirtek szélére, onnan kémlelik,
nem leselkedik-e rájuk valahonnan valamilyen ve-
szély, egy hiúz vagy másmilyen ragadozó. Szinte
irigyelte őket.

Az igazi erőpróba csak most kezdődött. Előtte
elementáris erővel szökött magasba a meredek
sziklafal, amit le kellett győznie, birtokba venni.

A hegyek birodalmának zavartalan csöndjét
csupán a szögek pengése verte fel, amikor a hír-
névért, dicsőségért rendkívüli tettekre is kész
hegymászó egy-egy újabb „archimédeszi” pontot
talált az alig sejlő sziklarepedéseken. Időnként
hallani lehetett, ahogy a csat kattan egyet a gyűrű-
ben. A karabiner befűzve. Vince a tapasztalt hegy-
mászó biztonságával lépett egyre feljebb.

Így ment ez órák hosszat. A beavatottaknak minden ilyen fix pont egy-egy kis stáció a végső cél felé, a hozzá nem értő kívülállónak azonban csupa egyhangúság, dögunalom.

Vince kissé oldalra fordult, hogy újabb szöveget vegyen elő a derekára övezett táskából. Akkor vette észre, hogy fejmagasságban fehér felhőfoszlányok úsznak el mellette. Puhán, egyenletesen érkeznek és távolodnak, mintha valami láthatatlan futószalag szállítaná őket. Az őszi nap langymelege, bágyadt fénye bársonyosan simogatta arcát, kézfejét.

A gyakorlott alpinista jó tempóban, magabiztosan haladt.

Ma jó napom van, nyugtázta elégedetten.

A nap lassan csúszott lefelé a nyugati égbolton. Egy jó óra, másfél, és a horizonthoz ér.

Esteledik – állapította meg.

Ilyenkor, őszidőn jóval rövidebbek a nappalok, az éjszakák hamarabb borítják fekete leplüket a tájra.

Vince megtapogatta pihe hálósákját.

Itt az ideje, hogy megálljak, gondolta. Amott az a beszögellés épp elég nagy ahhoz, hogy kényelmesen elférjek rajta. Ráadásul szélvédett.

Merő szokásból újra felnézett a hegyoromra. Meglepődött, mikor meglátta, milyen közel jár a csúcshoz. Úgy saccolta, hogy a cél nem lehet több nyolc méternél, legfeljebb tíz.

A kedvező helyzet felvillanyozta.

Azon töprengett, leszálljon-e éjszakai pihenőre vagy folytassa a mászást. Végül úgy döntött, hogy azért a néhány méterért nem érdemes megszakítani a kapaszkodást.

Tovább megyek – határozta el. Bár itt egy kicsit jobbra kell kanyarodnom, de mindössze néhány méterre vagyok a cél alatt. Van még elég időm ahhoz, hogy feljussak.

Ismét hallani lehetett a sziklába fúródó szögek ütemes pengését a kalapácsütések súlya alatt. Feljebb érve, újabb pengő hang muzsikált kedves dalt fülének, ő pedig belefeledkezve, elégedetten dolgozott.

Nagy hirtelen, szinte a semmiből, kavargó hóvihar kerekedett. Nem ritka az ilyesmi ilyen magasságban. Vince szinte tudomást se vett róla. Fialat szervezete, edzett lénye könnyen dacolt az elemekkel.

És amilyen hirtelen jött, a vihar épp oly váratlanul el is állt.

De a fellegek megülték a hegyet.

Egyre sötétebb lett.

Vince megint felnézett a hegyfokra. A sűrű homályban úgy rémlett, szinte karnyújtásnyira van a csúcstól.

A feszített tempó kifárasztotta ugyan, de még érzett magában annyi erőt, hogy gond nélkül megtegyje azt a néhány métert. Ütemesen, módszeresen kapaszkodott egyre feljebb.

Időközben teljesen besötétedett. A szétfolyó tinta-sötétben semmit se látott. Nekilendült, hogy feljebb húzza magát, de megfeszített lába lecsúszott a sziklapárkányról.

A vaksin sebtében bevart szög kiszabadult a résből, és Vince zuhanni kezdett.

Úgy érezte, sokáig, nagyon sokáig zuhan, az idő szinte végtelenné tágul...

Mint egy bomlott filmtekercsen, hallatlan sebességgel peregtek agyában az emlékek. És miközben egymást váltogatva, torlódva rohantak szemelőtt a kedves és szomorú emlékképek, hirtelen hatalmasat rántott rajta a kötél.

Alatta tátongó mélység, fölötte határtalan magasság...

Vince a semmiben himbálózott.

Ocsúdva a borzasztó rántás traumájából, lassanként érezni kezdte saját testét.

Élek! – tört fel belőle valamiféle hozsannás öröm. Tényleg élek, vagy csak úgy képzelem? Vajon ez már nem a?... – motyogta, de hirtelen támadt szorongásos képzelmében nem látott semmiféle isteni fényességet, csillagözönös mennyboltozatot. Azt se tudta biztosan, hogy ezt most ő kérdezte-e magától, vagy csak valami furcsa vízió, amit szörnyű helyzetében érzékelt. Azt hiszem, mégiscsak élek, ismételte félájultan.

Kinyitotta a szemét, hogy tájékozódjon. Körbekémlelt, lassan, folyamatosan fordult a kötélén, de a koromsötétben semmit se észlelt.

Azóta, hogy utoljára látta, az éltető Nap már a Sárgolyó nagyon távoli tájait pásztázza aranyló sugaraival. És a Hold is idegen messzi tájakon kószál a nagy égi korzón.

Az alkonyi fergeteg felhői tovább mélyítették a csillagtalán éjszakát.

Ahogy telt az idő, a kétségbeesés ronda karmai kaparászni kezdték Vince szívét. Csinálni kéne valamit... – gondolta. Mit tegyek?... Mit tehetek!? – mardosta a kiszolgáltatottság tehetetlensége, a cselekvésképtelenség dühe.

Amennyire erejéből futotta, lendített egyet magán, hátha megvetheti lábát valami szilárd ponton, vagy elkaphatja kezével a sziklafal egy darabkáját. De bárhogy nyújtózott, kalimpált is, nem érzett semmit a közelében.

Kiáltani kéne, jutott eszébe, hátha meghallja valaki. Minden erejét összeszedte, hogy egy hatalmasat kiáltson, de csak nyöszörgés jött ki a száján.

A hátam!... – nyúlt hátra. Nagyon fáj a hátam!...Megüthetetm... És a lábam is!...Mi van a

lábammal?... Nem érzem a jobb lábam... Elzsibadt... Tán csak nem bénultam le!?!... Úgy lógott a kötélen, mint akinek már annyi!... Mint akire ki-mondták a halálos ítéletet, csak a végrehajtásra vár...

Remény és kétségek között vergődve fakadt ki a száján:

– Istenem, segíts!

Valahonnan az úrből (vagy csak neki rémlett úgy?) Vince mély hangot hallott:

– Mit akarsz, hogy tegyek?

– Ments meg, Istenem.

– Tényleg hiszed, hogy megmenthetlek?

– Persze, hogy hiszem.

– Vágd el a kötelet, amivel meg vagy kötve!

Vince elborzadt. Megragadta a kötelet mind a két kezével... Ha elvágom – gondolta rémülten –, az a biztos halál... Harminc... éves... vagyok!... Uram, könyörülj!... Élni akarok!...Élni szeretnék!...Élni!... Élni!...Él...

Sokáig, nagyon sokáig maradt így. Mozdulatlanul... Mereven... Mint egy élő szobor...

...Vajon meddig bírom még?... Meddig tudok így maradni?... Reggelig kibírom!?!... Hány óra lehet!?!... Milyen hideg van!...

Önkéntelenül hálósákja után nyúlt, ami a hátára volt kötve...

Fáj!... Nagyon fáj a hátam!...

Milyen hideg van!... Milyen fagyos ez a szél!... Fáááázom!... Nagyon fááááá!...

A mentőcsapat elmesélte, hogyan találtak rá másnap a megfagyott hegymászóra. Ide-oda himbálózva forgott a jeges szélben, mint egy görcsbe rándult tuskó.

Két méterre alatta ott volt a talaj, amit nem látott a koromsötétben.

A NAGY ÖREG

A Házsongárd-i panteon kaptatóján haladva, jobbra, az ösvény mellett, művészi kivitelű síremlék ötlük a látogató szemébe. Az abakusz szigorú síkjába szökő dór oszlopok a maguk nyelvén tudatják, hogy építő ember nyugszik e jel alatt, a nagyobb család, egykori szerettei társaságában.

Az elhunyt nagyság valóban építő volt, a szó közvetlen és átvitt értelmében egyaránt. Nemcsak kőből, fából... álmodott senki máséival össze nem téveszthető kies lakokat, múzeumot, Istenházát és egyéb műtárgyakat, hanem hőn szeretett népének fájdalmaiból és örömeiből, küszködéseiből és győzelmeiből – históriájából is maradandót teremtett a betűk világában.

Épített, mert tudta, hogy a trianoni gyalázat után árván maradt erdélyi magyarság megmaradásának egyetlen esélye, ha – ocsúdva a sokkos bénultságból – önszerveződésbe fog, építkezni kezd, számban, lélekben, javakban – mindenekben gyarapszik.

Ha hirtelenében azt kérdeznéd, mi időállóbb szerfölött gazdag életművében, azt válaszolnám, hasztalan tudakolod..., bízd inkább az időre, az majd eldönti.

Lelki habitusáról azonban bizton elmondhatjuk: amerre lényeglátó tekintete, cselekvő személyisége fordult, ott oszlott a sötétség, sarjadt a remény, ébredt az élet. Nyáját vigyázva, minden tetteivel annak hasznát kereste, szeretetből fakadó gesztusaiból nagyra becsült értékek születtek a köz egésze s a kései maradék javára.

Hogyha a trianoni diktátum döbbenetében valaki, akár rokonszenvvel, akár fájdalommal ejtette ki e szót, Erdély, mindenki másénál előbb az Ő neve tolult az ajkakra, hitelességének varázsa balzsamosan áradt szét a szívekben. Az volt Ő az idegenbe dobott közel hárommilliónyi erdélyi magyarságnak, mint kisgyermeknek az anyaöl – nyugtató biztonság.

A mindenhova, ezért szívből sehova se tartozó világpolgár el sem tudja képzelni, hogy van az, hogy valaki, akire a székes fővárosban biztos egyetemi katedra várt, aki magas tudományos elismerések várományosa volt, a nagy nemzeti katalizma után egyszer csak úgy dönt, otthagy csapot-papot, hazamegy az idegen hatalom fennhatósága alá került kisebbik hazába. A biztos jólétből a majdnem semmibe.

Hazament, mert hittel hitte, ott kell segíteni, ahol legnagyobb a baj. Hazatért, mert úgy gondolta, szorult helyzetében nem hagyhatja magára elárult népét, azt a közösséget, amelyből maga is vétetett.

Született építő volt. De nemcsak övéi lelkéből fakadó otthonokat, istenházakat... álmodott és emelt – országépítő is volt. A tetszhalott Transsylvaniaiból századok alatt egymáshoz hangolódott népek Erdélyországát akarta megteremteni. Erőt adni árvaságra jutott testvéreinek, életet lehelni beléjük, hogy idegenbe dobottan is mindenben gyarapodjanak, el ne vesszenek:

„A régi Magyarország nincs többé a számunkra; de Erdély, Ardeal, Siebenbürgen, Transsylvania, vagy bármi nyelven nevezte és nevezi a világ: feltámadt és van, aminthogy volt akkor is, amikor azt hittük mi magunk, mert akartuk hinni, hogy nincs, és csak Magyarország van. Akkor is volt, de most is

van, és akárhogyan is akarja akármilyen akarat, lesz örökkön-örökké! (...) Fölébredtünk. Látni akartunk tisztán. Szembe akarunk nézni az Élettel, tisztában akarunk lenni helyzetünkkel. Önismerni akarjuk magunkat. (...) Építenünk kell!(...)”

Valamennyi szándékát, tettét kisebb hazájának, jelesül szűkebb pátriájának szeretete mozgatta, ahol, mint nagy költőnk írta volt: „...Pompás magyarok, templomból jövet / Mentek át a Kalota folyón...”. Nekik, nekünk írt, faragott, értünk gondolkodott, szervezett, irányított és épített. Kezdeményezője és életben tartója volt minden hasznos, jobbító szándéknak. És ha – a körülmények hatalma folytán – egyik-másik terve füstbe ment is, maga sohase tört meg. Nem csüggedt, mert neki nem volt szabad se csüggedni, se feladni, se meghasonulni! A nagy szolgálattevők fajtájából való volt, arccal mindig mások felé fordulva élt. Népeinek ébresztő szelleme, önépítkezésének cselekvő részese, egy személyben: Vezére, Szolgálója, Krónikása és Példaképe volt.

Aki hitt és akart. És amiben hitt, és amit akart, az tiszta volt és nemes. Ezért nőtt hozzá kitörölhetetlenül minden igaz (magyar) ember szívéhez.

Nem pusztán népe külső világát vigyázta, lelküket is formálta, pallérozta.

Amit mondhatatlanul nehezített, hogy sok minden, amit vagy szándékában állt megcselekedni, vagy tényként fel tudott mutatni, az az atyafiságosnak egyáltalán nem nevezhető korabeli hatalom szemében nem-kívánatosnak vagy ellenségesnek, esetenként üldözendőnek minősült.

De a gúzsba kötve „táncolás” drámaisága növelte a küzdés becsét, emelte szépségét.

Elismerve és tudomásul véve a többségi hatalom fennhatóságát, teljes tudásával, bölcsességé-

vel eszköztelenné vált nemzeti közösségének magára találását szorgalmazta, önállóságának és emberi méltóságának megőrzésén munkálkodott. Amivel az újdonsült honszerzők szemében „bűnt” követett el.

És amilyen mértékben az új bizantin hatalom egyre inkább otthon érezte magát az ajándékkal kapott országrészben, úgy zsugorította fokról-fokra az őshonos lakosság jogait, cselekvési körét, lehetőségeit. Mígnem elérkezett a pillanat, amikor rávicsoroghatott a magános küzdőre, és – szilenciumra ítélve – holtvágányra toltta őt. A túlerő pillanatra csatát nyert, de csak pirruszi győzelmet aratott.

Közhelyet szaporítunk mondván, a múltó idő rajta hagyja keze nyomát a világ dolgain. A Nagy Öreg ábrázatára is rárajzolta a maga szaporodó évvírúit, még karakteresebbé téve azt.

Az évtizedek múlásával egyre nőtt és mélyült az iránta érzett feltétlen tisztelet és szeretet azok szívében, akiknek anno önzetlen szolgálatába szegődött.

Amikor átlépte az élemedett kor határát, mikor már maga is aggastyánnak titulálta magát, az emberi sorosokat ábrázoló, felvonultató Szamos-parti intézmény – tisztelgő főhajtásként – egész estét betöltő műsort készített ünneplésére. Saját műveiből.

Viszont addigra a magyarság számára oly idegen bizantin többségi hatalom annyira türelmetlenné, sőt kizárólagossá és gyűlölködővé vált a kisebbségi sorba került őshonos lakossággal szemben (szemükben ez a nemzeti minoritás volt a legnagyobb szálka, a homogenizálódó nemzet-álmom egységére az erdélyi magyarság jelentette a legnagyobb „veszélyt”), hogy a Kárpátok Génium-

sza szigorúan megtiltott mindenféle megnyilatkozást, ami a magyar történelemre, a magyar múltra vonatkozott. Írónk pedig többnyire e történelmi régió letűnt időinek tanúival, eleinkkel társalkodott regényeiben, műveiben.

A kisebb, ám még tolerálható „vétségeken” túl, megbocsáthatatlan bűnéül rótták fel, hogy ifjabb éveiben álmodott egy regényt államalapító királyunkról. A regnáló hatalom büszkeségét semmi sem zavarta, biztonságérzetét sem „fenyegette” annyira semmi, mint egy olyan írói munka, amelyben ország-világ tudtára adatik, hogy azon a helyen, amit mi Erdélyországnak nevezünk, bő ezer esztendőn át más nép élt, más volt az úr, nem a mostani. Ezért az az idő szerinti intoleráns rezsím, annak a „bölcességnek” a szellemében, hogy amiről nem beszélünk, nincs, úgy gondolta, magyar múltról nem eshet szó többé a kincses város teátrumában. Remélve, hogy akinek nincs múltja, annak jövője se lesz, a többségi hatalom mindent elkövetett, hogy az erdélyi magyarok emlékezetéből mihamarabb kitörölje saját múltjukat.

Hát hogy is engedhették volna meg, hogy egy ilyen veszélyes gondolatot közönség elé vigyenek a színházias, hisz ők immár bő kilencven esztendeje zsenge kortól azt tanítják az ifjúságnak, azt hirdetik az ország népének, hogy Erdélyben mindig minden úgy volt, mint ahogyan most van.

És ahogy kitudódott a színházi szándék, rögvest érkezett is fentről a tiltás: Az ünnepi esten *Az országépítő*ből nem hangozhat el egyetlen mondat sem. A teátrum megtarthatja ugyan a rendezvényt, de *Az országépítő* említése nélkül.

Csakhogy a Nagy Öreg életműve e mestermű nélkül olyan, mint Vörösmarty a Szózat nélkül – elképzelhetetlen.

Patt helyzet.

A hatalom verdiktjét a színház megüzente a családnak. Az Ünnepest, aki ennél különbeket is megtapasztalt már igen hosszú élete folyamán, bölcs emberhez méltóan, hangos-haragosan nem tiltakozott, legfeljebb visszakérdezett: „Mégis mi baj van avval a regénnyel?” A kérdésre, természetesen, fentről sohasem jött válasz.

A családban valaki (maga is alkotó ember), aki roppantul sérelmezte a tiltást – aminthogy az is volt: gyalázatos sértés! – visszaüzent: „Az országépítő nélkül az Ünnepest távol marad a rendezvénytől.”

Micsoda szégyen!... Mekkora blama!...Mit szól majd a világ!?... – rémüldöztek az ügybe belebojolódtak: – Azért törölték a műsorból az inkriminált regényrészletet, mert (magyar) igazságot mond ki... – Amiképpen úgy is volt.

De odafent az urak megkötötték magukat: nem és nem!

Valamivel később az a hír érkezett a színházhoz, hogy a Nagy Öreg eltűnt otthonról. Nem tudhatni, hova ment, azt se, mikor tér haza.

Pedig az emberek már kivették az ünneplőt a szekrényekből, elárvult lelküket is kezdték ünneplőbe öltöztetni.

Az idő telt, a közönség egyre csak gyűlt, mindenki Őt várta.

Keressék meg! Kerítsék elő a föld fenekéből is! – mozgósította embereit a színház.

Keresték hát itt is, ott is – eredménytelenül. Felkutattak minden zugot, faggatták a rokonságot, a baráti kört, az ismerősöket, sehol nem akadtak a nyomára.

Ellopták!... Lehet, hogy már nincs is a városban!... – röppent fel az ellenőrizetlen hír.

A színháziak újabb kísérletet tettek az Illető meggyőzésére vagy inkább a megpuhítására:

Az ukázt – magyarázták neki – a legfelső körök adták ki, senki se tudja kivédeni...

(De bárhogy keménykednek is odafent, nem érhetnek célt, hisz aki meg akarja ismerni a Nagy Öreg ritka-szép regényét, úgy is szert tesz rá és mindenképpen elolvassa.)

A hatalomnak megalázó, gyalázatos volt a verdiktje, és a megalázott jogos sértődöttsége jéghegyének csúcsáig nem jutottak el a békéltető nap-sugarak.

Beesteledett.

A színház zsúfolásig telt előcsarnokában a közönség egyre türelmetlenebb volt. „Hol késik!?”... „Miért nem mennek érte!?”...

A hangosbemondó beszólította a publikumot a terembe.

A tisztelgő, főhajtó rendezvény elkezdődött.

Kevéssel később a széksorok belső szélén ülők azt vették észre, hogy a sötétben valaki lassan halad a színpad felé.

– Nem Ő az? – kérdezte valaki a szomszédjától.
– Minthogyha az Ő járása volna!... – felelte jóváhagyólag amaz. Aztán többen is, egyre hangosabban: – Ő az!... Bizisten Ő!...

Hirtelen erős fény árasztotta el a nézőteret. Felállva, a közönség hatalmas tapsviharral üdvözölte a Nagy Öreget.

Az előadás szünetében tucatnyian szorongtak a nem túl tágas direktori szobában. És ahogy ilyenkor lenni szokott – mert a kíváncsiság furdalja ám az emberek oldalát –, valaki nekibátorodva megkérdezte:

– ... Merre tetszett járni, hogy késve érkezett?

– Merre jártam, merre jártam?... Inkább merre ültem?... Egy szobában... Egymagam... Nagyon dühös volt ám rájuk... (tudniillik, aki elrejtette.) Azt mondta, ha nincs ...*Az országépítő*, Te se méysz... Az anyjuk úristenét!... És távozáskor rá(m)fordította a kulcsot a zárban...

– És hogy jutott ki onnan?

– Épp azon gondolkoztam, hogy az ablakon által kéne valahogy megszökni, amikor értem jött valaki.

– Elég baj az, hogy így van – mondta az az ember, de úgy illik, hogy Te mégiscsak ott legyél azok között, akik téged ünnepelnek, rajongásig szeretnek...

– Fiaim, hát nem itt a helyem köztetek!?!...

A jelenlévők szivacsként szívták magukba túnt idők nagy tanújának a bölcs szavait. Aki, társalogván a jelenlévőkkel, ivott egy feketét és elszívott egy cigarettát. Az emberek tudni vélték, hogy a szivarkát saját készítésű cseresznyeszár szipkából szívja. Esetenként egy-egy felet. Most is kettétört egy szálat, és gyakorlott mozdulattal nyomta a szipkába, végezvén pedig avval együtt dobta el a csikket. Ahány fél cigarettát füstölt el, ugyanannyi szipkát dobott el.

Az alkalmi társaság kellemesen múlatta az időt, mely repült, mint a szélvész.

Nem sokkal később újabb kérés érkezett: – Kedveseim, ihatnék még egy kávé? – S már nyomta is a szipkába a következő fél cigit. Kapadohányból készült erős cigarettákat szívott. Ahhoz volt szokva.

És mintha állnék az idő, folytatódott a jó ízű beszélgetés. Amikor pedig már majd mindenki azt gondolta, nagyon itt az ideje az előadás folytatásának, a Kedves Vendég megint megszólalt:

– Gyermekeim, nem kaphatnék még egy feketét?

A jelenlévők tanácstalanul összenéztek: három kávé egyetlen szünetben?... Kilencven évesen?...

– Hogyne, hogyne!... – mondták többen is, és udvarias sietséggel tolták elé az újabb csésze kávéét.

Felbátorodva iménti merészségén, a dramaturg – tekintettel az Ünnepelet igen előre haladott korára – megkérdezte:

– Nem lesz sok?

– Micsoda, fiam?

– A cigaretta. – Merthogy épp egy újabb szálát préselt a meggyfa-szipkába.

A Nagy Őreg gondolkodón maga elé nézett, majd kisvártatva ezt mondta:

– Fiaim, véssétek jól a fejetekbe: azt már a régi öregek jól tudták, hogy a legjobb tartósítószer a füst.

...Az előadás folytatódott...

*

...Egy Nagy Ember itt járt közöttünk...

Itt járt?...

Itt volt?...

Ő itt van, és itt lesz közöttünk és velünk mindétig. Ameddig ősrégi édes anyanyelvünkön dicsérjük az Urat.

TARTALOM

- Életképek a múltból (7)
- Fehér pestis (14)
- Késő bánat (27)
- Az élet bajnokai (40)
- Keresztelés – avagy a tű fokán keresztül (50)
- Az én hegedűsöm (60)
- Borotválkozás (67)
- Bosszú (75)
- Ultimátum (81)
- A halálraítélt (93)
- A kötél (113)
- A Nagy Öreg (120)

Aniszi Kálmán: író, publicista, szerkesztő, nyugalmazott egyetemi oktató. Nagyváradon érettségizett, esti tagozaton. 1962-1964 között a Tanárképző Főiskola Zenepedagógia szakának hallgatója volt Kolozsvárt. A Babes-Bolyai Egyetem Történelem-Filozófia karán (filozófia szak) szerzett tanári oklevelet. 1970-1972 között újságíró a kolozsvári Igazság c. napilapnál. 1971-től 1985-ig a kolozsvári "Ion Andreescu" Képzőművészeti Főiskola tanára, ahol filozófiát, filozófiatörténetet, esztétikát és etikát oktat. 1985-1990 között a Korunk folyóirat filozófia és társadalomtudományok rovatának szerkesztője. Több mint húsz évig a Kolozsvári Rádió Magyar Szerkesztőségének állandó külső munkatársa (saját rovatokkal). 1982-ben egyetemi doktori címet szerz filozófiából (A felvilágosodás kori erdélyi magyar értelmiség ethosza).

1990-ben visszahonosodott Magyarországra. Előbb a szombathelyi Vas Népe című napilapnál újságíró, majd Budapesten a Magyar Honvéd című hetilap szerkesztője. 1991-től nyugdíjba vonulásáig ugyanott a Zrínyi Kiadó felelős szerkesztője volt, ahol számos szépirodalmi és társadalomtudományi művet gondozott. Egyidejűleg a miskolci Bölcsész Egyesületnél filozófiatörténetet oktatott.

A Kapu című folyóirat főmunkatársa, könyvszerkesztője. Saját kötetei mellett több tanulmánykötet társszerzője. Írásaiban főleg etikai, esztétikai, eszmetörténeti és kisebbségi kérdésekkel foglalkozik.

A Magyar Írószövetség tagja. Az 1990-ben újraalakult Erdélyi Szépmíves Céh egyik alapító tagja. A Magyar Kultúra Lovagja.

"Nemcsak kőből, fából... álmodott senki máséival össze nem téveszthető kies lakokat, múzeumot, Istenházát és egyéb műtárgyakat, hanem hőn szeretett népének fájdalmaiból és örömeiből, küszködéseiből és győzelmeiből - históriájából is katedrális emelt a betűk világában.

Épített, mert tudta, hogy a trianoni gyalázat után árván maradt erdélyi magyarság megmaradásának egyetlen esélye, ha - ocsúdva a sokkos bénultságból - önszerveződésbe fog, építkezni kezd, számban, lélekben, javakban - mindenekben gyarapszik."